

1978|3

Életünk és a munka
Szénbányászok Nógrádban

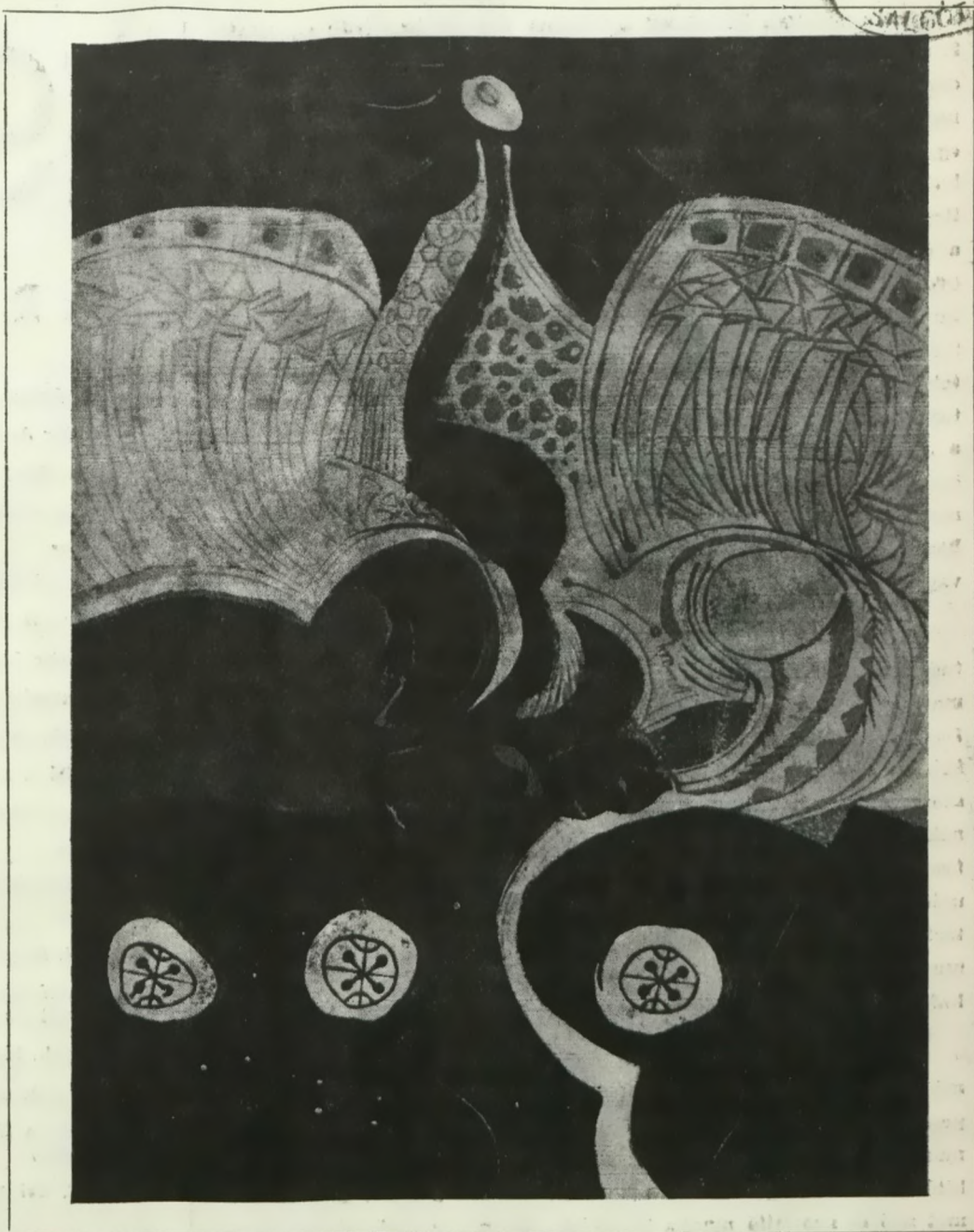
Művésztelepek

Bartha Szabó József,
Kunszabó Ferenc
és Laczkó Pál prózai írásai,
Bencze József, Kövesdi
Károly, Lelkes Miklós
és Szabó Ernő versei

A vasúti közlekedés
hőskora Nógrádban

VIII. Salgótarjáni
Tavaszi Tárlat

Falvak, filmek, napok

PALÖCFÖLD

A munka nemesít — summázza a köztapasztalás az évezredek mindennapi élményéből kiszűrt tanulságot. Azt a kapcsolatot minősítve ezzel, amely az Ember és a Munka között mindenkor létesült és létesül. Utalva egyben a kölcsönösségre is, hogy tudniillik a fejlődésre készen nyitott személyiségű Ember a munka által nemesedve fokozatosan emberibbé, korszerűbbé képes formálni magát a munkát is. Így emelkedett az emberi nem fejlődéstörténetének spirálvonalán egyre magasabbra.

Akár ilyen távolságokba visszatekintve, akár (és különösen) a XX. század szocialista társadalmának emberét illetve annak a törté-

nelem során eddig leghumanizáltabb munkakörülményeit s e körülmények között kifejtett tevékenységét véve számításba; a köztapasztalást summázó fenti megállapítás általános igazában nincs okunk kétkedni. Fokozatosan nemesedik az egyén és munkája, gazdagodik kettejük viszonya; egyre növekszik azok száma, akik „munkájukkal, személyes felelősségvállalásukkal, küzdenitudasukkal, életmódjukkal azt bizonyítják, hogy az egész nép és benne az egyén boldogulása is csak a szocializmus útján, munkával és a közösséggel együtt érhető el.”

Hogy a munkának — elsősorban persze a termelőmunkának —

a fejlett szocialista társadalom építésének időszakában (vö.: napjaink) is alapvető szerepe van, hangsúlyozni nem szükséges. A munka gazdasági előrehaladásunk, így végső soron életkörülményeink javulásának előfeltétele, biztosítója. Nyilvánvaló tehát, hogy társadalmi és egyéni érdek egyazon mértékben testesül meg a szervezettebb és hatékonyabb munkára sarkalló igényben. Az igényben, amely arra figyelmeztet, hogy „a munka nemesít” árnyékkúpjának homályában, a részletproblémákon nagyvonalúan túlemelkedő általánosítás védőövezetében kivételek sora is meghúzódik, melyek a szabályt —, hogy tudniillik itt és most szocialista viszony általánosult szocialista személységek és munka között — erősítik, egyben azonban figyelmeztetnek társadalmat, gazdaságot, kultúrát jobbitó felelősségeinkre és tennivalóinkra is. Arra mindenképpen, hogy van még mit tennünk a „dolgozni csak pontosan, szépen” elvnek belső meggyőződésből, öntudatból gyökerező gyakorlattá váltása útján. Legyen bár szó városban vagy falun élőkről, iparban, mezőgazdaságban, kereskedelemben vagy a művelődés területén foglalkoztatottakról, kétközlekről vagy „szellemiekről”, vezetőkről vagy „vezetettekről”.

A munka nemesíti az ember nemesíti munkáját, hogy világát tudatosan továbbépítő tevékenysége eredményesebbé válhassék. Ami ma még — és nem rövid ideig — nem sikeredik zökkenőmentesen. Legújabb felelős dokumentumunk reális, őszinte helyzetelemzését idézve: „Jelenleg sok idő megy veszendőbe, részben anyagellátási, szervezési hibák részben a sok helyen megtűrt lazaságok miatt. Ennek a helyzetnek a megváltoztatása elsősorban a munkahelyi vezetésre ró feladatokat. Biztosítani kell a folyamatos munkavégzés technológiai és munkaszervezési feltételeit, a normák rendszeres karbantartását, a törvényes munkaidő fegyelmezett ledolgozását”, mert „a munkaidőalap nincs kellően kihasználva, és sok helyen laza a munkafegyelem”.

Összehangolt társadalmi, gazdasági, kulturális törekvéseink eredményeként ma az emberek jelentős része meglevő és felismert képességei szerinti munkát végezhet, ennek megfelelő munkahelyen és munkakörben. Javuló feltételek között. A körülmények további jobbitása, a lehetőségek fokozottabb kihasználása, a mind inkább örömmel adó és nemesítő munka kialakítása és még gyümölcsözőbb hasznosítása közös felelősség. Mai és jövőbeni nemesedésünk érdekében is.

Kassai-Végh Miklós

1978|3

TARTALOM

- 3 Karácsony György: Békés frontokon
- 5 Pádár András: „Nálunk a munka..”
- 7 Menyhárt László: Művésztelpek
- 9 Praznovszky Mihály: Miért nem járt Petőfi Szécsényben?

- 11 Laczkó Pál: Egy eladó nézetei
- 17 Kövesdi Károly: Most végül, Magasban
- 17 Bencze József: Álszent
- 17 Kunszabó Ferenc: ABÉSZEFEHITÉ
- 21 Bartha Szabó József: Huszonkét pénz karácsonyra
- 22 Szabó Ernő: A tűz a víz, Egyetlen mozdulat
- 22 Lelkes Miklós: Hegytető, Ballada

- 23 Szvirček Ferenc: A vasúti közlekedés hőskora Nógrádban

- 25 VIII. Salgótarjáni Tavasz Tárlat (Krunák Emese)
- 26 Munkásfiatalok IV. Országos Vers- és Prózamondó Versenye (Korill Ferenc)
- 27 Falvak, filmek, napok (Veress József)
- 28 Elvek és utak (Csongrády Béla)
- 29 Moldova György: Akit a mozdony füstje megcsapott... (Horpácsi Sándor)
- 30 1977. évi megyei kiadványainkról (Schneider Miklós)

*

A borítókön és belső oldalakon válogatás a VIII. Salgótarjáni Tavasz Tárlat anyagából. — Fotó: Buda László.

PALÖCFÖLD

TÁRSADALOMPOLITIKAI IRODALMI MŰVESZETI FOLYÓIRAT

A NÓGRÁD MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSUGYI OSZTÁLYANAK LAPJA
 Felelős szerkesztő: Végh Miklós. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14-13. Kiadja a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. F. k.: Nógrád m. Lapkiadó Vállalat mb. igazgatója. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben, és a posta Központi Hírlap Irodánál (KHI Budapest V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest) közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámmal. Egyes szám ára 5 Ft, előfizetési díj fél évre 15, egy évre 30 Ft. Megjelenik kéthavonta. Kéziratokat és rajzokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

INDEX: 25 952
 ISSN 0555-8867
 78.18963 N. S. 1400 db

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Békés frontokon

Ülünk, hátunkat nekitámasztjuk a hidraulikus bányatámnak és várjuk a lövést. Oltalmazón borul fölénk a húsz-huszonöt milliméter vastag acéllemez, amelyről azt hinné az ember, nincs az a nyomás, amit ki ne állna. Mondom is a bányamesternek.

— No, csúszson egy kicsit lejjebb és nézzen fel! — biztat a szénporálarc mögött elmosolyodva.

...a mennyezetről függő hatalmas közetdarab cigarettagyújtáshoz sodorja az acélt.

— De azért — nyugtatom magam — mégis csak jók ezek a gépek.

— Hát... jók, amikor jók. Kinlódtunk mi már ezzel is annyit, hogy ha a káromkodásainkat kinyomtatnák, megtöltene tíz Mátyás-korabeli könyvet. Pedig, ahogy tudom, azok jó vaskosak voltak.

Még fent, a leszállás előtt mondta egyikük: uraságoktól levetett holmi csak a sebek betakarására jó, nem pedig arra, hogy melegítsen. Az angol gyártmányú hidraulikus rendszerre értette ezt, merthogy az legjobb tudomása szerint kiszolgálta már a magát Tatabányán. — Ott már nem volt jó, itt még töle várjuk a csodát! — háborgott. — Azt hiszik, Nógrádban minden jó?

Az üzemvezető ésszerű okfejtéssel igyekezett csillapítani emberét, nem sok sikerrel. Igaza lenne talán?

— Nincs! — mondja határozottan a bányamester. — Ha jól emlékszem, ebben az ötéves tervben kettőszázötvenmillió forintot költ a vállalat berendezések vásárlására. Ez pedig nem kis összeg.

— Csak lássunk aztán belőle valamit! — szól közbe a körénk kuporodók közül egy hang.

Arra fordulunk.

— Maga tán nem hisz benne?

— Ezt már a tavalyi bányásznap ünnepségen elmondták, aztán mi van...?

— Nem megy ez egyik napról a másikra — mordul oda a főaknász. — Jól tudja, ember, hogy nálunk csak pár évvel ezelőtt kezdték meg a bányák korszerűsítését.

— Elég szomorú! Most aztán kapkodhatunk.

Nem fajul vitává a beszélgetés: letről három, elfojtott morajú robbanás hallatszik gyors egymásutánban. „Lelőttek.”

Ezerkilencszázhatvanötös statisztikai évkönyv jutott kezembe a minap, abban olvastam: ebben az évben a megye bányái hárommillió-ötszázkétezer tonna szenet termeltek, a Nógrádi Szénbányászati Trösztnél foglalkoztatottak száma pedig harmincöt híján elérte a tizennégyezret.

— A régi szép idők! — révedezett el tekintete nyugdíjazott aknász ismerősömnék a számok hallatán. — Az volt az igazi, amikor a tarjáni medence szinte minden egyes falujában egy-két, meg három aknában is túrták a szenet.

— Túrták...

— Ide figyeljen! Nekem még most is hiába mondogatják, hogy ilyen ráfizetése-

sek, meg olyan drágán üzemeltethetők voltak azok a bányák, mert nem igaz! Most meg drága pénzen szerzik be a bonyolult külföldi berendezéseket, a szén meg alig jön kifelé. Ha jól tudom, egymillió tonna a tervük. Hát mi az?!

— De ne feledje: csak négy üzem maradt a visszafejlesztés után, a létszám egyharmadával.

— Megmaradt ott a fele is. És hogy nem sok embert lát a frontokon? Aki ügyes volt, vagy volt összeköttetése, az irodában ücsörög. Vagy nézzen be a trösztbe, az igazgatóságra! Annyian vannak, hogy lassan bővíteni kell a székházat.

— Ne háborgonjon, öreg! Valamikor maga is megpályázott egy beosztást a trösztben!

— Csak nem mentem... Elszúrtam a renomémat a békekölcsönös időkben.

— Ha többet jegyez, sikerült volna?

— ... Meg pofáztam is. Pedig jó melós voltam, jó kommunista. Csak én akkor a széllel szemben akartam pisálni, azt pedig nem lehet. Ötvenhétben aztán hívtak volna, de mondtam az egyik elvtársnak: azt a kis időt a nyugdíj lehúzó én már a föld alatt. Úgy is lett. De visszatérve: én még mindig azt mondom, volt veleje a régebbi bányászkodásnak. Mennyi jó mezőt otthagytunk! Most meg, mint K-n is, hajtják a követ.

Kemény gyerek volt még hatvannyolcban is az öreg. Mesélik, hogy amikor egy kiszállt bizottság, a B. környéki részen megkezdett feltárás abbahagyásáról döntött, káromkodott, mint egy bérkocsis, s rájuk akarta dönteni az asztalt. Szerinte ott legalább ötezer kalóriás szén volt.

Tény: még mindig sokan keseregnek a szénbányászat visszafejlesztése során Nógrádott ért, vélt vagy valós igazságtalanságokon. S hogy immár közel évtizede négy üzem — a kányási, ménkesi, a szorospatáki és a tiribesi — bajlódik csak a bányászkodás valamennyi itt fellelhető nehézségével, és hogy a közelmúltban újabb aknák megnyitására esik szó, ez az intézkedések helyességét kétségbe vonók táborában csak újabb olaj a tűzre.

— Igaz, kikérték az én véleményemet is akkor, ez ügyben — emlékezik a Kossuthdíjas vajúró, a hat nógrádi közül e címmel kitüntetettek egyike —, de csak meghallgattak. Aztán az lett, amit fent már eleve eldöntöttek... És tudja, úgy veszem észre, kihálófélben van már ez a mesterség. Ismeri például Mátranovákot? Mert én igen-igen jól. No, húsz-huszonöt esztendővel ezelőtt az volt a ritka, ha valaki nem bányász volt. Most meg fordítva van. Tán százötvenen ha kitartottak a szén mellett a régi ezerből.

— Ej, ej, a régi idők — kesereg, s hogy felindultságát szinte szándékosan tovább fokozza, előveszi a bársonydobozból a DÍJAT, s elem tartja. Úgy fogja két szétárt markában, mintha pihés kiscsibét dédelgetne vigyázón. A tekintetét keresem, de félrefordítja a fejét.

Kísérőm figyelmeztet, vigyázzunk, mert beindítják a kaparószalagot. Odébb lépünk, igaz, centiméternyit csak, mert mellettünk szigorúan ott húzódik a fejtés fala. Megállunk egy pillanatra, s fejlámpánk fényében nézzük a surrogó szénlavina gyémántcsillogását.

— Tényleg, mint a gyémánt — mondom.

— Gyémánt...! Rossznyavalya! Jóval alatta van az európai kalóriaátlagnak. Azt hiszem, a csehek vagy a lengyelek csak illendőségéből fognák rá, hogy jó.

— Ezek szerint a rosszat erőltetjük?

— No, arról azért szó sincs! Háromezer körül majd mindenhol megvan, de jövesztettünk közel ötezer kalóriást is már. Azt kokszolni is lehet. Nézze ezt a darabot! Ha rádobja a kályhára, negyedóra múlva akár az ablakot-ajtót is kinyithatja, olyan meleg lesz tőle. Van itt ám érték, s kell a népgazdaságnak a szénünk, még ha nem a lehető legkitűnőbb minőség is. Csak lenne több belőle! De hát erre a medencére inkább a vékony, méter negyven, méter kilencven centis, nagy ritkán két métert meghaladó telepek a jellemzők. Így aztán — nem úgy, mint Pécs, Komló környékén, ahol a liász kori feketeszen néhol a húszméteres vastagságot is eléri —, nekünk minden mázsáért meg kell küszködni. Kibúvárok, vetők, pala, homok, víz, metán közepette, viszonylag keskeny homlokú frontokon.

— Veszélyesek a nógrádi bányák?

— Hát, minden rossz megvan. De kellő elővigyázatossággal mellett nem veszélyesebbek az ország más részén levőknél.

— Megsem szívesen jönnek magukhoz dolgozni. Tudják ezt a fiatalok is?

— Lehet, egy kicsit baj van a „propagandánkkal”. Sokan még mindig misztifikálják a bányászatot, mintha az valami természetfeletti tevékenység lenne. Pedig dehogyan. Csak hajtós, kemény és ugyebár a környezet...

— És a három műszak.

— Ne higgye! Amióta bevezették a műszakpótlékot, szívesen vállalják a délutánost, éjszakást. A fiatalok is inkább a második műszak miatt morognak, mert akkor, azon a héten szerintük semmire sem futja az időből. Mert éjszaka ér haza, kilencig-tízig alszik, lustálkodik egy kicsit, vagy elvégzi amit a ház körül kell, aztán ebédel, s már indulhat is újra a buszhoz.

— A busz dukál már mindenkinek?

— Minden egyes dolgozónkat az viszi-hozza. No, persze, ha nem motorral vagy kocsival jár. De ezek kevesen vannak. Spórolásból is, meg... Tudja, jólesik sichts után az a féldeci.

Azt mondja a kocsmárosné, egy telt melú, valaha jobb napokat megért teremtés, hogy:

— Csak ezek a bányászok ne lennének!

Kérdem, miért?

— Mert sichts után mind azt akarja, hogy öneki adjak először. Néha úgy megbolondítanak, azt sem tudom, hol áll a fejem. Csak a nagy tülekedés, a lárma, a kö-

vetelés, nekem meg ugye, csak két kezem van. Pedig ilyenkor már ráérhetnének. Néha el is figyelem, hogy amelyik a legerőszakosabb, még egy óra múlva is itt eszi a fene. Csak a vedelés érdekli őket!

— Nono, mama! — mordul rá egy fiatalember.

— Mama az ángyod térde kalácsa. Megmutatnám én még, hogy nem vagy te olyan nagylegény!

— Kellene is maga nekem — somfordál el két féldecsel a kezében a legény, de az éles hang utoléri:

— Kellenék? Más se jár az eszetekben, csak a nő, a pia meg a zabálás. A szegény asszonyok a gyerekekkel maradhatnak maguknak...

Három bányász ismerősömmel hallgatjuk a „szentbeszédet”. Látogatóban itthon az egyik, a legöregebb, a borsodi bányák valamelyikében dolgozó, akiről azt mondják: bukott párttitkár. Pedig nem az, csak mióta úgy megnőtt az utóbbi években náluk a párttagok száma, hogy egy alapszervezet helyett hármatot kellett alakítani, nem lett pártbizottsági titkár; megmaradt alapszerveinek. Ő viszi a szót.

— Van valami az asszony szavaiban, de igazságtalanság lenne ezt általánosítani. Tény azonban — folytatja —, hogy a feszített és nem mindennapi körülmények között végzett munka után hajlamos az ember egy kis elhajlásra. De, hangsúlyozom, nem mindennap! Jól is néznék ki, ha így lenne! Egy-két féldeci, egy tíz-tizenöt perces beszélgetés erről-arról bizony jól esik. Szinte lazítás, megnyugvás. Aztán, nyomás haza! Legtöbb helyen dolgozik az asszony, nekünk is át kell vállalni valamit az ő terheikből.

— Én állatokat is tartok — mondja a mellettem ülő. — Van három anyadisznóm, sok velük a dolog. Az asszony egyedül nem bírja.

— De hát, kell magának még ezzel is foglalkozni?

— Kell! Két lányom van, lassan eladósorban. Tudja, mennyibe kerülnek...? Kell a stafírung, most építünk házat.

— Magának, vagy a lányainak?

— Úgy terveztük — mert négy év különbség van közöttük —, hogy most csak a nagyobbak.

— Aztán a kisebbeknek is?

— Ha futja az erőből...

— Nem túlzás ez?

— Magam sem tudom... De hát itt a faluban ez a divat. Így kell csinálni, ha az ember azt akarja, hogy a lányai kapósak legyenek. Mindent meg kell nekik adni az új élet kezdéséhez.

— Nem csinosak?

— ... Nem erről van szó. A nagyobbik akár filmszínésznőnek is elmehetne, nem szülői elfogultságból mondom. Csak hát megszólnának, életem végéig hallgathatnám, hogy én ezt sem tudtam produkálni a gyermekeimnek, meg azt sem.

— Szóval, a falu szája miatt hajtja magát ennyire?

J. havonta ötezer forint körül keres, ami szerinte, helyzetében, kevés.

A front ereszkéjében néma a csend, de jöttünkre — hiszen gumicsizmás lábaink alatt meg-megroppannak a széndarabok, meg lámpáink fénye is figyelmeztető jel — felkapódnak a tekintetek.

— Jó szerencsét! — köszön kísérőm. mert a föld alatt is érvényes szabály: le-

gyen az akár miniszter, a munkahelyre érkező az első üdvözlő szó.

— Jó szerencsét! — visszhangozzák néhányan, s mintha mi sem történt volna, maradnak ülve. Viszonylagos kényelemmel támasztják neki hátukat az ácsolatnak a csapat tagjai, csak a harmadvezető áll fell komótosan, miután nyeltele a foga alatt harsogó hagymás szalonnát.

— Jelentem, semmi különös esemény nem történt!

— Nem? — húzza fel szemöldökét az egyébként bányamérnök főaknász. — Akkor mire várnak?

— A jóistenre! — mordul oda valaki az ácsolat és a kaparószalag közötti vaksötétből.

— Nem magát kérdeztem! — nevezi nevén, pusztán a hangjából felismerve a kéretlen szót, a főaknász.

— Nincs üres — böki ki a harmadvezető.

A főaknász máskor — hallottam már — ilyenkor káromkodna, adná fel az utasításokat, a szervezatlenségért pedig a frontmestert is leteremtené. Most azonban kénytelen magába fojtani indulatait, mert hiába lenne üres csille, tele a bunker is. De nem enged magából, s kezd felpaprikázódni.

— Amikor a munkahelyről mehetne kifelé a szén, nincs üres. Amikor az van, tele a bunker. Amikor meg férne még bele, üres is van, akkor meg nem megy a termelés.

— Mindig így van?

— No, nem, csak dühöngök egy kicsit. Leülünk megpihenni, s a főaknász csak úgy foghegyről veti oda a harmadvezetőnek.

— A fát azért közelíthetnék! Láttam a forduló előtt vagy három csillival.

— Nem férünk tőle, főaknász elvtárs.

— Akkor biztosítsanak tovább!

Néhányan felállnak, közöttük — most veszem észre — régi ismerősöm, M. is.

— Hát te itt? — kérdezzük kölcsönösen.

— Ha jól számolom, tizennegyedik éve bányászokodom — mondja. — Itt is lehúztam már egy „tizest”.

— Hány éves is vagy?

— Harminckettő múltam januárban.

— Család?

— Van. Két gyerek. fiú, lány. Hat- és nyolcévesek.

— Kocsi?

— Van. Igaz, csak „Záporjóska”. Zaporozsec. De már befizettem Ladára, ha igaz, év vége előtt megkapom.

— Pénz?

— Van az is. Igaz, nem az a jaj-de-sok, de kijövünk belőle. Ötezer fölött szoktam hazavinni. Meg a házat is csak igen kevés költséssel építettük fel. Igaz, nem iszom, nem dohányzom, bár... amit erre költenék, megeszi a kocsi.

— Elégedett vagy az életeddel?

— Az. Nem panaszkodhatok.

— Bányász lennél, ha még egyszer újra-kezdhetéd?

— Biztosan. Tudod, nekem ez az életem... Ugye, szépen mondtam? De így igaz: megdöglénék, belepusztulnék, ha mást kellene csinálnom!

— Fiadból lesz-e bányász?

— Korai lenne még jósolgatni... Nem tudom. Talán... De mért kérde?

— Kevesen vagytok itt lent fiatalok.

— Ez igaz.

— Miért?

— Fene tudja. Mert amit indoknak felhoznak a nem-jövésükre, egy sem indok. Aki szereti a munkáját, eltekint tőlük.

Mindent meg lehet szokni, s mint mondtam, megszeretni is.

Nagy fekete kérges kezét nyújtja, s nevet rajtam, milyen szénporos az arcom.

Menekülőkészülékem a gyors ugrás lendületétől nagyot koppan a hidraulikus bányatám oszlopán, de ki törődik vele ilyenkor... Nemrégiben ment előtünk végig, csaknem a front teljes hosszúságában a maróhenger, amelynek acélkései olyan harminc-negyven centiméter vastagságban hasították le a vágat jobb oldaláról a szent. Szerencsére, áll még a kaparószalag is, úgyhogy baj helyett csak pillanatnyi ijedség lett. Korholja is magát kísérőm:

— Tőlem volt felelőtlenség, hogy közvetlen a fal mellett jöttünk. Mert a szénnek, s az azt nyomó-támogató közetnek is adva van egy olyan, egyébként magától értetődő tulajdonsága, hogy ha megbolygatják, elveszíti addigi stabilitását, s a legváratlanabb pillanatban elkezd omlani... Mint most is. De itt, a berendezés acéllemezei alatt már biztonságban vagyunk.

Megtapogatom zsebemben jegyzetfüzetemet, golyóstollamat, nem maradtak-e a szén alatt. Kísérőm elérte mozdulatomat, s harsány szóval invitálja ki a lentebb húzódo táмок közül J-t, a fiatal vágár-bányamentőt. Jódarab ember küszik fel mellénk és miután lámpájával megvilágította arcom, köszön:

— Jó szerencsét! Szerbusz!

— Jó szerencsét! — mondom, immáron e köszönethez hozzászókotottan, s kérem, meséljen életéről.

— Aztán mit? — kérdi.

— A bányászéletet.

— Nem nagy ügy az, felesleges vakoskodni a papír felett. Nagyon sokan vannak úgy, mint én, akik még tizenhat évesek sem voltak, s már belekóstoltak a nehézségekbe... De talán hagyjuk is, gicszesnek tűnne, ha leírnád!

Mondom neki, nem, s nógatom, beszéljen!

— Tizenegy éves voltam, amikor apám ottmaradt egy omlás alatt. Négyen voltunk testvérek, nálamnál csak egy volt idősebb. Tovább tanulni nemigen akartam, úgyhogy amikor néhány hét volt csak hátra a tizenhatig, jelentkeztem a bányánál. Pár nap múlva már a föld alatt voltam... Aztán mit monddak még? Azóta is lent vagyok. Kész. Ez az én életem.

Vaskos tenyerét végigsimítja szőrös mellkasán és rámnéz. Fürkészem az arcát, hány éves lehet, de a szénpor jó álcázó, lehetne harminc, negyven, de ötven is. Megkérdelem hát.

— Negyvenben születtem... Kiszámíthatja, nem túl szerencsés időben kezdtem el bányászni. Mikor a harmadik leszálláshoz készültem, úgy rúgott fenékbe egy dobtáras géppisztollyal sétálgató nemzetőr „bajtárs” az akna bejárata előtt, hogy bögőnek néztem a csillagos eget. Akkor meg is fogadtam, soha a bűdös életbe nem nézek a bánya környékére sem.

— Mégis itt vagy...

— Hát, persze. Tudtam én akkor, mi folyik a nagyvilágban?

— Szereted ezt a munkát?

— Szereti a franc. Csinálom, mert muszáj. Kell a pénz.

— Miért nem megy el máshová?

— Hát hová mennék? Nem értek én a bányászaton kívül semmi máshoz. Ide muszáj már kötődni, nincs más.

— Még egyszer nem lennél bányász?

— Inkább elásnám magam, még ennél is mélyebbre.

Fejünk fölött, a támra boruló acéllemeztől számítva háromszázegynéhány méter választ el a napvilágtól...

Mennyit keres egy bányász?

Azt mondják, igen sokat, de érdekes módon kevés, aki fizetésével elégedett.

— Tudja, kiknek megy a legjobban közülünk? — kérdezte Z.

— Azoknak a szép, fiatal, egészséges embereknek, akik ügyesek voltak a visszafejlesztéskor és a nagy zűrzavart kihasználva valamilyen indokkal, vagy szimulálással nyugdíjaztatták magukat. Először megjáratták a nagybeteg: ismertem valakit, aki csak addig használta a botot, amíg a nyugdíjas papírja a kezében nem volt. Akkor eldobta, most meg járja azt a kincsesbánya-Alföldet. Elpiszmognak va-

lamin hús- meg huszonkét forintos órábérben... Ilyenkor megy fel a mi vérnyomásunk: ha ilyen eseteket hallunk. Nem vagyok rosszindulatú, de ötven százalékukat még most is visszaraknám elővájásba.

— Irigykedik rájuk.

— Nem! Csak furcsának tartom, hogy míg mi a föld alatti trógerolással alig keresünk egy hónapban ötezret, ők három-négy hónap alatt tízezreket hoznak haza tisztán, valamelyik alföldi vagy dunántúli nagygazdaságból. No, és mellette persze ott van a jó nyugdíjuk. Van egy másik ismerősöm is. Főaknász volt, közel négyezer a nyugdíja, mégis úgy hajtja magát, elvállal minden munkát, hogy majd beledöglik. Gondolja, sajnálná valaki, ha lerokkanna?

— Azért maguk sem panaszkodhatnak!

— Gondolja, fizetésünk arányban van azzal a munkával, amit csinálunk?

— Gondolom. És van még hűségpénz is, ugye?

— Érdekes: mindenki azt a párezer forintot sajnálja tőlünk! Jöjjenek le, majd ők is kapnak! — mérgeskedik.

M. környékén jártam a múltkoriban, jól bent a hegyek között. Fent a tetőn azzal áll elém, gépéről szállva a dózeros, aki a traktoroknak egyengeti az utat, hogy nyissunk bányát! Még egy méternyi földet letűrok innen, oszt' itt a szén. Megteszlek igazgatónak — nevet.

Nézem a földet, a barnára égett, s látom oldalain itt-ott kibuggyant már a szén. Az átkok és örömök röge...

Karácsony György

„Nálunk a munka...”

Élénken emlékszem azokra az évekre, amikor eszmélődő középiskolásként, lelkesen énekeltük: „Kényszer volt egykor a munka — ma hősi tett!”, s meg voltunk győződve arról, hogy ez nem is lehet másként. Tanultunk, figyeltünk, mi történik körülöttünk, az ifjúsági gyűléseken a sok százszázalékos termelési eredménnyel büszkélkedő munkahősökkel példálóztunk, s egy kicsit szerettünk volna hozzájuk hasonlítani. S, amikor meghirdették a sztalinvárosi (Dunaújváros) nyári társadalmi munkát, az osztály egy emberként jelentkezett.

Néhai apám — akit a háború vihara sodort el a család mellől — példálózott mindig, a maga módján: „A munka nem szégyen, fiam!”, s „A munka nemesíti!”, vagy a „Jól végzett munka minden gyarapodás talpköve”.

A háború előtt — s néhány évig még utána is — egy rendezett, s kínos-tisztán tartott gyártelepen éltünk. Persze nem a Kaszinótól jobbra, ahol az angol érdekeltségű gyár vezető, irányító értelmiségi rétege lakott, hanem balra, a földszintes, de viszonylag kényelmes házakban. Itt láttam életemben először kiírva egy házra: „Ora et labora” — amit a vastag nádpálcát gyakran használó tisztelendő fejtett meg, s hirdetett: Imádkozzál és dolgozzál!

S amikor egyszer az apámat csaknem teljesen bepólyálva hazatámogatták, mert savömlés történt az üzemben, s megégett, csak azt éreztem, hogy hiába gyakoribb az anyám imája, a kenyér kisebb és keserűbb a hársfatea...

„A munka becsület és dicsőség dolga” — hirdették a feliratok a felszabadulást követően. A mondanivaló hangsúlyozása érdekében személyessé is tették a jelszót, mert benne volt még az is, hogy „nálunk”! A szabad országépítés heroikus akarásában új értelmet látszott nyerni a MUNKA; vallottuk — és tudtuk —, hogy szorgos kéz és teremtő akarat nélkül lehetetlen az értelmes létezés. A jelszavak és tapsok korában azonban a feje tetejére állt az értelem. A munkában alkalmazott, manipulált presztízrendszer révén kialakított hierarchia széles hullámokat keverő elégedetlenséget okozott, de nemkülönben zavart okoztak az emberek tömegeiben az érvényesülés új útjai — a boldogulás zsák- és mellékútjai.

A Példabeszédek Könyve a henylést jelöli meg a szegénység és inség okául. A rabbinusi irodalomból számos idézettel lehet bizonyítani a termelőmunka megbecsülését. A zsidó műveken alapuló apostoli dekréták II. könyvének egyik fejezete azt tanítja, hogy a hasznot hajtó tevékenységeket mellékesnek kell tekinteni, s életünk fő „munkája” Isten tisztelete legyen. A

görögök meg a rómaiak minden haszonra irányuló munkát lealacsonyítónak ítélték. A görögök a szellemi tevékenységek nagy becsben tartása következtében jutottak erre a nézetre. A középkorban a munkával kapcsolatos nézeteket a római hagyományokból merítették, elegyítve a bibliai felfogással. A munka szükségszerűség volt, a bűn következménye és büntetése. A munkát legjobb esetben is csak szükséges rossznak, nehézségnek tekintették, amely az Istentől elidegenedett ember küszködését tükrözi. Mi ez, ha nem a munka dogmatikus felfogása?

A materialista történelemfelfogás bizonyította be, hogy a munka tette emberré az embert, a munka hozta létre az emberi társadalmat: ember és munka — összetartozó fogalmak, az ember akkor lépett át az értelem világába, amikor szerszámot vett a kezébe.

Végül is akkor mi a munka?

A továbbiak kifejtése érdekében vegyük segítségül a Magyar Nyelv Értelmező Szótárát, amely a munkáról ezt mondja: „A munka az embernek szükségletei kielégítésére irányuló tudatos, célszerű (termelő) tevékenysége. Állatnak, gépnek az ember szolgálatában végzett erő kifejtése, működése”.

Nagyon leegyszerűsítve így a munka nem más, mint a megélhetés forrása, lehetősége.

Marx ezt írja a Tőke I. kötetében: „A munka mindekelőtt olyan folyamat, amely az ember és a természet között megy végbe, amelyben az ember saját tetteivel közvetíti, szabályozza és ellenőrzi a természettel való anyagcseréjét”. Az ember tehát — nemcsak feltétele, hanem teremtménye is a munkának — a természetre gyakorolt céltudatos tevékenységével megváltoztatja, saját szükségleteinek rendeli alá a természetet.

A munka e szerint az ember sajátja. A kutató, a fáradozó, a világot megismerni akaró, az atom titkait vallató és a világűrt ostromló emberé.

Vajon hogyan ítélik meg a munkát most az emberek? Szeretik-e a munkájukat, örömet lelnek-e benne, elégedettek-e vele, vagy nyűg számukra, teher, amit vállalni kell, mert élni kell?

Alacsony, enyhén kopaszodó férfi. Az életkora a negyven felé hajló. Tartása feszes, a keze kimunkált munkáskéz. Kovácsolózásban dolgozik.

— Amikor kitélt az iskola, az apám nyomában a mezőgazdaságba mentem dolgozni. Akkor ezt hozták a körülmények. Megálljról szó sem lehetett, mert hajtott a *kell*. Valahogyan sosem volt elegendő, ami volt. S, amikor belefásultam a derékroppantó robotba, elmentem a gyárba. Na, de ott is hová mehettem iskola nélkül? Segédmunkásnak. Most boldog vagyok, hogy betanított munkásként dolgozhatok. Járműalkatrészeket készítek. Azazhogy kiszolgálom a gépet. Ez még mindig jobb, mint amikor a kapakovácsoknál segítetttem. Nem panaszkodom,

mert a pénz is szép, de higgye el, nagyon izzadság szagú az a pénz. Hogy van-e örömöm benne? A görnyedésben kinek lehet öröme? Amikor azonban jut rá egy kis idő, lerajzolom, vagy megfestem magunkat. Ezeket a megfáradt embereket. S annak örülök, hogy ők is örülnek. Tanulok, mert biztatnak, segítenek. Már kiállításokon is szerepeltem. . .

Utcasópró — hivatalos elnevezéssel: köztisztasági alkalmazott. Vékony, filigrán asszony. Fekete hajú, barna bőrű. A hideg áprilisi hajnal sem tudja megszínesíteni fakó arcát.

— Mit akar maga ezzel a munkával? Még hogy öröm, elégedettség? A rosseb megeszi! — pergeti meg a nyelvét a kérdésre. — Rohadt egy munka, de hová menjek. Segedmunkás lehetnék valamelyik gyárban, de nem bírja a szervezetem. Négy gyerek már van, meg kezelték a tüdőmet is. Itt kint legalább levegőn vagyok. Nekem senki ne beszéljen arról, hogy a munka örömet okoz. Amikor hazamegyek, nekikezdek az otthoni melónak. Nincs, aki megcsinálja helyettem. Amikor ágyba dőlök, olyan vagyok, mint a hulla. Ami ezután következik sem öröm már, és szabadulnék is tőle, csak lehetne. . .

Negyven év feletti, kevés beszédű asszony. Abból a típusból való, amelyre a feltétlen ragaszkodás és hűség jellemző. Gépiró. Huszonöt éve dolgozik jelenlegi munkahelyén.

— Azt tartják, hogy a gépirók munkája egyhangú, idegölő munka. Nekem azonban örömet jelent. Egyszerűen nem tudnám elképzelni az életemet munka nélkül. Miért lettem gépiró? Megtetszett. Érdekesnek tartottam és vallom ezt most is. Igaz, nem számoszlopokat, kimutatásokat gépelek, hanem újságcikkeket. Örülök, hogy a szerzőnek én lehetek az első olvasója.

A présgépek egyhangú kattogása tölti be a levegőt. Négy gép áll az üzemszobában, mindegyik mellett asszony dolgozik. A gépek évek óta ugyanazt a munkadarabot préselik, csupán az jelent változást, ha korszerűsítik a gyártmányt. Akkor azonban egy másfajta munkadarabot préselnek a gépek — évekig.

Az asszonyok közül egy ötven év körüli, vékony, fáradt arcú asszonnyal beszélgetünk:

— Tizenöt éve dolgozom ezen a munkahelyen. Amikor először megmutatták, mit kell csinálnom, még tetszett is a dolog. „No, Erzs — mondtam magamban — ezt nem lesz nehéz csinálni. Mégsem olyan, mint a mezőgazdasági munka!” Egy fél év sem telt el, már valósággal haragudtam a gépemre. Szabadulni is akartam én innen, de nem engedtek. Biztattak, hogy bírom ki, majd áttesznek egy másik üzembe. Később úgy hozta az élet, hogy brigádost alakítottunk. Sok szépet, érdekeset vállaltunk. Én lettem a brigádvezető helyettese. Akkor meg már a becsület miatt nem volt aktuális a géptől való szabadulás. Teltek az évek, újabb gyártmányokra álltunk át, persze ez nem sokat változtatott az én munkámon, mert csak méretben változott az általam készített munkadarab. A gép indítókarját mind egyiknél ugyanúgy kell meghúzni. Műszakonként kétezerszer. Végül a brigádban „oldódtam fel”. Elvállaltam különféle megbízásokat, szerveztem a társadalmi munkát, a kirándulást, a betegek látogatását, szóval tudja, hogy van az ilyesmi. S lán, most már nem jövök be mérgelesen a műszakba. Talán összeszoktunk a géppel? Azt hiszem, inkább a kollektíva, amelyik már többször is elnyerte az arany fokozatú brigádjelvényt, lett az én örömem és elégedettségem forrása. A présgép nélkül azonban biztos nem jutok ideig. . .

A vékony, ritkán mosolygó újságíró, akitől megszokták az olvasók a gondosan megfogalmazott, lényegre törő írásokat, meglepődik a kérdésem.

— Ilyen hirtelen hogyan is fogalmazzak — kérdezi csak úgy félhangosan, s töpreng a válaszon. — A munkáról lehetne nagy szavakat mondani. Az újságírói munkáról, vagy inkább hivatásról, még inkább. Tizenöt-tizenhat éve dolgozom újságíróként. Kezdetben az érdekessége vonzott, később rájöttem, hogy nagyon is felelősségteljes munka. Ez a munka akkor jó, ha az ember nemcsak szépen ír, hanem hasznosan is. S különösen fontos, hogy igaz legyen, amit írok; akarjak valamit. Én az újságírást propagandamunkának tartom, az Úgy iránti elkötelezettségnek. Nekünk közeli és távlati célunk a társadalom megváltoztatása. Ez pedig nem megy másként, csak a munka révén; s csak akkor

lesz sikeres, eredményes ez a törekvés, ha a munka nemcsak eszköz, hanem cél is az életünkben. . .

Sovány, beesett arcú ember. Korban az ötven év felett jár, már közelebb a nyugdíjhoz. Negyven éve dolgozik a nyomdászszakmában. Beosztása gépmester.

— Negyven év munka után valamit csak lehet mondani arról, hogy mit jelent valaki számára a munka — mondja, s ravaszán kacsint hozzá. — Ne mondja senki, hogy ő meg lenne munka nélkül! Biztos hallotta már azt a mondást, hogy „elmenne a munka temetésére”; nem hiszem, hogy akadna ilyen ember. A munka az az élettevékenység, amely nélkülözhetetlen funkciója az embernek. . .

— S mi lenne, ha annyi pénzhez jutna, hogy nem kellene dolgoznia?

— A pénz jó, ha van, de nem pótolja a munkát. A semmittevés kibírhatatlan lehet. Nem tudom, milyen, mert én otthon is mindig keresek valamilyen elfoglaltságot. Valahogy nekem a pihenés sem tétlen heverészés. A mi korosztályunk nem tud létezni tevékenység nélkül. A munkával élek, de nem a munkának. A családnak élek, az unokának, a kollektívának. Amihez egészség és pénz kell. Ebben segít a munka. Látja, nem kell tonnákat emelgetnem, nálunk a munka inkább a figyelmet, az izlést követeli meg. A szakértelemről nem is beszélve. Amikor azonban még én tanultam a nyomdászskodást, a kis maszkek nyomdájában nem volt olyan specializálódás, mint napjainkban. Így azután nekem meg kellett tanulnom a klejszterfőzéstől a betűszedésig, a magasnyomtatástól a könyvkötésig a legkülönbözőbb szakmai fogásokat. S tudja, hogy mi a nagyszerű a mi munkánkban? — emeli fel a hangját. — Mi a szóval bánunk, az írók anyanyelvvel. S ez nem kis felelősség.

Azután hirtelen elborul az arca.

— Igaz, vesztett rangjából ez a munka. Baj van a tradíciókkal, nem tiszteljük eléggé a múltunkat. A fiatalok? Nem rosszak, de sokkal lelkesebben kellene dolgozniuk. Mennyi szépség és öröm van ebben a munkában! Ezt érezni kell az embernek minden idegszálával. Elégedett ember vagyok, mert én mindig ezt éreztem. . .

S elégedett-e az az alig harmincéves fiatalember, akinek arcáról sugárzik a jókedv? Inkább gondolhatnánk valamilyen könnyű foglalkozás képviselőjének, mint rendésznek.

— Áruházi rendész vagyok, ami szerintem nehezebb feladat, mint egy vállalatnál, mert ott csak a „belső” emberekkel kell foglalkozni. Nálunk azonban naponta sok ezren fordulnak meg. Villanyszerelő voltam én, s ezzel együtt járt a tűzrendészeti beosztás. Iskolára küldtek, s elvégeztem a rendésztanfolyamot. Hálátlan munka. Biznom kell az emberekben, de rossz tapasztalatok belémprogramozták már a gyanút is. A vásárlót azonban nem szabad zaklatni. Minden esetben nagyon tapintatosan és körültekintően kell intézkednem. A vállalati dolgozókkal sem könnyű a helyzetem, ha túl jól csinálom, akkor zokon veszik, ha meg nem. . . azt meg nem lehet, mert alapvető feladatam a társadalmi tulajdon, a rend védelme. Vannak haragosaim is, olyanok, akik nem szívesen veszik az ellenőrzést. Tíz év gyakorlat után az ember érzi már, hol kell keresni a „vaját”. . . Igen, az zavart, hogy kezdetben nem éreztem ennek a munkának a hasznosságát. Pedig szép és fontos az ellenőrzés, a dolgozók érdekében történik, a munkám tehát nevelés, emberformálás is.

*

V. A. Jadov *A munkához való viszony és a szocialista életmód* című művében egy helyen ezt írja: „. . . a munka, mint érték a kilenc megnevezés közül (vizsgálati fogalmakról van szó) a munkásoknál, az alkalmazottaknál és a műszaki dolgozóknál a 6. helyet foglalta el, míg a humán értelmiségnél a 3. helyet. . . az Egyesült Államokban. . . Rokic még nem is tartotta lehetségesnek azt, hogy a munkát a legjelentősebb létérdékek közé sorolja. A munkát nem mint értéket tekintik, hanem csupán mint eszközt arra, hogy a létszükségleteken túlmenő szükségletek kielégítését biztosítsa. A Szovjetunióban a munkát mint fontos emberi értéket vizsgálják, habár az ma még nem foglalja el az »abszolút első helyet«.”

Kellemes, kulturált fiatalasszony, könyvesboltot vezet:

— Az érettségi után mindjárt a boltba kerültem dolgozni. Szeretem a könyveket és szeretem az embereket. Ebben a munkában — de jobb, ha azt mondom, hogy hivatás, mert annak tekintem — ez elengedhetetlen. Örömet találok abban, hogy embereket formálhatok, s valahogyan az én energiám is benne van abban a változásban, ami a társadalmat jellemzi. Pedig csak könyvet ajánlunk, terjesztünk —, de nem mindegy, hogyan. Volt idő, amikor ezt a tevékenységet kizárólag csak kereskedelmnek tartották. Tudja, hogy micsoda erőt kölcsönöz, hogy most már egy kicsit közművelődési munkának tartják?

Megkerestem két sírásót is kérdésemmel. Meglepve és zavartan —, talán kis bizalmatlansággal is — méregetett a két ember, de azután megenyhültek. Egyikük ötven fölötti korú, a másik huszonéves.

— Utolsó munkának mondják ezt az emberek, de ezt is meg kell csinálni valakinek. Én már több, mint tíz éve vagyok a vállalatnál — mondja az idősebb. — Én már csak megszoktam. Se családom, se rokonom. Egyszál magam vagyok. Megedződtem. De a gyereketemések még engem is megráznak. Hát akkor őt — int a fiatalabbra. — Neki két gyereke is van. Higye el, munka ez a javából! Fájdalmas munka, de ez is az ember valóságához tartozik.

Egy fontos intézmény könyvtárosnője:

— Alkatomnál fogva biztosan sokféle munkára alkalmatlan lennék. Tisztelem és becsülöm a kétkezi munkát, a termelőmunkát, de higye el, itt is meg lehet találni az alkotás szépségét, a munka eredményét. Igaz, ez más, mint egy csodálatos üvegkehely elkészítése az üvegyárban. Az gyorsabban megy. Úgy tűnik, hogy az eredmény itt megfoghatatlan. Nekem mégis ez jelenti a mindent. Az életet.

A nyugdíjkorhatárhoz közeli korú, őszülő, fáradt tartású asszony. Szocialista brigádtag. Több mint harminc éve dolgozik az építőiparban:

— Valamikor malterosként kezdtem, azután — mert kellett a pénz — a vasbetonszerelők közé álltam. Nem egyedül voltam

ott nő. Jó gárda volt a miénk. S ha nem esem le néhány éve az állásról, vissza is mentem volna a brigádba. Nehéz munka volt, de mégis jókedvvel végeztem. Szépsége van a vasszerelésnek. Előttem, kezem nyomán épültek fel Salgótarján lakóépületei, üzemei. Tudja, egy kicsit elfog az érzélgősség, amikor végigmegyek a városban, s látom a munkám eredményét. . .

Középvállalat délceg tartású igazgatója. Az igazgatók fiatalabb generációjához tartozik. Olyan ember, aki nagy felelősséggel és lelkiismeretességgel végzi a feladatát.

— A munka megítéléséhez ne vegyük elő a közgazdaságtant — mondja mosolyogva. — Maradjunk inkább emberközeli. Nekem a munka a boldogulás, a kiteljesülés forrását jelenti, s úgy tapasztalom, hogy mind többen értelmesebben így. Mi, vezetők igyekszünk ezt a megítélést megfontolt, a lehetőségekhez igazodó technikai, szociális fejlesztéssel, demokratikus vezetéssel erősíteni. Az anyagiakat nem zárhatjuk ki a kérdéskörből, de rendkívül fontos a közérzet, ami elősegítheti, hogy egy olyan ember is azonosulni tudjon a közösségéhez illeszkedő munkájával, aki eredetileg csak úgy megakadt valamelyik munkahelyen.

Nagyobb rangja, becsülete lett tehát a munkának. Ugyanakkor arról is beszélünk, hogy nagy a fluktuáció, az emberek „lógnek” a munkahelyeken. Jelentések számadatai bizonyítják, hogy nem a kívánt mértékben növekszik a munka hatékonysága, többet fogyasztunk, mint termelünk. Az e témával kapcsolatos szenvedélyes viták azt a látszatot keltik, hogy mintha az elméleti tételeket nem a várt eredménnyel igazolná a gyakorlat. A kétségtelenül sokszínű gyakorlat.

A végső tanulság mégis az, hogy a szocialista forradalom — jelesül a kulturális forradalom — hatásaként belsőleg gazdagodó ember mind jobban érzi munkáját szükségletének. Valamiféle nemes erkölcsi-politikai „kényszernek”, amelyben a társadalmi kötelesség és a közösségi lelkiismeret valósul meg.

Pádár András

Művésztelepek

Tíz éve annak, hogy a Baranya megyei Tanács úttörő kezdeményezése és nagyvonalú anyagi támogatása eredményeképpen megkezdte működését a villányi szobrász alkotótelep, más néven szimpozion. Azóta országszerte jó néhány, külföldi művészeket is vendégül látó nyári alkotótelep alakult, amelyek hovatovább egy-egy megye kulturális rangját is fémjelzik. Ezek közül a legjelentősebb a villányi szobrász- és a miklósi kerámia-, a nagyatádi faszobrász-, a kecskeméti zománc-, illetve kerámia-, a velemi textil-, valamint az egervári faszobrász-szimpozion. Szakmai felügyeletüket a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének Szimpozion Bizottsága látja el, s segít a művészi munka feladatainak meghatározásában. (Itt jegyezzük meg, hogy az 1977-es siklósi nemzetközi szimpoziontanácskozáson az UNESCO megbízása értelmében Siklóson alapítják meg a szimpozionok nemzetközi információs központját, amelyet eredményes működése esetén az UNESCO támogatni is fog.)

A szimpozionmozgalom az új tanácsbírási törvény, pontosabban fogalmazva a kulturális élet decentralizációja, valamint a művészeti alkotóműhelyek létrehozását sürgető 1974-es közművelődési határozat nyomán kezdett kibontakozni. Hogy milyen

elvi és gyakorlati megfontolásokból? Nos, mielőtt ezzel bővebben foglalkoznánk, érdemes egy kis művészettörténeti kitérőt tennünk.

A hagyományos művésztelepek többnyire egy-egy jelentős, stílust vagy iskolát teremtő mester, illetve valamilyen „festői” atmoszférát sugalló táj búvőkörében szerveződtek, s tevékenységük túlnyomó részt táblaképek termelésében merül ki. Mint arra *Ridég Gábor* rámutatott: „a klasszikus művésztelepek mindig valami ellen szerveződtek: Barbison a romantikus tájképfestést opponálta, Hollósy Simon és társai Münchenből és Münchentől vonultak el Nagybátonyra. A szolnoki művésztelep szervezését annak idején a hivatalos kormányzat az újító Nagybánya ellenében támogatta, Szentendre pedig, amikor művésztelep volt, nem utolsósorban a hivatalossá vált Nagybánya ellenzékeként jött létre. A vásárhelyi művésztelepet pedig egyenesen a társadalmi ellenállás egy sajátos formája, a társadalmi oppozíciónak számító művészi magatartás alakította ki.”

Az ezeken a telepeken gyülekező művészeket meglehetősen gyakorlatias, ha úgy tetszik, egzisztenciális célok is vezérelték. Nevezetesen: a művésztelepek fénykorában (azaz a XIX. század végétől körülbelül az 1940-es évekig) a legnagyobb fölvevő közege a táblakép-termelésnek volt, lévén, hogy ez a műfaj elégítette ki a legjobban az intim polgári szobák dekorációs igényét. Ezt a festők annál is köny-

nyebben teljesíthették, hiszen — egyetlen mondatba sűrítve és szükségképp egyszerűsítve a problémát — „mindössze” az amúgy is „mozgékony” festőállványt (stafelájt) kellett a megrendelő kívánságának megfelelő motívum előtt fölállítani. Így aztán nem csoda, ha a nyári művésztelepek környékét jó időben valóságos stafeláj-erdő borította.

A különböző művésztelepek által propagált stílusok sokszínűsége, újszerűsége azon kívül, hogy a műkritikusokat is polarizálta, s nemegyszer ádáz csatározásra készítette, lehetővé tette, hogy az egyre jobban atomizálódó társadalom szinte minden rétege — beleértve a mindenkori hivatalos kultúrpolitikát és az így-úgy megtűrt ellenzéket is — megtalálja a kedvére való stílust, művész(i)-eszményt. Az érdekképviselői szervekként is funkcionáló telepek ugyanakkor előrevetítették a század eleje óta napjainkig már-már osztódással szaporodó izmusok, artok jellemző vonásait is.

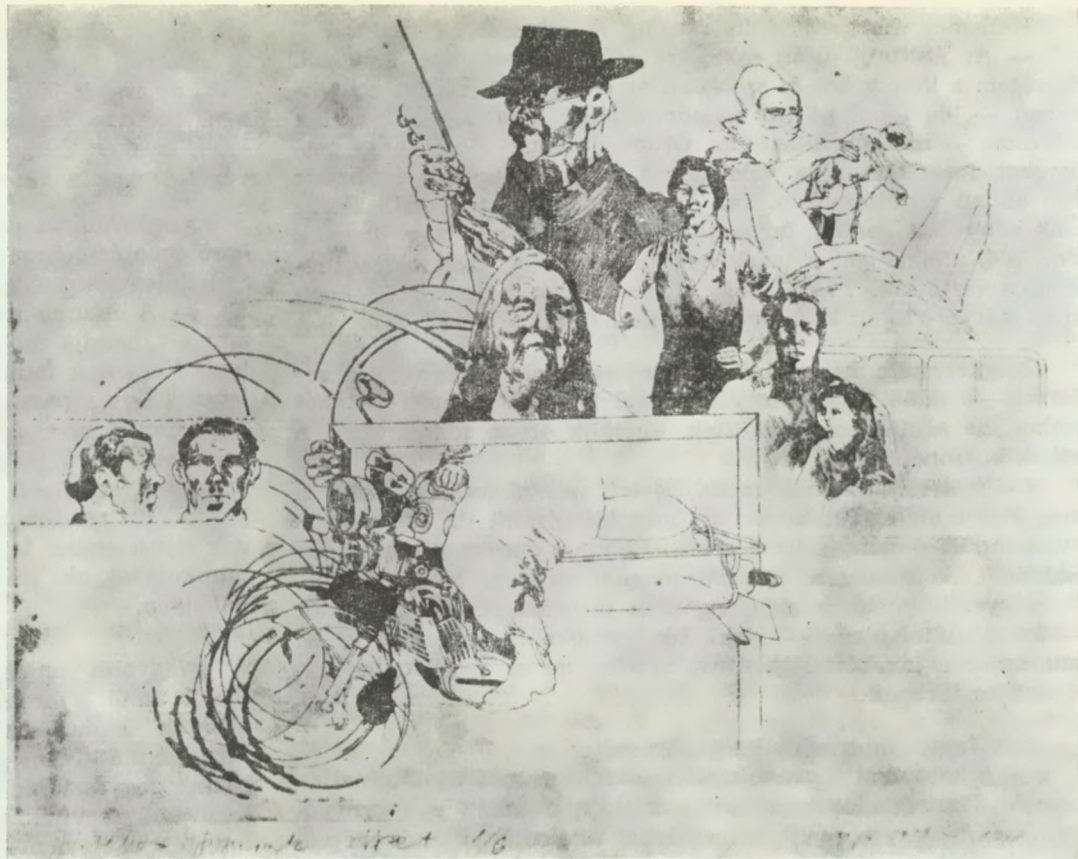
Sajátos művésztelepnek fogható föl például a kubizmus szülőháza, a párizsi Bateau-Lavoir, a *Max Jacob* által Hajómosodának titulált Montmartre-i műteremház. A tízes években — komédiások, nagy tréfacsinálók, bohémek nem mindennapi társaságában — a műtermek bérlői között találjuk *Modiglianit*, *Picassót*, *Braque-ot*, *Apollinaire-t*, *Metzingert* stb. „Ebben az ütött-kopott konzervdobozban is heringsűrűn préselve éltek a zsenik”, akik volta-

képp nem tettek mást, mint teljesítették a társadalmi munkamegosztásból rájuk eső részt. Az ilyen és ehhez hasonló telepeken az egyéniségek bár szükségképp hasonultak egymáshoz, de tevékenységük — mindaddig míg a képkereskedelem nem nyúlt a hónuk alá, vagyis alkotásaik nem váltak áruvá — (olykor tragikus) magánügy maradt, csakúgy, mint az egyszemélyes padlasműtermekben megszállottan konstruált egyéni mitológiáké.

A nemzetközi műkereskedelemben „futtatott” művészek személyre szóló, „copy-right”-védjeggyel ellátott műalkotásainak ez — a társadalmi termelés egyéb ágazataiban már általánossá vált — a kifinomult manipulációval (lásd: reklám) előre bekalkulált s lehetőleg minél gyorsabb „elértékeltetés”, „elavítása” persze olyan szélsőségesen individualista művész-típust tétel föl (pontosabban: termel ki), aki jobbára csak egzisztenciális okokból csapódik hol ehhez, hol ahhoz a művész-csoportosuláshoz, vagy vált stílust, aszerint, mikor melyiket jegyzik magasabb ár-színvonalon. Olyant, aki a kereslet—kínálat törvénye által kikényszerített — azaz nem a természeti-társadalmi mozgások természetes ritmusát követő —, a társadalmi hasznosságot látványosan figyelmen kívül hagyó állandó színváltozásaiért kijáró megdicsőülése közben, ráadásul abban a tévhitben ringathatja magát, hogy ez a szabadverseny egyéniségének, alkotói hajlamainak, művészi szabadságának maximális kibontakozását teszi lehetővé. Valójában a legantikiformistább irányzat (lásd például: pop art) is előbb-utóbb a manipuláció, azaz a fogyasztói kultúra részévé válik. Hogy mindez végül is a közösség rovására történik? — az már nem izgatja sem a művészt, sem pedig (látens) megbízóit.

De mielőtt túlságosan belebonyolódnánk a művészettörténeten messze túlmutatató kérdések boncolgatásába, térjünk vissza a hazai szimpozionmozgalomhoz, amely társadalmi képzetünkből, a jelen égető, de még inkább a jövő parancsoló szükségleteiből következően magától értetődő, hogy egy merőben más jellegű — lényegét tekintve: a természeti-társadalmi mozgásokkal, a természetes és a mesterséges környezettel szerves kapcsolatot tartó, velük együtt lélegző — közösségi művészet, illetve műveltség-típus kibontakoztatásán kell hogy munkálkodjék. Annál is inkább, mivel élvezi kultúrpolitikánk mind erkölcsi, mind pedig — nem is csekély — anyagi támogatását.

Kezdetben a nyári alkotótelepeket a megyei tanácsok főleg reprezentációs célokra kívánták életre hívni, mivel mint tudvalevő, nemcsak művészeket csalogtának az adott helyre, hanem újságírókat, kultúrpolitikuskat is. No, meg azért, hogy ebben se maradjanak le a többi megyétől. (Utólag elmondhatjuk: egészséges és hasznos lokálpatriotizmusból fakadt ez a versengés.) Nem kis gondot okozott ugyanakkor a megnövekedett kulturális alapértelmes fölhasználása. E tekintetben is kapóra jöttek tehát a szimpozionok. (Egyik tanácselnök például a „mit is csináljunk a pénzzel” vita közben ekképp fakadt ki: „Inkább egy alkotótelepet finanszírozzok, mint egy futbalcsapatot.”) Támogatásra találtak a szimpozionok szorgalmazói már csak azért is, mert nem egy helyi vezető eleinte amolyan idegenforgalmi látványosságnak szánta a művészek meglesését, mutogatását, amint éppen lázasan alkotnak. De más okok is munkáltak.

„Most még mi hívjuk a művészeket — nyilatkozta öt évvel ezelőtt az egyik tanácselnök... — De szeretnénk, ha művészek is letelepednének a községben. Nem titkoljuk: város szeretnénk lenni. Város pedig elképzelhetetlen művészeti élet nélkül.” (Ehhez csak annyit tennék hozzá: a falu vagy a község úgyszintén.) A szimpozionok másik kézzelfogható haszna pedig azzal kecsegtetett, hogy a telep őszi zárókiállítása után a művészek otthagyják munkáikat, amelyek alapját képezhetik a helyi, folyamatosan lecserélhető, illetve fölfrissíthető szabadtéri vagy múzeumi műgyűjteménynek. Ez persze csak minimális program lehet, hiszen — mint látni fogjuk — az alkotótelepeknek nem lehet elsődrendű célja, hogy a művészek egyedi, a mindennapi életből kiszakított műtárgyat hozzanak létre.

Nyilvánvaló, hogy egy kerámia-, textil-, zománc-, fa- és kőszobrász alkotótelep csak olyan helyen képes hatékonyan működni, ahol biztosítva van a műtárgyak, műegyüttesek előállításához szükséges jó minőségű, megfelelően előkészített anyag és a magas színvonalú technológia, továbbá az átgondolt munkaszervezés. Mindebből következik, hogy azok a szimpozionok vannak kedvező helyzetben, és csakis ott érdemes alkotótelepet létrehozni, ahol biztosítva van az ipari háttér, vagyis a közvetlen környezetben az illető képző- és iparművészeti ágak megfelelő üzem található és ami a legfontosabb, hogy ez az üzem patronálja is őket. Hogy ez mennyire fontos, azt jól példázza a nagyatádi telep, amelynek a nem túl bonyolult és drága szerszámokon kívül „mindössze” fára van szüksége. Csakhogy a faszobrászat nem akkor kezdődik, amikor a szobrász nekiesik a fának, s alkotói buzgalomban ilyen-olyan formákat hoz ki belőle, hanem jóval előbb. A faanyagot tudniillik elő kell készíteni, máskülönben a frissen kivágott fa a megmunkálás után, az időjárás viszontagságainak kitéve a saját felelősségére kezd el dolgozni, s — akárhogyan

is szépítjük a dolgot — a szobrok két-három éven belül tönkremennek. (Ennek jelei Nagyatádon már szembetűnően jelentkeznek.) Az alkotóknak tehát a szimpozionokon is világosan tisztázniuk kell: mit, hogyan és mivégre alkotnak. Hasonló problémával küszködnek a lakótelepi panelházak nagy — s tegyük hozzá: sivár — falfületeit zománcművekkel borítani kívánó művészek is. Nem mindegy ugyanis, hogy a művész erőszakot tesz-e az anyagon, például a fán, s mindenféle szögletes, mechanikus formát kényszerít ki belőle, vagy azokat az erővonalakat bontja ki, ha úgy tetszik, ragozza tovább, amelyeket az anyag a jó művészek szinte önmagától diktál. A zománc esetében pedig csak akkor lehet egy bizonyos mérethatáron túlnövő — a derékszögű térbeli raszter-rendszerben épülő lakótelepek személyiségdefiniáló vizuális egyhangúságát némiképp föloldó — murális művet létrehozni, ha az olyan alapelemekből, egységekből építkezik, amelyek szervesen kapcsolódnak egymáshoz, vagyis amelyek még nem mondanak ellent az anyagszerűségnek és a műfajnak. Ellenkező esetben a lemezek előbb-utóbb rozsdásodni és vetemedni fognak. (Egyelőre megoldatlan dilemma: ha pedig a művész maradandó művet alkot, akkor meg a hordozó felület, vagyis az eleve csak negyven-ötven éves élettartamra tervezett panelház dől össze!)

S ezzel máris elérkeztünk az alkotótelepek évenként változó programjainak kérdésköréhez, ami nem független a telepek személyi összetételétől sem. A szimpozionokra a Képző- és Iparművészek Szövetsége által meghirdetett pályázatok alapján kapnak meghívást a jelentkező művészek. Kezdetben abbéli megfontolásból, hogy a vállalkozás jelentőségéről a munkáltató szervezet — aki a pénzt, az energiát stb. befekteti — meggyőzzék, elsősorban rangos és idősebb művészeket, „nagy nevet” (lehetőleg Munkácsy- és Kossuth-díjjal párosítva) hívtak meg, s tegyük mindjárt hozzá: helyesen. Időközben azon-

ban kiderült, hogy nem föltétlenül azok alkotnak magas színvonalú műveket, akikről ezt (a vélt vagy valóságos rangjukból következően) el lehet várni, hanem tisztesség ne essék szolván — az úgynevezett outsiders, akiknek ott adatik meg, hogy a „nagy műveket” megalkossák, akik tehát ott akarják bizonyítani, hogy felnőttek a „nagyokhoz”. Így hát a szimpozionok nem utolsósorban a fiatal alkotók többsége részéről már régóta igényelt kísérleti műhelyek — sporthasonlaltal élve: „edzőpályák” (mint azt Pap Gábor megfogalmazta) —, ahol fölkészülhetnek a majdani tehetségek a mielőbbi, köztéri művek létrehozásához szükséges felelősségteljesebb munkára. Ahol egymás munkáját, fejlődését, a külföldi vendégművészek és az idősebb mesterek szakmai fogadásait, tapasztalatait figyelve bontakoztathatják ki tehetségüket, személyiségüket, miközben megismerkedhetnek az adott hely konkrét műalkotásigényeivel, történelmi, néprajzi, népművészeti hagyományaival, illetve vezető kultúrpolitikusokkal, kritikusokkal folytatott kötetlen beszélgetések során a kultúrpolitika és az esztétika időszerű kérdéseivel.

Az alkotótelepek programjainak megfogalmazásakor a hangadó művészek elsősorban a társadalmi hasznosságból indulnak ki. Fő célként a művészetnek a mindennapi életbe való integrálását tekintik, aminek logikus következménye, hogy állandóan keresik a társművészetekkel, kiváltképp az építészettel a kapcsolatot. Először nekibuzdulásukkor kézenfekvőnek tűnt, hogy — sarkítva a problémát — a képző- és iparművészek megpróbálják helyrehozni azt, amit az építészek, úgy mond, „eltoltak”. Nevezetesen: kert kerámiákat és köztéri műveket álmodtak utólag oda, ahol erre még hely kínálkozott (az persze nagyon valószínű, hogy nem az az optimális hely, amelyet a tervezőasztalon lehetett és kellett volna már eleve kijelölni); dekoratív, sorozatgyártásra alkalmas műveket applikáltak Kecskeméten a monoton falakra, amelyek ilyen módon pusztán funkciótlan díszletek, s nem leplezhetik az épület konstrukcionális hibáit; játszóteret, játékokat terveztek és viteleztek ki például Zalaegerszegen; térbeli textíliákat szőttek Velemben, hogy némi emberi melegséget lopjanak be a hátborzongatóan rideg belső terekbe stb. Ezek a művek mind el is készültek és a zárókiállításokon a makettekkel és a fotódokumentációkkal együtt tekinthették meg őket a szép számú érdeklődők. (Ilyen szempontból speciális helyzetben van a villányi és a nagyatádi telep, mivel ott egyedi, szabadterben föllállított műalkotások készülnek. Problémát okoz azonban, hogy az adott hely előbb-utóbb túlszűfoltta válik, s a művek egymás fölül „szívják el a levegőt”).

Külön kell foglalkoznunk a Kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelep programjával. Kecskeméten idejekorán fölismerték, hogy csak akkor érhető el a haladás, ha az építész a képző- és iparművésszel együtt gondolkodik-dolgozik. A közös munka gyümölcseként számos olyan alkotás is született, amelyek szemmel láthatóan bizonyítják azt, ami az 1977-es képzőművészeti világhét mottója volt, vagyis hogy „a művész a társadalom hasznos tagja”. A tavalyi program például tájékoztató formák, komplexumok (utcanévtáblák) tervezését tűzte ki célul, amelyek érzékletesen segítenek eligazodni az egyforma épülettömbök, utcák, házak kö-

zött. (Hogy ez mennyire aktuális probléma azt egy észak-európai eset is példázza. A hazatérő gyermekek minduntalan idegen lakásokba csöngettek be. Hogy könnyebben hazataláljanak, az utcai bejáraton az édesanyák fényképeit helyezték el!)

Kecskeméten ugyanakkor arra is rájöttek, hogy a képző- és iparművészeknek nem lehet elsődleges föladata az építészektől átvett hibák javíthatása, kendőzése, hanem ha kell, a műveikkel mintegy ellenére dolgozzanak a szervesen formákat és tereket mechanikusan sokszorozó nagyipari építészetre. Ez a környezet hosszú távon ugyanis — nem nehéz belátni — mind szellemi, mind pedig fizikai leépüléssel fenyegeti a benne élőket. A zománcművészeti alkotótelep legtudatosabb művészei éppen ezért használják föl a minden korok és helyek népművészetének, magasművészetének nemzetközi motívumkincsét, mert ez a fajta organikus művészet harmonikus viszonyban van a természettel, lévén hogy annak hű tükörképe, s — ami a legfontosabb — kiváltképp az ökológikus formaalkotási mód jellemző rá. S mivel az emberrel egylényegű természet kis és nagy távú változásait egyidejűleg és közvetlenül képes megidézni, nyomon követni, visszaigazolni, mindennapi környezetünk megszervezése, kialakítása szempontjából korántsem lehet közömbös, hogy mit és mennyit tudunk kamatoztatni kimeríthetetlen gazdagságából.

Éppen ezért tűnik megmagyarázhatatlannak, vajon miért marasztalja el ezeket a bátor — igaz, nem minden tekintetben kiérlelt — törekvéseket meg-megújulólag néhány napilapkritikus? Kétségtelen tény, hogy kényelmesebb és látványosabb megoldás, ha az alapvetően rossz építészeti konstrukciókat javítató, díszítő művészi részeredményeket játszuk ki a hosszú távon is értelmesen funkcionáló, társadalmi képletünkben szervesen következő — a múltat, a jelent és a jövőt dialektikus egységben látó és láttató — művészetmodellel szemben. Ez a hozzáállás azonban nemcsak kritikus baki, hanem nagyfokú szűk látókörűségre is vall, amely a szakmai objektivitást és tudást (föltéve, ha van) mellőzve, a személyes indulatokat tolja előtérbe, és végső soron az egész szimpozionmozgalom kárára van. Már csak azért is, mivel az állami mecénatúra jobbára a kritikákból tájékozódik. Nem közömbös tehát, hogy mit sugalmaznak neki.

A nagyközönség szerencsére nemcsak a napilapkritikákból meríti ismereteit. Bizonyítja ezt például az is, hogy Kecskeméten 1976-ban a megyei művelődési központban hat hét alatt ezer ember tekintette meg a telep kiállítását, demonstrálva, hogy az emberekben elemi erővel él a humánus, ökológiailag rendezett környezet utáni

MIÉRT NEM JÁRT PETŐFI SZÉCSÉNYBEN?

Az irodalomtörténetből jól ismerjük Petőfi nőgrádi látogatásának eseményeit. Ahogyan azt nagyszerű humorú és maró szatírájú művéből, az Úti jegyzetéből tudjuk, 1845. április 1-én indult felvidéki utazásra. Miskolc, Kassa, Eperjes, Rozsnyó, Rimaszombat útbaejtése után június 1-én érkezett Losoncra. Innen Fülekre kirándult, majd a gácsi várromhoz és a posztgyárhoz ment el. („Az utóbbi szemlélésében jobban gyönyörködnek tán az idegen, ha nem volna meg testének azon része, mely a tobák, fricska kedvéért teremtetett.”)

vágy. Hasonlóan sikeres volt az elmúlt évben első ízben megrendezett Salgótarjáni Zománc- és Üvegművészeti Biennálé. (A villányi szoborparkot évente 150—200 ezren látogatják.) Nem kis szakmai és elméleti támogatást kapnak a kecskemétiek továbbá az itt dolgozó szovjet művészekről, a zománcművészet és a népművészet kiváló szovjet művészettörténészeitől. (Itt említjük meg: a Szovjetunióban maga L. I. Brezsnyev mutatott rá, hogy az építészeknek, a képző- és iparművészeknek a jövőben nemcsak feladatuk, hanem kötelességük is az eddigi sivár épületek helyett változatosabb, esztétikus épületek, parkok, játszótérek stb. alkotása. Igen szép példája ennek máris néhány köztársasági lakótelep, városrész, épület.)

Föltöttebb szerencsétlen dolog volna hát, ha a jövő környezetkultúrájának kialakításán munkálkodó szimpozionmozgalmat netán néhány szűk látókörű műkritikus futtatná zátonyra. Erre persze valószínűleg nincs sok esélyük, mert velük szemben az emberléptékű környezetben élni vágyók milliós serege áll. Sokkal nagyobb probléma azonban, hogy az alkotótelepek ma még csupán „edzőpályák”. Igaz, nem akármilyenek. Szó van például arról, hogy az egyes telepeken folyó munkát koordinálják, mégpedig a célból, hogy mondjuk a zománcosok ne csak a Bács-Kiskun-i igényeknek megfelelően tervezzenek, hanem vegyék figyelembe a szimpozionoknak otthont adó többi megyéét is. A Vas megyei Tanács máris följajánlotta e kooperációhoz a segítségét. A másik nagy előnye a szimpozionoknak, hogy a művészeknek nem a helyszínen kell várniuk az ihletre, vagyis nem egy viszonylag rövid idő alatt kell kiötleniük: mit is akarnak voltaképp alkotni, hanem a tervezési időszakban, azaz a pályázatok elkészítésekor.

Mindezek ellenére az utóbbi időben, úgy tűnik, a kezdeti lelkesedés és lendület alábbhagyott. Ezen persze nincs mit csodálkozni. Bármilyen tehetséges fiatalok is verbuválódnak egy-egy csapatba, az állandó edzés még nem pótolhatja a „göllővés” örömeit és hasznát. Márpedig ezek a fiatalok „tétmérkőzéseken” is szeretnék megmutatni, mit tudnak. Ez utóbbiakon a Képző- és Iparművészeti Lektorátus „bíráskodik”, vagyis dönt: hol, kitől, milyen alkotás vitelezhető ki. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján elmondhatjuk, hogy egy átgondoltabb, a helyi, valamint az egyéni, a csoport és ösztársadalmi érdekeket jobban mérlegelő, a szűkebben vett szakmai szempontokat is magasabb színvonalon érvényesítő bírálati és munka-elosztó tevékenységre van mindinkább szükség. Olyan „pályára”, amelyen a „göllővés” föltételei nemcsak egy „mérkőzésen”, hanem egy távon is adottak.

Mcnyhárt László

Június 13-án indult Vecseklőn át Somoskőre, majd tovább Salgóra. E kirándulásáról írott sorai, valamint ennek emlékéét őrsi Salgó című verse olyannyira közismertek, hogy itt részleteire felesleges kitérnünk.

Június 14-től június 22-ig Losoncon pihent Steller Antal nevű barátjánál. (A látogatás egyik romantikus eseményét ő maga írta meg A varróleány című versében.) Június 22-én indult Losoncról, Ludányon keresztül („hol a legszebb parasztféjkötőket láttam életemben”) Gyarmatra, itt másnap megtekintette a vásárt, és tovább utazott Rétság, Vác, majd Pestre. (Losoncon még egyszer jár majd, 1847. július 2-án, ugyancsak Stelleréknél.)

Szécsényen tehát mindössze átutazott. Sokat nem láthatott belőle, mert késő délután indultak Losoncra — szekérlőcs törése miatt még vesztegeltek is —, s bizony jócskán besötétedett már, mire Szécsénybe érhettek.

Egy év múlva azonban, Pulszky Ferenc révén igen közeli kapcsolatba került a kis mezővárossal.

Pulszky Ferenc 1814-ben született Eperjesen. A csaknem teljes századot átívelő élete és pályája hű tükörképe is e kor viharosan változó eseményeinek.

Mint felvilágosult szellemű liberális nemes, korán bekapcsolódott az országgyűlési küzdelmekbe. Széles látókörű, nagy műveltségű ifjú volt (nagybátyjával, a híres műgyűjtő Fejérváry Gáborral több ízben járt külföldön), s mind politikai, mind tudományos téren hamar nagy tekintélyt szerzett. 1848-ban a pénzügyminisztériumban Kossuth államtitkáráként, majd Bécsben a király személye körüli miniszter mellett dolgozik. Ősszel pedig az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja lesz. 1848 decemberében távozik az országból, sajnos nem éppen dicsteljes módon. Londonban tűnik fel, toborozza a szabadságharc angol híveit, informálja a közvéleményt a magyar nép hősi harcáról. Haza hosszú ideig nem is tér. 1852-ben in effige halálra ítélik, a hóhér a bitófára szögezi nevét. 1861-ben politikai okokból összekülönbözik Kossuthal, útja elválik az emigrációban élő társaitól. 1866-ban hazatér meglátogatni megbetegedett feleségét, s annak halála után megengedik, hogy végleg itthon maradjon. Még néhányszor indul a képviselőválasztásokon, ezúttal mint következőes Deák-párti, mikor végleg a tudományok szenteli életét.

Mint tudóst polihisztoriként tartották számon, mindenhez értett, ám nagyon kevés maradandót alkotott. Legkedvesebb témája az archeológia volt. Vitán felül sokat köszönhet neki a magyar régészet, még ha egyes megállapításait már túlhaladta az idő. Mint a Nemzeti Múzeum igazgatója (hosszú évtizedeken át) sokat tett a magyar történelmi emlékek megőrzéséért. Írt nyelvészeti, közgazdasági, jogi, történelmi cikkeket, szépirodalmi műveket. Gazdag, tartalmas, helyenként elentmondásos életet élt, s bár nem volt kiemelt eredeti alkotó, méltánytalanság lenne megfeledezni róla.

De hát valójában mi köze van Nógrád megyéhez, Szécsényhez? Pulszky 1846-ban feleségül vette egy gazdag bécsi bankár leányát, Walter Teréziát. Miután hazaköltöztek Magyarországra, úgy döntöttek, megvásárolják a szécsényi birtokot, így mégis közelebb lesznek Pozsonyhoz, az országos politika centrumához.

Szécsényt ekkoriban az eladósodott Forgách Pál bírta, aki kapva kapott a gazdag bevón. Pulszkyék rendbehozták a kastélyt, felújították a messze földön híres parkot, és 1846 szeptemberében beköltöztek a pompás barokk épületbe. 1848-ban, az első népképviselői országgyűlésre a szécsényiek képviselőjükké választották.

Az emigráció idején birtokukat elkobozták, s csak 1864-ben kapták vissza. Utoljára még 1869-ben jelöltette magát Szécsényben képviselőnek, majd fia, Ágoston vette át örökét mind a gazdaságban, mind a képviselőházban.

Visszatérve 1846-ra, elmondhatjuk, hogy Pulszky igen aktív szerepet vállalt a megyei közéletben. Kastélya is hamar népszerű lett. Hangulatos estélyek, baráti beszélgetések váltották egymást majd mindennap. Hazai és külföldi vendégek egyaránt megfordultak nála, s baráti viszonyban állt a megye kiválóságával is, pl. Szontághgá, Lisznyai-ai.

A velük való barátkozás mélyítette el azt a korábban támadt tervét, amiről a Honderűben ezt a hírt olvashatjuk: „Furcsa hírlapi kacsat üsztatnak jelennen a derék collégák, midőn elhítenni akarják szegény fejünkkel, hogy Pulszky Ferenc úr Szécsényben maga számára megvásárolt ősi kastélyában a Forgáchoknak, menhelyet (asylumot) nyitand...” (1) Pontosabban szólva nem is a kastélyban lett volna az a menhely, hanem a parkban levő kerti lakot kívánta Pulszky berendezni, s ebben vendégül látni a tehetséges, ám szegény magyar költőket, hogy nyugodt körülmények között írassák verseiket.

Azt is tudjuk, hogy legelőször Petőfi Sándort szeretné e lakba meghívni, s „ez idylli lakással megkínálni”.

Pulszkynek ez az ötlete még a beköltözés előtt, valószínűleg a birtok felmérése, bejárása során támadhatott. Tény, hogy már 1846 augusztusában tudott dolog volt, legalábbis a rendőrség előtt. Ekkor kelt az a rendőri be-súgójelentés, amelyben Petőfiről írva ezt jegyzik meg: „Különben Pulszky Ferenc oly magasra becsüli ennek a túlságos lángésznek (exorb'tans genie) képességeit, hogy ajánlatot tett neki: foglaljon el két szobát újonnan vásárolt szécsényi (Nógrád megyei) birtokán, és a gondtalan pihenőben költsön nemzeti dalokat.” (2)

A be-súgó jelentésével ellentétben tudjuk, Pulszky ekkor még nem ajánlotta fel a házat (sőt, nem is fogja), de a bejelentés így is nagy vihart kavart. Egyáltalán: miért éppen Petőfi volt az első jelölt, s mi lehetett a felháborodás oka?

Pulszky Ferenc emlékirataiból tudjuk, hogy feleségének a kastélyban egy-egy csendesebb estén fordítgatott Petőfi költeményeiből, s fiatal neje „meg volt hatva a költő közvetlensége által, s tüstént felismerte benne a lángészt”. (3)

Pulszky viszont már jóval korábban felismerte Petőfiben a zsenit, nem hiába volt korának egyik legélesebb szemű, minden újdonságra felfigyelő közéleti személyisége. E mellett volt azonban néhány kevésbé szimpatikus tulajdonsága is: meglehetősen hiú, a külsőségekre, a közvélemény hangjára sokat adó emberként ismerték. Valószínű, hogy tetszelgett önmagának a gondolattal: az agyondicsért és a sárba pocskondiázott, ám mindenképpen az érdeklődés középpontjában álló ifjú költő az ő vendégszeretetét élvezze majd, s az ő busás bőkezűsége jóvoltából szebbnél szebb dalokkal öregbiti a magyar költészet hírnevét. (S a hálás utókor természetesen nem felejtí el, hogy mindezt neki, Pulszky Ferencnek köszönheti!)

Egy év múlva, 1847-ben megjelentet Pulszky egy bírálatot Petőfiről, amely kritika szerinte „szigorú, de barátságos” volt (állítólag ezt maga Petőfi ismerte el, pedig nála kritikusabb-érzékenyebb költő nemigen volt még a magyar irodalomban!).

Ez a bírálat — alighanem örzi a hamarosan tárgyalandó konfliktus hatását — hosszú évtizedekre meghatározta a Petőfi-képet. Dicséri, tömjénezzi Petőfi költészetében mindazt, ami népi. („Petőfi múzsája a magyar köznépregében élő királyleány, mely mind mellett, hogy haja arany, könyűje gyöngy s mosolya rózsabimbó, mégis meztláb megyen le a patakra, hogy kedvesének ruháját mossa, s piros csizmát ölt vasárnap, midőn templomba készül; egyébiránt hátköznap reggeltől napestig mindig danol.”) (4) Ugyanakkor viszont elvet mindent, ami politika, ami forradalmi, ami összeegyeztethetetlen a Pulszky és nagyon sokan mások által magasra értékelt politika-

mentes költészettel. (Azt írja Petőfiről, hogy a hazáról és a magyarságról fogalma sincs, mert a világszabadságról ír verseiben!) Egyetérthetünk hát Fenyő Istvánnal, aki Pulszky bírálatáról megjegyzi, hogy a Petőfi-képmás eltorzítása, az egyéniség meghamisítása ebben az esszében vette kezdetét. (5)

A hír tehát elterjedt, mire törekszik a szécsényi várúr. Vahot Imre felső-magyarországi utazásra indult, s élményeiről a Pesti Divatlapban számolt be. A végig szatirikus, gúnyos hangú beszámolóban (egyike a Heinét utánzóknak) Szécsény is szerepel egy-két sorban. Túl azon, amit már eddig is írtunk, Vahot még megjegyzi: „De íme, megjött a jobb kor s egy férfiú, kinek hercegi, grófi czím ugyan nem büszkélkedik családi törzsfáján, a magyar irodalom és művészet iránti nemes vonalomból, baráti segédkezet át az elhagyott magyar költőknek és alkalmat nyújt nekik arra, hogy az élelemkeresés gondjai nélkül énekelhessék a szabadságot és szívők szerelmét!” (6)

A Honderűben megjelent cikk — amelyet korábban idéztünk — meglehetősen kemény hangon, mellőzve a Vahot-féle ironiát, utasítja el a Pulszky-féle jótékonykodást. Szegény magyar írók már idejutottak volna, hogy a „pénzaristocrazia leggyöngébb árnyéklatá” pártfogolja őket?

Egy biztos: hogy Petőfi nem fogadta el a felajánlott lehetőséget. Ha ugyan ez a felajánlás elhangzott egyáltalán. Mindenesetre tudott Pulszky szándékáról, s bízott abban, hogy az új irodalmi mecénás jóakarata szármíthat, s erőt véve közismert büszkeségén, kéréssel fordult hozzá. Valószínű, hogy 1846 decemberében szövögte magában újra régi vágyát, külföldre akart utazni. Ehhez szeretett volna Pulszkytól kölcsönt kérni, s megadja majdan, amikor összegyűjtött művei megjelennek.

Pulszky még nem választott letele, amikor Pesten a Vadászkiért vendéglőben találkoztak. Petőfi barátaival, Degré Alajossal, Lisznyai Kálmánnal volt ott, míg Pulszky más urakkal ebédelt. Ebéd után átült Petőfiéi asztalához, nagy hangon, sokáig beszélt készülő új történelmi regényéről, majd hirtelen a költőhöz fordulva, amúgy mellékesen megjegyzte: „Kedves barátom! leveledre személyesen akartam megadni a választ. Nagyon sajnálom, de sok károm volt a gazdaságban, s most a szécsényi jöszágon annyi befektetésre kellett költekezniem, hogy egészen ki vagyok merítve. Kívánságodat ez alkalommal sehogy se teljesíthetem...” (7)

Hát körülbelül csak eddig tartott a nagylelkűség. Amikor az ígéretet kellett volna valóra váltani, rögtön meghátrált, s a hagyományos kibúvóval élt. Tudjuk, hogy ennek a kijelentésnek egyébként nem volt semmi alapja. Igaz, sokat költöttek a kastély rendbehozatalára, a gazdaság beindítására, de mindig rendelkezett annyi jövedelemmel, hogy fölösen fedezni tudta volna — még kölcsön formájában is — Petőfi utazási költségét. (8)

Petőfi a visszautasításra nem szólt semmit, csak elmosolyodott, jegyezték fel barátai. Később aztán sokkal élesebben, a maga hirtelen módján felcsattanva mondta ki véleményét Pulszky tervéről: „Hallottatok ilyet valaha!” Ápolóintézet költőcsemeték számára! Kinek van kedve fölcsapni? Mindegyiknek lesz külön czellája, hol ódákat írhatunk Maecenas házigazdánk tiszteletére. Nos, kinek kell a költő-prófunt?”

Így hát végérvényesen szakított Petőfi Pulszkyval és hamvába holt tervével. Nem fogadta el a „költő-prófuntot” (de más se nagyon, mert ezután Pulszky igen hallgatott a felajánlott kerti lakról), és így Szécsény szegényebb lett egy Petőfi-látogatással.

Jegyzetek: 1. Honderű. 1846. 18. sz. 319. p.; 2. Hatvany Lajos: Így élt Petőfi. 1. k. 860. p.; 3. Pulszky: Életem és korom. 1. k. 260. p.; 4. Pulszky: I. m. 266. p.; 5. Fenyő: Haza és tudomány. 301. p.; 6. Vahot Imre: Utí élmények és csalánok. Pesti Divatlap. 41. sz. 807-810. p.; 7. Degré Alajos: Visszaemlékezéseim. 1. k. Bp. 1883. 137. p.; 8. Erre vonatkozó gazdasági számítások, iratok: OSZK Oct. Germ. 286.; 9. Bercecz Károly: A régi „Fiatal Magyarország”. Bp. 1898. 13-14. p.

Praznovszky Mihály

Egy eladó nézetei

Naplót kezdtem — teljesen nevetséges. Nem mondanám, hogy valaha is naplóellenes voltam. Többet például olvastam is. És szinte minden esetben szívesebben, mint a gimnáziumi olvasmányokat. Most, hogy magam is naplővezetésre szántam magam — szántam? kényszerítő szükségét éreztem! —, valahogy mégis lányosan rózsaszínűnek tűnik az egész. (Bár hol az a lány, aki ma még naplót vezet?)

Először is tehát: nem naplót írok — ezek csupán feljegyzések.

Másodsor: feljegyzéseim és ez a füzet nem köteleznek semmire — arra a rabszolgamunkára sem, amit a naponkénti írás jelentene.

De miért kezdem máris kibúvókkal, mellékes szempontokkal, amikor alig hat órával ezelőtt még olyan erős szükségét éreztem a beszédnek, hogy — most úgy tűnik, indokolatlanul — majdnem önvalomásba kezdtem a „kartársaknak”. Nem is tudom, honnan támadt az ötletem, amikor rohamom (minek nevezném másnak?) nem csillapulván, kértem a kollégákat, figyeljenek az én szektoromra is, majd átugrottam a papirosztályra, kiválasztottam ezt a füzetet, amibe most írok, azzal a szándékkal, hogy este itthon mindent lejegyezzenek, ami történt. (Miért is nevezném tehát naplónak? Nem volt több a szándékom, mint hogy azt a néhány percet leírjam, amit fél három tájban oly nehezen éltem át.)

De hát mi történt? Jóformán semmi. Figyelemre is alig méltó az egész. Most, több mint hat óra múltán, szinte már nem is tartom fontosnak. Mit ülök itt, mint valami lány? Minek szedegetem össze a nap morzsáit? Egy apró megingás, amit most hajlandó vagyok szédülésnek tekinteni, pusztán biológiai mozzanatok, több óra elteltével miért lenne fontos? Hogyan őrizte volna meg jelentőségét mostanáig, ha sem láz, sem a betegség más kísérőjelensége nem tört ki rajtam? Félnék felidézni, mi történt? Hiszen alig történt valami, ahogyan az előbb is írtam már! Vagy valójában minden lefokozódik egészen rövid időn belül? Ami az előbb jelentős volt, alig valamivel később már teljesen valószínűtlennek tűnik? — s mindent kitöltő zsarnoksága a mi nevetséges gyengeségünk jele lesz? És mindent inkább, mint a nevetségeséget! Jobb, ha az ember semmit sem hagy eluralkodni magán. Elképzelem, mit éreznék most, ha ahelyett, hogy a füzetvásárlásba menekültem volna, fecsegni kezdek a kollégáknak! Brrr. Viszont most megértettem a nők rögtöni fecsegésigényét: „Addig üsd a vasat, amíg meleg!” — de mit kezdek én most már az egésszel, amikor dermedt vas a délutánom? Ismétlem: affelé hajlok, biológiai megingás volt az egész.

Ebédről visszafelé jövet éreztem, hogy túlzottan tele vagyok, s az az egy pohár sör, amit már tele gyomorral ittam, nem mozdít bennem semmit, mintha az ebéd teljesen kitöltene a gyomrom, mint a disznósajt tölteléke a bőrt. Éreztem, hogy csak a kávé segít. Kávé, mint mindig, most sem az étteremben ittam, mert a női fehérműosztály hölgydolgozóihoz jártunk át; ahogyan a forgalom engedi, ők főzik nekünk is.

Az utcán kigomboltam a télikabátomat. Már átmenetet kellett volna felvennem, mert a kora tavaszi időhöz túl melegnek bizonyult a téli. Valahogy a szép idő sem érdekelt. Verdeső, laffogó kabátszárnyaim sem tudtak jókedvre deríteni, s nem tudtam odatartani magam a napnak arra az öt percre sem, míg az áruházba visszaértem. Csak a kávéra vágytam. Tényleg sokat ettem, vagy tavaszi fáradtság? — kérdeztem magamtól. Jobb lett volna mégis, ha kivételesen az étteremben is fogyasztok egy kávé? A vérnyomásom, amilyen alacsony, elbirta volna még a hölgyekét is a fehérműosztályon. A koraszülöttségem az oka, mondta anyám; de szerintem tőle örököltem. Képes aludni egy bögre méregerős feketével is. Attól legfeljebb horkol. Lehet, hogy már most is alszik, tévézés közben. Szóval délután enyhe főfájást éreztem, álmoság és fáradtság tört rám. Míg a lépcsőn felmentem az emeletre, minden vér alászállt bennem. Szokásom szerint megmostam az arcomat, hogy az étterem elegy ételszaga ne irritálja óráig az orromat, s ez most a fejemnek is jót tett. Abból is gondoltam, hogy valami nincs rendjén nálam, és valószínűleg lassabban jöhettem vissza az ebédre, mint szoktam, mert az első főzet kávéból már nem jutott, mint egyéb napokon, s várnom kellett.

Visszamentem a helyemre, s úgy álltam, hogy a próbatükörben lássam magam, de ne tűnjék fel senkinek, hogy magamat bámulom. Nyúlánk alakom a sápadtságtól még elegánsabbnak tűnt, mint rendszerem. Eladói köpenyem sem tudta eltakarni ápoltságom és jólöltözöttségem. Az egész valahogyan mégsem imponált. Legszívesebben körbefordultam volna, hogy minden oldalról szemrevételezzem magam, mint egy vevő, aki tetőtől talpig újra öltözött. Tettem is egy önkéntelen mozdulatot, amitől a tükörképem hullámozni kezdett, akár ha víztükörben nézném magam, és kavicsot pottyantának az arcomra. (Ilyen távolságról valószínűleg a foncsorozás hibája ütközött ki, őklik most eszembe.) Akkor viszont nem tudtam, szédülök-e vagy a tükör játéka miatt vannak látászavaraim. Meghökkenve meredtem meg. Ettől az alakom ismét kismúlt a próbatükörben. Majd újból megmozdultam — ugyanaz a szédítő, émelyítő varázstükör-imbolygás. Megmerevedtem. Most viszont hasztalan, mert a szédület nem hagyott el. Mozdulatlanságra törekedtem, jó ideig szemben álltam magammal, most már teljesen leplezetlenül. A távolság ellenére próbáltam kifürkészni arcom titkait, mérlegeltem a benyomást, amit másban kelthettek. Néha úgy rémlett, nem is önmagamot látom ott szemben. Álltam ott, és valami azonosítási pontot kerestem elködösült emlékezetemben. Életem semmilyen részlete nem ötlött eszembe. Semmi emlékem nem volt arról, aki sóbálványmerreven állt velem szemben. Talán még azt sem tudtam volna megmondani, hogy hívnak, hol lakom. Elléptem a tükör elől. Egyszerre az az érzésem támadt, mintha óra ketyegne ben-

nem, és igen pontosan, külön-külön egységként, a maga súlyának megfelelően éreznék minden percet. Életem elmúló perceit. Megijedtem? Nem is tudom. Most józan megfontolással azt mondhatom, hogy huszonnégy év, az én huszonnégy évem, nevetségesen kevés az ijedtségre. Tehát nem ijedtem meg? Vegyük úgy. Viszont pontosan emlékszem, mire éreztem magamban hihetetlenül erős ösztönzést: „Meg kell jegyezmem mindent, meg kell hogy maradjon bennem minden pillanat.” Mintha strandon bukkantam volna fel a víz alól, ahol is a néma világot vidám ricsajozás váltja fel, úgy tört a fülembé az áruházi zaj, s mintha hálgy hullt volna le a szememről, és mindazt, ami az áruházban naponta előttem volt, akkor láttam volna először. A töméntelen árucikk a maga egyedi különvalóságában jelent meg. Az eddig nagyvonalúan áttekintett látvány most tobzódo részleteit szórta a szemembe. Részletek, részletek, részletek és még egyszer részletek! A szemem valósággal falta őket, s az agyam erőlködve igyekezett lépést tartani, mintha mondjuk, valamilyen számtáblázatot próbálnék — hasztalanul — rögzíteni. És amit befallt az emlékezetem, azt most is látom (a teljes áruházat vevőkkel együtt), s a délután emléke ebben a percben úgy csap rajtam végig, mint az elrohanó teherautó szele a gyalogoson.

Hát ilyen lennék? Így kivetközhetek önmagamból? Nem, nem. Soha nem is voltam ilyen. Én tulajdonképpen szentelen vagyok. Nem is szentelen, csak éppen jobb szeretem figyelni a dolgokat. Olvastam valahol, hogy vannak mozinézők, akik az első sorokat kedvelik, mert így jobban „benne vannak” a filmben. Én nem, én szívesebben ülök a hátsó sorokban, lehetőleg a legutolsóban. A film az film, és én néző vagyok. Csakhogy most (azaz délután) megmagyarázhatatlan érzéseim elborítottak mindent, miközben szemem teleobjektív módjára tapadt az áruházi látnivalókra, agyam mint egy számítógép memóriaegysége, feszülten kattogott. (Bár fogalmam sincs, az kattog-e. Egyáltalán: magamnak miért szükséges bármiféle hasonlat?) Attól féltem, elhullajtok valamit a látványból, s ezzel az életem leszel kevesebb.

„Fölírni, följegyezni mindent!” — jutott eszembe a mentőötlet. Átrohantam a papirosztályra ezért a füzetért, amibe most írok. Míg kiválasztottam, megvettem, valamelyest megnyugodtam. Akkorra a második főzet kávé is lefolyt, mivel a többség már ivott, ebből a szokásos adag fölött jutott. A megszokottnál nagyobb adag koffeintől végleg helyrebillentem. Kábultságom elmúlt, izgatottságomnak nyoma sem volt, legfeljebb az újbegyeimbem éreztem némi bizsergést. Valami alaktalan úr maradt a mellemben, majd egészen tisztán formát öltött bennem a helyrehozhatatlan mulasztás érzése: eddigi életemből nyomtalanul múlt el fölöttem minden. Mintha idáig emlékezet nélkül éltem volna.

Ha délután ott a kávé után megkérdezem magamtól, mi a további szándékom, azt hiszem, nem lettem volna eléggé tisztában magammal. Mint ahogy sohasem éreztem magamban igazi indítást — mondjam így: elhivatottságot — semmi iránt. Azt mégsem mondanám, hogy az ambíció hiányzott belőlem. Még ha hiányzott volna is, mivel magyaráznom, hogy egészen a tükörjelenet idejéig várakozásban éltem? Cincinátusnak éreztem magam, egy titkos nagyrahivatottnak (mire?), s magam előtt is titkolva, azt reméltem, hogy majd a tömeg fogja tőlem követelni, hogy váltsam is valóra a bennem rejlő lehetőségeket. Mindez pusztán annak lenne köszönhető, hogy anyám külön latinra is beiratott („Latin nélkül nem mehetsz előre!” — hogy honnan vette?), és így tudok Cincinátusról, akit az eke szarva mellől hívtak el diktátornak? No nem! Cincinátus mindössze — bár ez nem kevés — nevet adott bennem valaminek, ami eddig elhomályosította a tekintetemet: lehetnék bármi, de én arra várok, hogy megszólítson az, amivé lennem kell. És a közből most kiváltak a részletek! Bennük érzem a várva várt felszólító erőt. Mégis, mit kezdjek ezekkel?

Ez nem elhivatás! Vagy talán igen? Délután persze még azt hittem — a zárásig volt időm rágódni, a forgalom gyér volt —, ezeket a záporozó részleteket kell rögzítenem magamban: az emlékezet zsúfolt raktárára van szükségem. Most, több mint hat órával az események után, erre már nem érzek ösztönzést. A részletek kérdéskörében azonban, azt hiszem, az van elrejtve, amit úgy nevezünk, hogy a „saját elméletem”.

Mindig elcsodálkoztam azokon az embereken, akik valamilyen kérdéssel kapcsolatban így nyilatkoztak: „Erről én azt szoktam mondani...”, „ezzel kapcsolatban az a — már többször hangoztatott — véleményem...” stb., stb. Éreztem mindig, nekem többre kell törekednem. Egyetlen elvet kell találnom — ami áthat mindent. Feljegyzéseimet tehát ennek a kutatásnak szentelem.

Azt hiszem, délután rábukkantam erre az elvre, ha nem is axiomatikus tisztaságában. És ha most nem is változatlan hevességgel elevenedik fel a délután, arra jó, hogy tisztábban lássak.

A részletekről van szó — mint már említettem.

A részletekről pedig a következőket gondolom.

Például: az elegancia nem más, mint a részletek összhangja. Nem elég a jólöltözöttség, azaz nem elég a divatos öltöny. Kell hozzá az is, ami nem látszik. Az ápoltság, a fehérmű, a desodor, a borotva minősége, az arcszesz is, a testtartás és a mozdulatok begyakorlottságon alapuló biztossága, párosulva bizonyos kiszámítottsággal — ilyenekre gondolok. A részleteket látom mindenben, ahogy most sorra veszem az élet egyes területeit. Mindent kitölt, felapróz a részletezettség. A részletek kora, azt mondhatnám.

Mindezt a magam munkájában, a saját szektoromban (FÉRFIGAZKÓ, -ÖLTÖNY) is tapasztalom. Munkám olyan, hogy általában nem jelent túl nagy elfoglaltságot, inkább figyelmet igényel. Mint általában mindenhol, nálunk is, vevőinknek szabad válogatási és próbalehetőségei vannak, legfeljebb a zakót segítem fel olykor-olykor az igényesebb vagy ügyetlenebb vevőinkre. Van tehát időm a nézelődésre. (Inkább azt teszem, mint fecsegek.) A figyelés így is kötelességem (nagy néha tolvajlás is előfordul), ezért kényelmesen, feltűnés nélkül nézhetem az embereket. Megfigyeltem, milyen szívesen máskálnak az árubőség-

ben (részletek!). Hozzászórtak és igénylik a változatosságot — a részleteket!). Ha termelési értekezleten egyszer kifejténém az álláspontomat az áruház egész vezetősége, a teljes személyzet — beleértve az utolsó takarítót is — előtt arról, amiről „lépéstartás a korszerű igényekkel az elárúsítótér kialakításában is” címmel beszélnek, azt hiszem, meglepődnének. (De legalább nem lehetne elorozni tőlem az elvet, mint ahogy azt az árubemutató alkalmával az osztályvezetőm tette. Igaz, jutalmat adott.) Eljátszottam a gondolattal, mennyire méltatná a termelési tanácskozás összes résztvevője előtt valamelyik főfője a meglátásaimat, s az sem lehetetlen, hogy... De hagyjuk ezt. (Az árubemutató alkalmával is az én ötletem volt, hogy ne csak a bútorosztály építse fel a művelődési ház kiállítási termében a mintaszobát, és ne csak egy divatbemutatót tartsunk a nagyteremben, hanem tartsunk az árubemutató ideje alatt öltözködési és divattanácsadást, hívjunk meg neves szakembereket előadásokat tartani stb., stb.; majd a művelődési központ szervezi a közönséget. Elhebegtem az osztályvezetőnek, az meg saját ötleteként, kidolgozva, az igazgató elé tette. Igaz, hogy én meg egy előadót hallottam a művelődési központban, amikor az árubemutató előkészületei folytak, és hordtuk át a kiállítandó cikkeket.)

A lényeg az, hogy az árubőséget tálni kell. Egyrészt tömeghatásra kell törekedni, másrészt a részletek érvényesülésére. Az utóbbi ma van igazán előtérben. A mennyiség ugyanis önmagában véve unalmas és nyomasztó. A mennyiségen belül apróságoknak kell érvényre jutni, amikor a kedves vásárló bejön „csak úgy nézelődni”. A feltűnés nem feltétlenül az üzletért kell, hanem a vásárló szeme kedvéért, szinte csak szórakoztatásul. Megfigyeltem családokat — papa, mama, két gyerek —, akik rendszeres időközönként végigjárják áruházunkat. Jól ismerem a vásárló és a nézelődő ember közötti különbséget, első pillantásra észreveszem, ki melyik. Ezért a családokról is mindig kitérnek, éppen mi a szándékuk. Nyugodtan mondhatom, a legtöbb esetben az áruház közös szabadidős-programja a családoknak. A lényeg azonban most nem ez, hanem az, hogy mi kínálja a látnivalót a nézelődőknek. A részlet! És mi ez, ha nem az elméletem igazolása?!

De ha nem hinnék a magam szakmai tapasztalatának, a sajtóból, a rádióból, televízióból vett példák végleg meggyőznének. Szisztematikus gyűjtés nélkül is eszembe jut egy csokorra való idevágó hír, riport, interjú. A sajtóváró országos hírya, az üvegek visszaváltásának kérdése (belkereskedelmi rendelet lett a vége), a korcsolyacipő nem kielégítő választékának kérdése. Szóval a részletek. Mindezt betetőzte, hogy a napokban hallottam valahol, valaki azzal dicsekedett, hogy többsebességes az autója ablakkefeje. Szóval, a részletek. Ezer meg ezer részlet.

Úgy vélem, nagyon eredeti gondolat. Elégedett vagyok magammal. Mára ennyi elég. Holnap áru érkezik, feltöltjük a vásárlótér készletét is. Hiába, itt az új szezon.

Még valami: a mai kapkodó habzsolás nem méltó hozzám. Ha már részletekről és részletezettségről van szó, hozzám nyilvánvalóan a finom tüzetesség illik.

Folytatom. És még hozzá kicsoda szerencsével! Miért nevezem szerencsének, ami történt? Mert tegnap este már azt hittem, ezután csak végnélküli meditációkkal töltöm az elalvás előtti órákat.

Kezdem az elején. A tavaszra való tekintettel nyitás előtt feltöltöttük az elárúsítótereket. Nekünk kevesebb munkánk volt, mint más osztályoknak. Ugyanis az öltönyök, szőlőzokók, -nadrágok a helyükön maradtak. A téli holmi helyére átmeneti és tavaszi kabátokat (újra divat a lóden), könnyű dzsekiket meg esőkabátokat és az örök ballonokat (milyen unalmasak már!) raktuk ki. Szóval, az én szektoromban alig történt valami változás. Emiatt, ha osztályszintű volt is a munka, nem kellett különösebben strapálnom magam. Amit más szektorokba hordtunk, az sem izzasztott le, hála a teherliftnek és a gördülő ruhatartóknak. A raktártól az elárúsítótérig alig kellett valamit is kézi erővel mozgatni. Mechanikusan, gyorsan, kedvvel ment az egész. A reggeli nyitás előtti másfél óra alatt szinte vidámbb és nagyobb felbolydultságot mutatott az áruház, mint egy közepes forgalmú délelőttön. A színes kavalkád már-már feledtette velem, hogy alapjában véve a nyugodt álldogálást szeretem a nadrágtartó körtárcsák mellett. A leföld liftezés, az ide-oda kocsiszás végül is kedvemet szegte.

Az utolsó szállítmányért mentem vissza, s amint kiléptem a teherliftből, a női öltözők ajtaja előtt a bútorrészleg egyik rakodómunkása (lehetett vagy ötvenéves) szorongatott egy tanulólányt. Persze semmi távolabbi célja nem volt, pusztán a kéz örömeért tette. A fogdosások, tapogatások, férfiincselkedések itt az öltözők tájékán gyakran előfordulnak, de ilyen határozott eredményig a forgalom, no meg a várható kézracsapások, esetleges pofonok miatt sem a kujonság, sem a női engedékenység nem merészkedett. Akiket ma láttam, azoknál, azt gyanítom, mindkét részről nagy volt a meglepődés. A férfi az első pillanatban nem hihette, hogy odáig jutott a keze, ahol van, s az eladólány (talán még tényleg tanuló) már későn ocsúdott, amikor a rakodómunkás ujjai, mint a lefordított kosár a galambot, körbefonták a melleit. A liftajtó nyitására riadhattak fel hamarabb a lány. Visongva szabadulni próbált. Előre azonban nem futhatott, mert úgy méginkább belepréselt melleit a markokba. Megpenderült, szembe került a férfival, aki máris átkulcsolta, torokmélyről jövő hörgésszerű röhögéssel. De a lány már a férfi mellkasának szegte könyökét, majd egyetlen heves lökessel kiszabadította magát, mielőtt a karok összezárulhattak volna a hátán, és lángbaborult arccal az öltözőbe szaladt.

— Egymen a színházról, ha utána mehetnék...! — kacintott felém az öregedő szatír, s azzal ügyet sem vetve többé rám, bútorszállító kézikocsija fogantyúját megragadva, a raktár felé vette az útját.

A torkom kiszáradt, nem tudtam pontosan, mit értek a „színhús”

kiszóláson, mégis pontosan fedte mindazt, amit a jelenet hatására én magam is kívántam. Amint egyedül maradtam egy pillanatra, majd zümmögni kezdett a lift hívőjele — akkor vettem észre, hogy nem csuktam be magam után a liftajtót —, olyan érzés kapott el, mintha zsíros levestel leöntenék a vadonatúj zakómat. Hogy én ugyanazt érzem, mint ez a röhögő tróger? Remegett a kezem, míg az egyre türelmetlenebb hívőjelre belöktem az ajtót. „A francba is! De sietős!” — fakadt ki belőlem félhangosan. Nem tudtam, a lányra-e, a rakodómunkásra-e vagy magamra vagyok dühös.

Fent a helyemen elmúlt az egész, sőt, nyitás után el is feledkeztem róla. Pedig a kevésbé forgalmas órákban végigszaladhattam volna az áruházon, hogy jobban megnézzem magamnak a lányt. Vagy esetleg ebédnél kereshettem volna. Tulajdonképpen miért? Holnap megkeressem? Hátha arra is rábukkanok, miért kell őt megtalálnom?!

Egyébként kezd aggasztani ez a füzet. Amint a kezembe vettem most az este, s még nem nyitottam ki, hanem a lapok élet fordítottam magam felé, furcsállva vettem észre a teleírt lapok éleinek elkülönülését a még üresektől. Pedig a kezeim tisztaságára és ápoltságára (hosszúkás, nőktől is irigyelt, félhold végződésű, szabályos körmeim vannak) külön is vigyázok. Mégis a teleírt lapok éleinek volt valami, a tiszta fehéről határozottan megkülönböztethető árnyalatuk. Jobb lenne tán nem írni? Meghagyni üresen a lapokat mint lehetőségeket? Hiszen mennyivel megnyugtatóbb egy ilyen jó formájú füzet patyolatfehéren! Elképzelve egy „naplóíró”, aki éveit előrehaladtával egyre több üres füzetet őriz kulcsra zárt íróasztalfiókjaiban. Vagy mennyivel egyszerűbb lenne, ha az előbb leírt eset után csak annyit vetnék oda: stb., stb. Hiszen mi lényeges történt még később? Ugyanaz, mint minden nap. Még a vevők is szokványosak voltak. Önunalom — amire az stb. a leghűségesebb metafora. Irni viszont a piszkalódó lapok ellenére is szórakoztató. És ha már a nemtörténet üresen hagyott lapokkal vagy stb-vel intézem el, a 24 évemről még mindig írhatok.

Anyámról, magamról: a „nézőről”, vagy másképpen Cincinnátusról, s annyi másról. Mert hiszen a tegnapi kétségbeesés, mint minden szélsőség, jócskán elrugaskodott a valóságtól. Munkaidőm teljes nyolc órája kellett, hogy utólagos kétségeimet emlékeim keresgélésével lelhűsem. Habár egy idő után, mint már említettem, mérhetetlen önunalom telepedett rám, arra mégis jó volt az egész, hogy megnyugtassam magam, múltam nem üres zsák, s emlékezetem némi megerőltetéssel regényre való limlom kerü elő.

Itt van mindjárt anyám. Mennyi időbe telt, míg leszoktattam magamról! Most már tökéletes lakótársak vagyunk. Mióta apámtól elvált, időnként még alberlőt is tudunk fogadni. De ahelyett, hogy ide-oda ugrálók az időben, egyszerűbb lenne, ha a gyógyszeritári jelenetnél kezdeném. Hiszen abban benne van anyám is, s egy korai fogadalmam — ha egy 4–5 éves gyereknek a kódos képzeteken kívül már egyáltalán lehet elhatározása.

Azzal kezdődött, hogy egész testemet apró kiütések lepték el, éjszaka félrebeszéltem, s reggel anyám nagykendőbe bugyolálva az első járattal bevitt a városba (ide, ahol most lakunk). A korai ébresztőtől és a láztól jóformán semmire sem emlékszem. A gyógyszeritáriban tisztult ki a tekintetem. A terem közepén álltam, arcok fordultak felém. Anyám a berlinerjét többször keresztültekerte rajtam, hátul pedig biztosító tüvel tüzte össze, lábamon a legalább három téltre vett botos térdig ért. (Ma tudja-e még valaki is, mi volt az a botos?) Ezt láthatták a rám szegeződő tekintetek. Úgy tűnt, az emberek nem is a pénztárnál és a gyógyszerikadó ablakoknál állnak sorban, hanem engem fognak körbe. Olyan vastag az embergűrű, arcvörös, szemgűrű körülöttem, hogy a folyton nyitódó ajtón becsapódó hideg párát is alig érzem az arcomon, csak a szürke kavargását látom a láberdő között, mintha ismeretlen szörny közeledtét jeleznék. Anyám sehol. Az embergűrű lassú körmozgásba kezd, majd egyre gyorsul, s az egyes testrészek megduplázódnak, kimozdulnak anatómiailag rögzített helyükről, felcserélődnek, egymásba folynak, majd teljesen összemosódnak, s mintend elfed a lábak közül feltörő szürke gomolygás. Még érzékeltem a Szaturnusz-gyűrűt körülöttem, amikor egy nő sikoly megállította az eszevesztett forgást, s fejem fölött megpillantottam az üvegüvegökkel megakott csillárt. A berliner a tarkómon is felfogta az esést. Anyám a sikoltásra figyelhetett fel. A padlón hevertem elnyúlva. Teljesen magamhoz tértem, de erőtlenségem voltam, nem tudtam felülni, még kevésbé felállni. Úgy tűnt, mintha a csillár magasságából látnám magam. Anyám ijedsége, siránkozása egyáltalán nem volt inyemre. Leszedett onnan fentről! Pedig legszívesebben továbbra is a csillár valamelyik karján ültem volna, fedve az üvegüvegektől, hogy zavartalanul és függetlenül szemlélhessem az alatt folyó jelenetet. Anyám, miközben újból visszaültetett egy karosszékre, ahonnan az előbb öntudatlanul felkeltem, apámról mormolt valamit, és akkor is őt szidta, amikor keserű itatott velem, amitől egész testemben megrázkódtam. A buszon hazafelé is apámról beszélt. Az ablakokat vastag zúzmara borította, lehelettel sem lehetett felolvasztani, anyám hát engem babusgatott, mintha még csecsemő lennék, és én türtem.

Este félálomban voltam, amikor apám hazajött. Még nem ment le a lázam, a gyógyszerkek izzasztottak. Kinomban ismét kiköltöztem magamból (mint a gyógyszeritáriban a csillárra) a mennyezetnek abba a félhomályba, ami a beárnyékoló lámpától keletkezett. Így fölülről láttam mindháromunkat.

Anyám most is azt mondta apámnak, amit már annyiszor. Legalábbis „fönről” úgy tűnt, már sokat hallottam, de csak most értettem meg először, miről van szó.

„A magad dolgára persze most se volt se idő, se kocsi! A saját gyereked meg is dögölhet! Húzhattam magammal ezen az úton! Ebben az időben! Tudod te, milyen nehéz egy ilyen beteg gyerek? Hányszor mondtam már, hagyjuk itt az egészet! Költözzünk be hozzátok! Anyád is hányszor mondta! Mit akarsz te a parasztok között? Majd egyszer téged is odaszúrnak a meszelt falhoz egy vasvillával!”

„Fogd be a szád. Ide küldtek. Itt maradunk. Hagyd aludni a gyereket.”

„Igen!? Egyszerre de jó apa lettél! Amikor hordtam, már akkor is a gyereked volt! Akkor se toltad hamarabb haza a képedet, mint most! Csak az izgalom, itt, egyedül, egész álló nap...”

„Elég. Fedél van, a fejetek felett. Te ezért is éppen eléggé örülhetsz.”

„Áá...! Kinyögted végre! Csókoljam meg a lábad, mert a Szakmunkás Úr feleségül vette a szegény tüdőtágulatos üvegfüvő lányát!”

„Elég! Itt maradunk, amíg itt van rám szükség. És befogod a szádat, mert különben...”

„Aa...! A parasztjaiddal beszélsz, te! »Bakancsos úr«! Nekik parancsolgathatsz, de nekem nem! Én egyszer úgy itt hagylak.”

„De most már elég, a hétszentségit a mocskos szádnak...”

Apám fenyegetően felállt, mire ijedtemben felnyögtem az ágyban. Anyámnak jól jött a meneküléshez: hozzám lépett, fölém görnyedt, matatott a takarómon, a hátát mutatta apám felé. Apám, hogy befejezze a mozdulatát, az ajtó felé indult, majd becsapta maga mögött.

A következő őszt még ott ért bennünket, azon a sáros, falusias jellegű járási székhelyen. Mióta szüleim szóváltását hallottam, én is városi akartam lenni, mint anyám, s amilyenek mindketten voltak apám megbízatása előtt. Pedig ha meggondolom, a patikai jelenet miatt nem is volt olyan logikus a vágyam.

Aztán az ősz furcsa eseményeket hozott.

Anyámat kifárasztotta hosszú betegsége, bizalmatlansága is csökkent a község lakói iránt, így rendszerint egyedül is elcsavaroghattam otthonról. Apám különben is azt mondta, hamarosan iskolába megyek, s ott nem jó annak a gyerekeknek, akinek nincsenek cimborái. A nyarat szinte teljesen kedvem szerint tölthettem. Nem érdemes róla sokat beszélni. Azt hitték, társakkal vagyok, pedig legtöbbször a kastélydomb oldalában, az elburjázott parkban, vagy a még helyreállítatlan, háborús belövésektől lyuggatott kastélyban, meg a mocsarasodó, kerek tavacska környékén játszottam. Lehetőleg kerülve a többieket, akiket alig ismertem, s akiknek szintén ezek a helyek voltak a kedvenceik.

A banda azért megtört. Vélem, hogy apám miatt, akit láthattak az ünnepségek elnökségében. Olykor kalandjaikban is részt vettem, még ha pusztán szemtanúként is, az események perifériáján. Őszre már teljesen megszokták, hogy én is a közelükben vagyok. Így történt, hogy a zászlókkal, énekszóval felvonuló tömeghez is velük csapódtam. A gyerekek kint rekedtek a kultúrház nagyterméből, de mindent figyelemmel kísérhettünk.

Az oldalajtók mindkét szárnya sarkig tárva volt. Bentről összevissza kiabálás hallatszott. Láttuk, amint többen felugrának, és öklü-

ket a színpad felé rázzák. Megpróbáltam az ajtóban állók között beljebb furakodni, mert sejtettem, hogy apám is a színpadon ülhet.

A nekihevíült emberekén átmelegedett az ázott ruha, kipárolgásuk szaga a cigaretta füstjével keveredve szennyes, meleg hullámként csapott az arcomba. Aligha sikerülhetett volna a lábak között előre préselnem magam. Annál is inkább, mert belülről két felnőtt nyomakodott ki a teremből, engem arrébb löktek, s a többieket is szétkergettek. A két férfi a klubterem felé tartott. Mire visszaérkeztem, már a többiekkel együtt ismét az ajtóban álltam. A lökdösődés megismétlődött, sőt, most már többen is vállalkoztak arra, hogy szétkergessenek bennünket. A sarokig futottunk, nem tovább. Onnan vettem észre, hogy az egyik férfi kezében két, a másik férfi kezében egy szobor van. A szobrok olyan fehérek voltak, mintha krétából faragták volna őket. Mindegyiknek ismertem a nevét, anyám megtanította azokból a könyvekből, újságokból, amelyeket apám hordott haza. (Anyám, mióta az eszemet tudom, szerette volna, ha viszem valamire; ezért volt a külön latin is.) A két férfi abban a pillanatban, ahogy sikerült azonosítanom, mit tartanak a kezükben, magasra emelte a szobrokat. A teremben az eddigieknél is nagyobb ordítás tört ki, és szinte egy emberként állt fel a tömeg. Ekkor számomra egészen váratlanul, a két szobrot szinte egyszerre, teljes erővel a betonlépcsőhöz vágta. Éles csattanást vártam, ami után ezer szilánkra röppennek szét a fejek; ehelyett tompa puffanást hallottam, s láttam, hogy a koponyák, a mellék és a talpazatok olyan darabokra törnek szét, hogy akár össze is lehetne őket illeszteni. Emlékszem, egy pillanatra fel is támadt bennem a vágy, hogy egy kartondobozba összegyűjtsem a törmeléket, majd pedig otthon összerakjam magamnak a két szobrot. Izgatottan vártam, mi lesz a sorsa a harmadik, most már magányos szobornak. A teremben az ordítás egyirányú hulláma megtört, úgy véltem, elcsitul, de a holtpontról újból az előbbi irányba, a bejárat felé lendült. A harmadik szobrot tartó férfi keze azonban szemmel láthatóan nem a teremben levők akarata szerint működött, mert mielőtt az ordítás határozott irányt vett volna, mintegy jelezve, hogy a döntés megszületett, a kar egy árnyalatnyival hamarabb lendült („csalás” — mondtam magamban, mint anyám, amikor unaloműzésül leült velem kártyázni, és azzal is szórakoztatni próbálta magát, hogy úgy tett, mintha én csalnék), ezzel magával rántva az ordítózás megtorpanó, de bősületét még el nem veszített hullámát, amely a tehetetlenségi erő következtében átbukott a holtpontra, és újból egy puffanást hallottam. A tömeg zavaros lármával ünnepelte a maga döntését. „Pedig én láttam!” — mondtam magamban. Gondolkodásra azonban nem maradt idő, mert minden gyerek nekilódult — engem is elsodortak —, üsztönösen is, de mert megértették az egyik férfi intését: a darabokkal azt csinálhatnak, amit akarnak. Valaki felfedezte, hogy a szilánkokkal írni lehet, akár a krétával. Semmi reményem nem maradt, hogy összegyűjtsem a törmeléket. Alig sikerült egy kavics nagyságú darabkát megmentenem.

Aznap már nem tudtam meg, apám ott volt-e a színpadon, vagy nem, csak azt éreztem, ha ott volt, veszélyben volt, és szerettem volna elmondani neki: „Én láttam...” Órákkal az események után vetődtem haza, s rémült anyámnak is mindjárt azt mondtam: „Én láttam.” „Apádat?” — kérdezte. „Nem.” „Akkor mit láttál? Nem láttál te semmit! Nem tudjuk, hol van apád, kisfiam! Nem tudjuk! Se te, se én! Nem tudjuk!...” — ismételtette. Nem sokkal azután, amikor apám újból felbukkant, visszaköltöztünk (illetve számomra az volt a beköltözés) a városba. A kavics nagyságú mellszobordarabot magammal vittem. Évekkel ezelőtt, amikor ebbe az új és komfortosabb lakásba költöztünk — már gimnazista voltam —, akkor kallódott el valahol. Érdekes, hogy később kiment a fejemből az egész kavicshistoria, nem akartam mondani semmit apámnak, mint ahogy semmi kérdőszóval nem volt. Ha lett volna is, egy idő múlva bajosan tehettem volna fel, mert nem sokkal ideköltözésünk után apám elköltözött tőlünk, majd el is vált anyámtól. Anyámtól sem igen volt módomban kérdezni, még ha eszembe is jut valami, mert a járástól való beköltözés után a bankhoz került, a munkája miatt kevesebb idő jutott egymásra. (Még apám szerezte neki az állást, s amikor elváltak, a lakás mellett még biztos pénzkeresetet is hagyott maga után.) Igaz, felkereshetném apámat (tényleg! mi lenne, ha megkérdeznék egyet-mást ezekről a felködlő emlékekről). A szakszervezeti székház, ahol most, nem sokkal a nyugdíjaztatása előtt dolgozik, közel esik az üzletházunkhoz; de azt hiszem, gondosan kerül, s magamat hazudtolnám meg, ha erőltetném a látogatásaimat.

Ilyen számár hogy' lehetek! Egész nap koslattam az áruházbán. Kerestem mindenhol. Sehoh sem találtam. Ebéd előtt tíz perccel már a személyzeti bejáratnál álltam, figyeltem, nem megy-e ebédelni. Ott sem láttam. Már azt hittem, a délutáni félműszakosokkal jár dolgozni. Azokkal sem láttam. Miután végeztem, és a szekrénybe akasztottam a munkaköpenyem, akkor ötlött az eszembe, hogy hiszen ha tanuló lány, ma nem dolgozik, márpedig valószínűleg az lehet, s ha tényleg az, akkor a hét három napján van nálunk gyakorlaton, a másik három napon pedig iskolában lehet — okoskodtam. Az eredménytől egészen megkönnyebbültem. Ez a megkönnyebbülés viszont teljesen felébresztett. Mi az, miért lett volna ilyen fontos, hogy megtaláljam? Egyáltalán nem fontos. Csak úgy, kíváncsiságból — szögeztem le. Érdektelenségemet mintegy magamnak is bebizonyítandó, beültem az utamba eső első presszóba. Mondván, hogy nem fogom siettetni az időt „a mielőbbi viszontlátásig” korai lefekvéssel és más hasonló trükkökkel. És ezzel vétettem magam ellen.

Azt hiszem, arról nem írtam még, hogy a tükörcsület előtt már voltak bizonyos előjelek. Valami olyasmiben volt részem többször, mint a hipochondria. Fogalmak és meghatározások igekeztek rám erőltetni magukat. Riadtan kaptam fel a fejemet minden váratlan ki-

fejezésre. Egy elejtett szó utcán, televízióban, az áruház tolongásában, presszóban, meg némely szuggesztívebb kifejezés is újságban, könyvben... Az egykedvű például. Megrándultam, mintha azt kérdeznék: „Rám mondják?” Én lennék az, akire ez a címke rácsírizelhető? Nem, nem én vagyok. Hiszen, lám, milyen a figyelmem! A körülöttem tobzó városzajból mit szűrök ki! Én valójában igen érzékeny ember vagyok. De tömegével voltak mostanában ilyen hallucinációim. Azt hittem, már vége az egésznek. Mióta ezt az átkozott füzetet a kezembe vettem, nem volt semmilyen hasonló esetem. És ma a presszóban ismét előjött.

Szokásom szerint a sarokban és az ablaknál kerestem helyet (szerecsémre, volt), hogy az asztalokat is belássam, és az utcát is figyelhessem. Imádkoztam így nézelődni, meghatározott cél nélkül, rám telepedő különös ködben, mintha színszűrő kirakatüvegen át nézném a világot. Ebben a helyzetben, kizárólag a kávémat véve komolyan, különösen érzem, hogy mennyire tudnék élni. Képességemet ilyenkor abban jutatom kifejezésre, ahogyan a kávémat kavargatom, majd ahogyan a csészéért nyúlok, aztán a mértéktartó és választékos kortyolással, és ahogyan a csészém visszaérkezik a helyére. Már a kávé után voltam, amikor tévoa tekintetem a szomszédaimat is tudomásul vette. Csak egyikük arcát láthattam, a velem szemben ülőét: nyíratlan, ritkás szakáll, sápadt arc. A nekem háttal ülő, bár idősebb volt, mint az asztaltársa, házilag vágott aprófrizurát viselt. (Mindez nem ott ragadt meg az emlékezetemben, hanem már a kényyszerű távozásom után „lát-tam meg”.) Az aprófrizúra már jó ideje gyözködhetne valamiről a ritkás szőrzettel fedett sápadtságot, de az csak a fejét ingatta keserűen, s minél jobban ingatta, annál többet ivott. Állíthatom, nem figyeltem rájuk (köztem és köztük is ott volt a színszűrő üveg), amikor az aprófrizurás felugrott, hátra rúgta a székét — egyenesen a térdkalácsom alá vágódott a széle! —, és azt mondta a jajdulással szinte egyidőben: „Kishitűség.” „Nahát! Bocsanatot sem kér... és még ezt mondja!” — háborodtam fel, miközben a térdemet nyomkodtam. A sápadt arc velem szemben vörösre váltott, és bűnbánóan visszarántotta felhevült társát. „Góg, igenis góg van bennem!” — sértettségemben felálltam, és az aprófrizurás vállát megtaszítva, de vissza sem nézve, oda sem mordulva egy pardont, otthagytam őket. (Mentemben tettem egy fémötöst a kávéért a felszolgálólány tálcájára.) „Még hogy kishitűség! Góg!... Igen...” Cincinátusként éreztem, hogy csinálhatok bármit, én tulajdonképpen nem az vagyok, akinek hisznek, hanem akinek majd látni fognak akkor, ha... Mikor is? De ezt nem is kell tudnom.

Vasárnap este van, s hogy egy kis tréfát is megengedjek magamnak: már csak egyet alszom, és látni fogom. Ha már izgat, végére járok ennek a dolognak. Mert valóban izgat. Anyámmal kint ültünk az erkélyen (nem tudom, milyen régen történt ez utoljára), s ahogy egyre alkonyodott, éreztem, amint átjár az izgalom. Ettől olyan jóindulatú és szívélyes lettem, hogy egészen bizonyos, emlékezetes estét szereztem anyámnak.

Ha már az erkélynél tartok, ezzel kapcsolatban valamit le kell jegyezni. Nem kevesebbet, mint hogy a patikai emlékeket itt, ebben a lakásban, ezen az erkélyen érttem meg. Az pedig így történt. A válás után, amikor már egyedül maradtunk anyámmal, gyakran ültünk itt kettesben, szóltanul. Az erkély vasbeton korlátjára plédet terítettünk, hogy a könyöklésnél ne törje az alsókarunkat. Csendben voltunk, ritkán szóltunk valamit. Többé-kevésbé értettem, mit jelent neki ennyl évesen, s méginkább ilyen megviselten, hogy egyedül maradt. Aztán egy idő múlva már nem vele foglalkoztak a gondolataim, hanem a szemem adott elfoglaltságot. Innen, felülről nézve az utcát, vágott belém a gyógyszerári emlék. S egyszerre a két helyzet (fönt a csillár karján, itt fent az erkélyen!) egyazon pozícióvá állt össze. A legjobbkor. Hamarosan döntenem kellett, mit akarok csinálni a gimnázium után, s mivel egész gimnáziumi időm alatt úgy éreztem, saját színvonalam alatt vagyok, a továbbtanulástól sem reméltem mást, jobbat, többet. Nem hittem, hogy másutt, mondjuk az egyetemen, rájönnek, hogy ki vagyok én: lehetőségeimben. Viszont valamit kezdeni kellett magammal. És itt az erkélyen fokról fokra megértettem, mi az, ami kell nekem. Rájöttem, hogy az én életformaeszményem szimbóluma egy ablakönyöklő lehetne, egy már-már páholyá kiképzett erkélyen, valahol a forgalmas belvárosban. Viszont ismerem a léttörvényt és magamat is: első a megélhetés (nem tűrhetem el, hogy anyám tartson el), s különben is vannak igényeim, amihez kell némi pénz. A kérdés viszont az, hogy az ablakönyöklő és a megélhetés hogyan közelíthető egymáshoz? (Mert a legnagyobb gond ma a többet akarás. Többet akarni anélkül, hogy ténylegesen a miénk lenne, amink már valóban van — ez igazán nem nekem való.) Tulajdonképpen szerencsém volt. Hazudnék, ha azt állítanám, magam akadtam rá a megoldásra. Végül is anyám segített. Miután áldatlan viták után kénytelen volt belátni, hogy komoly a döntésem, és nem akarok valamivé lenni — legalábbis az ő fogalmi szerinti „valamivé” —, leánykori barátinói révén bejutott az áruházba, ahol jelenleg is dolgozom. (Szó volt a bankról, ahová nem azért nem mentem, mert egy munkahelyen kellett volna dolgoznom vele, hanem mert ahol annyi pénz van együtt, az már azért facsarná az orromat...) Már el sem tudnám magam képzelni másutt, mint az áruházban, sőt még az áruházban belül más részlegnél sem. Az én szektorom való nekem: FÉRFIZAKÓ, -ÖLTÖNY. A legrosszabb álmaimban se jöjjön elő mondjuk a fehérneműosztály (mindkét nemet beleértve): „Ez bő! Ez szorít...! Hozzon fél számmal nagyobbat! Ez nyúlik! Ez merev! Ez olyan seszínű! stb. stb.” Brrr...

Napok óta nem írtam. Ha nem is lehet azt mondani, hogy magával ragadtak az események (hiszen ilyen velem nem történhet meg), mégis határozottan megelevenedni véltem a napjaimat. Esténként ugyan ma-

gam elé tettem a füzetet, de mindannyiszor arra gondoltam, hogy minden naplóban rögzített nap úgy hasonlít a valósághoz, mint a szögre akasztott nyúlgerézna az eleven nyúlhoz. Én pedig egyre inkább éreztem, hogy elcsípem ezt a nyulacskát. Elcsípni ugyan nem sikerült, de hogy becserkészttem, az tagadhatatlan; mondhatnám, szinte már ténykérdés az elejtése.

Na szóval: ráakadtam a nyulacszkára, aki a bútortróger hálójában vergődött a múltkor. (Ezt úgy írom, mintha emlékeztetni kellene magamat, milyen körülmények között láttam először — holott mindenre pontosan emlékszem.) Tanuló még, de most fog éppen végezni. Megismert. De meg ám! Tetszett nekem, hogy a méterárúk között találtam meg. A pultokra és a polcokra — közzsemlére és tapintásra — kitett anyagoktól körülveve igazán kedvemre való volt, s az is, ahogy ebben a díszletben elpirult. Nem szóltam hozzá, hanem úgy tettem, mintha a végeket szemlélném, s csak véletlenül esne rá időnként a tekintetem. „Pirulj meg, pirulj!” — biztattam magamban, miközben zakónak való szöveteket, nadrágnak való jerseyt lapogattam az ujjaimmal. Idősebb nő kívánságára a felső polcon levő flokkonból emelt le egy tekercsét. Amint lábujjhegyre állt, és megnyúlt derekban, belemarkoltam az éppen tapogatott szövetbe. Amikor visszafordult, ismét rám nézett. Talán a marokra fogott szövet sem kerülte el a figyelmét. Amikor a vevővel végzett, hozzám lépett.

— Mit akarsz? — kérdezte. Meglepetésemben nem tudtam ügyesebbet válaszolni, csak ezt:

— Azt hiszem, nem ismerjük egymást. Mit akarhatnék? — Eszembe sem jutott, hogy vásárló is lehetnék, s esetleg kérhetnék valami jó nadrágyanyagot. Hiába, foglalkozási ártalom. Talán, ha nem a munkahelyemen történnék mindez.

— Én viszont tudom, hogy ismersz — mondta élesen. Teljesen lefegyverzett. Mert ha azt feleli, hogy ő viszont emlékszik rám. De így! Hogy tudja, hogy én ismerem őt! Mintha felnyitották volna a homlokcsontomat...

— No, igen. Bevallom... — hebegtem.

— És most mit képzelsz rólam? Azt hiszed, mi, hogy behúzódom veled valamelyik raktárba?

— Ugyan. Én pusztán azt akartam megkérdezni, hogy mehetünk-e együtt ebédelni. Különbözően azt az alakot felfofoztam volna, ha el nem hordja magát.

(Kezdttem magamhoz térni.)

— Hiszem, ha látom — nyelvelt vissza.

És ez így ment sokáig. Karmolt a drága, pedig láttam, hogy nem az a fajta. Jobb szereti az elernyedést. Csak valami, amiről fogalmam sincs; állandó feszültség alatt tartja. Valami egészen más, mint az a tény, hogy én láttam azt a jelenetet. Bár a hozzám való viszonyát egészen bizonyos, hogy az a jelenet határozza meg.

Végül együtt ebédeltünk. Nem ketten együtt, hanem egy asztalnál többen.

Azt hiszem, a közeljövőben kiadásaim lesznek. Ismét fel kell, hogy vegyünk egy megbízható albérlőt. Hiába, már-már nőiesen szeretem a kiváló minőségű fehérneműt (titkolt fájdalmam, miért nincs akkora választék, mint a nőknek), az ingekért, s a hozzávaló nyakkendőért olthatatlan a rajongásom. (Az elárusító köpenyt egyedül azért utálok, mert nem érvényesülhet, ami rajtam van.) Most pedig fokozottan adnom kell magamra. Egyéb kiadásaim is lesznek. Tervem ugyan nincs, de biztos vagyok a sikerben.

Egészen hihetetlen! 1200 forintért adtuk ki azt a lukat, amit mi kisszobának hívunk. Nem elég a jó pénz, ráadásul az öreg — hatvan fölött van — csak heti három alkalommal alszik itt. Pestről jár le szakmunkásképzőbe, a kelmefestőket okítja. Az albérlőlet az újsághirdetésünk alapján az intézet foglalta le számára. Az öreget a sörön és a jó alváson kívül alig érdekli valami. Talán még a hajdanvolt nagymosodája és a kelmefestő üzeme. Az pedig már régen volt, s most mit kezdene vele, hiszen anélkül is úgy él, mint Marci Hevesen.

Tervem kész. Közeledik május elseje.

A végén még megházasodom. Ugyanis nem jött föl. Pedig minden készen várta.

Középtájt vonultunk, aztán a tribün után a járdaszélen nézelődök sorfala mögött, a hullámzó tömegben vegyültünk el. Körülbelül két-három óram volt a tervem kivitelezésére. Mert legkésőbb akkor kellett hazaindulnia valamelyik kora délutáni busszal. Estére eddig még sohasem tudtam itt fogni, se moziba, se színházba, de még csak ücsörgésre se egy presszóban, mert munka után az első busszal ment is haza. „Az apám...” — mondta mindjárt az elején. A vén paraszta teljesen terrorizálja a lányt! (Innen van tehát az örökös készenléte!) He-tek múltán, április közepén, ez a tárgyilagos közlés, hogy „az apám...”, már mentegetőzéssé, sőt sajnálkozássá fokozódott. Tudtam, hogy május elseje lesz az első és sokáig az egyetlen alkalom. És az elmúlt.

Léggömböt vettem neki (hamar eldurant), presszók teraszán ültünk, igazán kedvében jártam, bevettem mindent... Közben a felvonulás még egyre tartott, gyakran egymás arcához kellett hajolnunk, hogy a harsogó hangszóróktól, s a tömegzsvajtól értsük egymás szavát. Pár kortyot ivott is, már gyakrabban nevetett, fejét hátravetve. Mégsem jött fel. Bátorságából mindössze annyira telt, amennyit tanulólányként naponta hallva róla megszokott: a Kálvária sétányaira, girbe-gurba hegyi újtúra mentünk mi is, ahogy az osztálytársai beszámolóiban is szerepelhet.

Fölfelé számolgatta a lépcsőket. Minduntalan eltévesztette, s ilyenkor visszazaladt a lejjebb levő pihenőteraszra, onnan kezdte újból.

Azt hittem, a bosszúságom miatt esik nehezemre a játék. De ahogy a lépcsők majd' legtetetéről visszazaladt, mert ismét eltévesztette, és én utánanéztem, amint vagy húsz lépcsőfokot alább szállt, hirtelen azt éreztem, én már öreg vagyok, a legidősebb bátyja lehetnék, ő pedig valójában még kisiány. Minna évtizedek távolából néztem volna őt is és magamat is. Mikor felért, valamit megérezhetett. Természetesen fogalma sem lehetett, mit élek át. Felém nyújtotta mindkét kezét. Megfogtam, majd magamhoz vontam, s nekem most nem emelt akadályt a könyökével, mint az emlékezetes öltöző előtti jelenetnél, hanem átölelt, s én csókolni kezdtem. Először az arcát, majd megduzzadt ajkait — egészen addig, míg a hátamon megéreztem a nap melegét. Aztán futni kezdünk a hegyoldalba vájt, fák-bokrok között kanyargó, legyalult úton. Futottam és közben csodálkoztam. Csodálkoztam, hogy futok, s találgattam, hogy megszerettem-e. És csodálkoztam mindezen, amiért ezt latolgatom.

Később sokáig ültünk egy padon. Blúzát mellei kezdővonaláig kibomboltam, de megmakacsolta magát, amiből tudtam, hogy ez idáig én jutottam nála legtovább. Megelégedtem tehát az eredménnyel, s hagytam a fantáziámat, hadd nyargaljon el a megnyílt lehetőséggel. Végül is rájöttem, hogy sokkal több fokozatra lesz szükség, mint eredetileg képzeltem. Ezért egy idő után magam gomboltam be a blúzát (mint ahogyan a régészek egy időre visszahantolják a leleteket), amiért hihetlenül hálás volt.

Megeréd a nyelve, hagytam kedve szerint. Hátamat nekivettem a padtámlának, jobb karommal átöleltem a vállát, időnként csukott szemmel élveztem a napot, amelynek merőleges sugarait át- meg át- szótte Anna csacsogása. (Érdekes, eddig még nem írtam le a nevét — ez az első alkalom.) Arra figyeltem föl, amikor az apjáról kezdett beszélni. Már tudtam, hogy elkerülhetetlen a találkozásunk, odafigyeltem, hátha megtudok valami lényegeset. Nem volt túl érdekes az egész. Az első és sokáig az utolsó „igazi” babájáról beszélt, aminek a disznójuk leharapta a fejét. Anyjával készült a határba megnézni, hogy érik-e már a bab. Az anyja a mélyüttől visszaküldte a szőke hajj, kék szemű alvós babával, hogy ne vigye ki a földre, mert csak elkészülődik. Ő visszazaladt, s mivel az ajtót az anyja már kulcsra zárta, a babáját a tiszta kemencepadkára ültette. Estefelé a kondából hamarabb hazaértek a disznók, mint ők. Nem volt otthon senki, aki a helyükre engedje az udvart végigkoslató jószágokat. Az éhes állatok megtalálták a babát, és leharapták a fejét. Apja, amikor hazaértek a határból, szó nélkül megverte. Csak lefekvés előtt értette meg, miért. Kereste a babáját, hogy vele alhasson, de a kemence előtt csak a meg-rágott, lenyelhetetlen, élvezhetetlen kaucsukdarabokat találta. A baba fejének törmelékei elkeveredtek a homokkal és a hosszú, szétzilált, szőke műhajjal. Többet nem kapott semmilyen játékot.

A történet végére érve éreztem, hogy igényli a gyöngédséget, de csak bizonyos határon belül.

Mivel jócskán kifutottunk az időből, nem a csinált úton, hanem a bokrok között, egy kitaposott csapáson jöttünk lefelé. Régóta úgy éreztem, mintha néznének, de arra gondoltam, ilyen helyzetben és itt természetes komplexusa ez az embernek. Mégis, nem sokkal indulásunk után két alakot láttunk magunk előtt az ösvényen. Az ösvény jobb és bal oldalára álltak, bele a gazba. Szabadon hagyták ugyan a járást, mégis az áthaladás köztük rosszabbnak ígérkezett a legveszélyesebb Kharübdisznél. Közeledtünk feléjük, hamar el kellett döntenem, mitévő legyek. Végül magam mentem elől, fogtuk egymás kezét. Éreztem, hogy Anna fél. Amikor az egyik mellett elhaladtam, s a még előttem levő mozdulatokra ügyeltem, karomban hirtelen rándulást éreztem. Azt hittem, megakadályozhatatlanul elszabadul valami egészen kiszámíthatatlan. Hátrakaptam a fejemet, s még láttam, hogy a mögöttem hagyott alak belekapott Anna mellébe, aki ösztönös védekezésében rántott meg a markomba szorított kezével. Még ha akartam volna, sem tudom elengedni az ujjait... Futni kezdtem, magam után vontam Annát is...

A dohártyámat szinte felszakította a két alak röhögése és az egyikük utánunk szálló megjegyzése: „Jók a dudái, mondhatom.” Tiszta és összetéveszthetetlenül ugyanazt az undort éreztem, mint amikor a bütortróger búcsúzott tőlem az öltözők előtt azzal a megjegyzéssel („Egyem a színhúst belőle!”) — mintha szennyes, zsiros lével öntötték volna le a vadonatúj zakómat.

Most a buszig kísérhettem Annát. Nem érdekelte, hogy együtt látnak bennünket a falujabeliek. Meg volt róla győződve, hogy megmen- tettem. Ezzel újból visszanyertem azt a *főlénycmet*, amelyet mint a liftből kilépő nem kívánt szemtanú szereztem, s a méterárúk közötti találkozásunk alkalmával elveszíteni véltem, s amelyet immár végleges- sen megtartok.

Ha komolyan gondolom — mondta ma —, akkor ki kell, hogy menjek hozzájuk, és be kell hogy jelentsem az apjának. „De hát mit?” — kérdeztem. „Hát, hogy együtt járunk... és hogy mik a terveink.” Nem kérdeztem meg, „de hát mik?”, hanem igent mondtam, majd gyorsan határozottam: „Minek várnánk sokáig. Vasárnap elmegyek hozzá- zátok.”

Nagy találkozó lesz. Rejtett taktikai harccal. Mindenesetre anyám személyében a hátvédet biztosítottam a magam számára. Ebédidőben felszaladtunk anyámhoz, bemutattam neki Annát. Tudtam, hogy le- fegyverzem. Hiszen nem is emlékszem, mikor látogattam meg utoljára a munkahelyén. A kassza drótketrecéből kellett előjönnie, odáig viszont el is kellett jutni a hírnek, hogy itt vagyunk. Szándékosan a másik oldalról érdeklődtem felőle. Előtte az egybefüggő — biztonsági célokat is szolgáló — pult képezte hatalmas négyszögben dolgozott a személyzet (egy pillanatra elképzeltem, hogy én is megjelenhetnék ebben a medencében naponta, ha annak idején úgy döntök). A hír, mint a vízhullám, asztaltól asztalig terjedve eljutott anyámig, aki elő-

ször hitetlenkedve kisandított, majd kulcsra zárta a ketrecét, és átver- gödött hozzánk a medencén. A kollégái mind bennünket figyeltek. Megcsókoltam az arcát. Miután Annát bemutattam, ő is áthajolt a széles pulton, és megcsókolta. Nem hiszem, hogy alaposan megnézte volna Annát. Teljesen meg volt hatódva. (Elképzeltető, hogy nagyon szeretem ezt az asszonyt?)

Vasárnap a zoknimtól a frizuráig mindennek újnak kell rajtam lenni. Tudom, hogy anyám ki fogja egészíteni a pénzemet. Elvégre futja az albérlőből.

Szóval megtörtént. Brillíroztam. Minden eddiginél jobban sikerült eltalálnom a szolid, mégis mindenki mástól elütő, mégsem kihívó, első pillantásra nyilvánvaló eleganciát. Megjelenésem akkora bámolatot keltett, mint egy fiúháznál a leendőbeli első látogatása, akiről kide- rül, hogy sokkal szemrevalóbb, mint amilyent valaha is remélni mer- tek nem éppen eszményi fiúknak. A bámolon kívül sikerem első le- csapódása az volt, amikor a már megerített asztalról — ebédre vár- tak, s én közvetlenül a vasárnapi nagymise után meg is érkeztem — leendő anyósom leszedte a tányérokat, evőeszközöket. Helyükre, amint Annától megtudtam, az Anna számára már jóelőre megvásárolt, szek- rényben őrzött — igazán izléses — étkezéslet rakta ki.

Mértéktartóan ittam (ami nem volt nehéz, mert sose hajlottam az alkohol élvezetére), s az evés etikettjében igazán nincs nálam páratla- nabb (néha magam is elcsodálkoztam, mit élvezek jobban, az étel ízét-e, vagy a kés, villa használatát?). Tartózkodóan bár, de oldani próbáltam zavarukat. Semmiségek kerültek szóba, nagy szünetekkel. Még szerencse, hogy a rádió szölt, s a *Jó ebédhez szól a nőta* cigány- zenéje jótékonyan takarta az evés zajait. Mindenki kapkodva evett (engem kivéve) és keveset. Az asztalbontás nekik megváltás volt.

Ebéd után Annával sétálnunk kellett a faluban. A nap egyetlen megingása ekkor következett be. Nem volt túl jelentős, senki sem vet- te észre, s ha igen, a szülőknek csak tetszhetett. Arról van ugyanis szó, hogy a viselkedést illetően teljesen elszámítottam magam. Mereven, szertartásosan sétáltam ki Annával a kapun, jobb karomat nyújtva és derékszíjban hasam előtt tartva. Nem sokkal később felfedeztem, hogy falun is sokkal közvetlenebb a viszony a fiatalok között — így a közszemlének kitett séta közben is —, mint eredetileg gondolhattam volna. A lányok derekának célzatos átkarolásától a lányok nyakában mint semleges tárgyakon lógó nyegle fiúkarokig terjedtek a változa- tok. Nekem is váltanom kellett egy közvetlenebb (mégsem nevettet- hetem ki magam a tinédzserekkel), mégis stílusos (utálom a stilusta- lanságot) testtartásra. Elsétáltunk a presszóig, kávét ittunk, Anna fa- gyit evett (most pohárban, nem úgy, mint a barátnőivel, akikkel ha beülték is, akkor is tölcserben hozta a pincér az asztalukhoz).

Az utcán is és bent a presszóban is magamon éreztem a kíváncsi tekinteteket. Anna alig tudta türtőztetni magát örömeiben. A presszó- ból a mozihoz sétáltunk, s hogy Anna kedvét tovább fokozzam, elszán- tam magam a készenlében tartott mutatványra: megcsókolni a száját, anélkül, hogy lépteinken akárcsak lassítanánk, megállnánk vagy el- engednénk egymást. Ennek az a titka — még a presszós üldögeléseim- en, s erkélykönyökléseim idején figyeltem meg —, hogy tőkéletes legyen a léptek ritmusa, mert egyébként az ellentétes mozgás miatt a csipők ütközése lehetetlenné teszi a szájak találkozását. Ha a ritmus megvan, azt kell még tudni, hogy ez nem hosszú csók, hanem pusztán a remek hangulat kinyilvánítása, tehát másodpernyi erőteljes talál- kozásról van szó, amit az ajkak gyors szétválása miatt hang is kísér- het. (Megjegyzem, hogy ha akár a lánynak, akár a fiúnak a kellenél szelebb csipője van, felesleges minden kísérlet.) Az egész a várnál jobban sikerült. Anna megértette, mit kezdemenyezek, kissé hátra- vetette a fejét is. Mondhatom, megszolgált az elragadtatottságát.

Megnéztük még a mozi filmképeit is a reklámdobozokban, majd a park elagott platójainál üldögtünk. Szóval, végigcsináltuk mind- azt, amit egy átlagos vasárnap délután faluhelyen lehet: legfeljebb a moziba nem ültünk be. Akkorra értünk haza, amikor az anyósom az állatok etetéséhez látott. A hűtőszekrényből élénk tették az ebédről maradt rántothúst és fasírozottat, s bár a szokatlanul zsiros ebéd megterhelte a gyomromat, mégis jó étvágyal haraptam néhány falatot.

Uzsonna után Anna apjával kiálltunk az ajtóba. Anna közben az anyjával kiengedte a két borjút, hadd futkározzanak a tágas udvaron. Míg mi az állatok játékos kedvében gyönyörködtünk (igazán el voltam ragadtatva — sosem hittem volna, hogy ezek a nagy testű állatok így tudnak viháncolni), addig Anna eltűnt az ölben az anyjával, azzal hogy a fejéknél a tehén körül neki is akad munka.

Az öreggel nem válhattunk érdemleges szavakat, csak együtt ne- vetünk a borjúk szaladgálásán, mert hamarosan beállítottak a tejért járók, a kiskannákkal. Látszott az asszonyokon, süldő lányokon, hogy értik jelenlétem értelmét. Együtt nevettek velünk az állatokon. Te jó ég! Csak most értem meg a nevetésüket! Az volt benne, hogy „ez már nektek bizik!” (Vajon mennyit érhet egy ilyen állat? Hát még kettő? És már ez sem az első lehet nekik!)

Éreztem, hogy sikerem tovább nem fokozható. Úgy búcsúztam el, mintha nem is a városból, hanem a szomszéd községből jöttem volna át: „Hát akkor eljönnek máskor is.” „Szívesen látunk... Ejnye már no, hogy csak így letegeztelek” — alakoskodott az öreg. — „Igyunk erre még valamit.” Pertut ittunk a kocsmában. Ezzel az ütközet el- dőlt: megsétáltattam a lányt a faluban, ittam a kocsmában az öreggel (én fizettem), és visszavárnak.

Anna feljött. Anyám túlórázott vagy taggyűlésen volt, az öreg kel- mefestő már itthon énekelte az operaaáriákat a rádióval. A lepedőt leterítettük a szőnyegre. Anna szeme könnyes lett. Visszafojtott sikoly-

lyal egész testével felhorgadt, majd hangos koppanással a padlóra ejtette a fejét. Rendkívül hálásnak mutatkozott. Tapasztalatlanságom miatt teljesen gondütött lettem: mit kezdjek a lepedővel? Anyám maga mos mindent. Az öreg kelmefestőhöz fordultam. „A vérfolt miatt ugyan nem kell szakemberhez fordulni — mondta —, mert a legegyszerűbb módon eltávolítható ma már. Hála a jó mosóporoknak. Régen persze ennek titka volt” — kacintott rám hályogos szemével. Végül az öreg szősztyár megmutattatta a foltot is, majd elmagyarázta, mit kell tennem. Azt is mondta még, hogy ezután ugyan nem lesz majd ilyen problémám, feltéve, ha ugyanaz lesz a vendégem, tette hozzá, de a lepedő akkor sem elég, használjak még mást is, mondjuk, frottír törülközőt a lepedő fölé. Erre mondják, hogy jó az öreg a háznál.

Ismét kint voltam Annáéknál. A szülei sejthetnek valamit arról, hogy komolyra fordult a viszonyunk. Délután adódott egy jó óra, amíg egyedül voltunk. Azt hiszem, az anyja észrevette a dúlságunkat, amikor visszajött az állatokat etetni.

Mindenesetre most, hogy otthon is megtörtént, nem tudtam visszafajítani a nevetésemet az apjával szemben. Hogy vigyázott rá! És tessék! A saját házukban is! Pedig még azt sem mondtam, elveszem a lányukat. Kedvem lett volna így eljönni, és többé feléjük sem nézni. Kiálltam ismét az ajtóba, mint az első nap. Tele szájjal nevettem a két állat bohókás futkározásán. Aztán már nem nevettem, csak az állatokat figyeltem.

— Űgy nézed őket, mintha vevő lennél rájuk — mondta Anna, amikor a fejést befejezték.

Vevő? No, nem. Inkább valami egészen más, gondoltam magamban.

Anna ma azt mondta, döntsem el, hová megyünk nászútra. Azt később is ráérünk megbeszélni, hol fogunk lakni. Az apjáék ott építik fel a házukat, vagy ott vesznek, ahol nekünk tetszik. Addig meg nálunk is ellakhatunk, legfeljebb a kelmefestőt tesszük ki. Praktikus esze van. Mint ahogy a lelke is a mechanikai szerkezetekhez hasonlítható. Leginkább a zárhoz. Az olyan zárhoz, amely hálás az első kulcsnak, amely megforgatta, mozgásba hozta rugóit, s ettől kezdve nem ismer mást, mint ugyanazt a kulcsot. Számára minden többi más már tolvajkulcs lenne; s attól fizikai undort érez, hogy más kulccsal is próbát tegyen. Ennyi és nem több bizonyos házasságok titka.

Szóval, hogy hol töltjük a nászutat. Azt hiszem, a tenger illik hozzám. A mozgalmassá monotonia.

A napló — lelki onanizálás. S mi közöm nekem most az ilyesmihez. Legjobb lenne az egészet sutba vágni.

Azt is vallhattam volna eddig, hogy az élet történi, s én ráhagyom magam az életemre. Ebben az esetben jogosult ez az irka-firka. S valójában alig történik velünk valami említésre méltó, ha az életre hagyatkozunk. Ezt azóta tudom, mióta magam tartom kézben a gyepiót.

Sokat tűnődtem, mit kezdjek a feljegyzéseimmel. Undorral kezdtem, aztán megkedveltem, majd újból megutáltam. Most, hogy pontot kívánok tenni az egész végére, érzem, hogy a szívemhez nőtt. Olcsó megoldás lenne, ha elégetném, de annál többet is jelent, mint hogy néhány kávéskanálnyi hamu maradjon belőle. Azt pedig, hogy fiókjaim mélyén rejtegessem, húzzam magam után évtizedeken keresztül, mint a gyík a törékeny farkát; annál azért többre becsülöm a nyugalmam. Nem mintha lenne mitől tartanom, ha véletlenül közeli hozzátartozóim kezébe kerülnének feljegyzéseim. A kényelmetlenséget mégis szeretném elkerülni. Afféle „kecske is jóllakjon, káposzta is megmaradjon” megoldást kellett kitalálnom. A véletlen sietett a segítségemre.

Ebédnél az étteremben láttam a hasonmásomat. (Csak így nevezem, mert ha más lennék, akkor olyan lennék, mint ő. A máságot azonban nem választja és változtatja az ember. Mindenesetre, ha lehetne, olyan kívánnék lenni, mint ő. Így benne önmagam előtt tisztelgetek.) Ő volt az, akitől a kultúrházi árubemutató idején az ötleteket „kölcsonvettem”. Biccentettünk is egymásnak, de azt hiszem, ő inkább az emlékezetében kutatva, bizonytalankodva kilétemben. Máskor talán megsértődtem volna, most azonban az is tetszett, hogy a többszöri, bensőségesnek nevezhető, s ezért számomra emlékezetes beszélgetésünk után — néhány év elteltével — már nem ismer meg. Olyan volt az egész, mint amikor az ember eltéved önmagában, s hajdanvolt énjében nem ismer saját magára, és emiatt megfejthetetlen sejtelmek kínozzák.

Pedig én milyen pontosan emlékszem a szavaira! Mondhatni vezérelvemmel váltak akkori mondatai. Természetesen kellő adaptációval a FÉRFIZAKÓ, -ÖLTÖNY viszonyaira. Amikor miénk (az áruházé) volt tíz napra a művelődési központ, s miközben a kiállítóteremben az asztalosok acsoltak az eszmiényi lakoszobákat, s amíg folyt a tapétázás, vagy a közönség élvezte a divatbemutatóval egybekötött szórakoztató műsorokat, esetleg tanácsokat kért és kapott a lakberendezési ankétokon, akkor, azokban a napokban gyakran ültünk a büfé forgófoteljaiban, s hosszan fejtegettük életünk és munkánk lényegét. Ha nem is fölényesen, de azoknak a magabiztosságával folytak ezek a beszélgetések, akik több ezer embernek nyújtottak valamit. Előttünk ital, nem az ivás kedvéért, hanem kellékként, a jó hangulatú együttlét díszítésül. Szavai felidézésétől most is bizsergető szellemi izgalom fog el. Hogyan is mondta?

„Nem tudom, vannak-e ilyen irányú tapasztalataid, de a magam részéről megfigyeltem, hogy akik hasonló intézményekben dolgoznak, mint én, gyakorta kerülnek meglehetősen bizalmas kapcsolatba, nyugodtan mondhatjuk, lényegében vadidegen emberekkel. Velem is megtörtént néhány ilyen eset!

Mammut kulturális intézményünkben naponta több száz, néha ezer ember is megfordul. Ez a szám olyan nagyságrendű vidéki városban, mint a miénk — még ha megyeszékhely is — igen szép eredmény. Adódnak tehát lehetőségek a találkozásra. A magas látogatói számból következik viszont, hogy az érintkezések legtöbbször rendszerint egyszerű és nem kötelező lényegében semmire. Nem egyéb a funkciójuk, mint a közvetítés. Körülbelül az a szerepünk ezekben a találkozóokban, mint nektek, áruházi eladóknak, akik összekapcsoljátok az árut és a vevőt. Kis túlzással azt mondhatnám, az intézményünkben megforduló többségével alapvetően üzleti jellegűek a kapcsolataink: információkat kérnek rendezvényeinkről, hogy pénzüket és szabad idejüket érdeklődésüknek megfelelően használják fel. (És akkor még szerencsénk is van, ha legalább az információszolgáltatás erejéig a jegypénztár és a rendezvény közé tudunk ékelődni a magunk habitusával. Természetesen nem beszélünk itt művészeti csoportjaink, klubjaink, szakköreink egészen más közegéről.) Ezeket az eseteket azonban kétségtelenül átszínezi az a körülmény, hogy kulturális intézmény vagyunk. Ezért kapcsolatainkat — különösen, ha munkatársaink magatartásában, vagy egyszerűen csak tartásában, küllemében is kifejeződik az intézmény jellege — belengi valamiféle sajátos kultúrkód. Hiszen mennyire más az, ha — már bocsáss meg! — a megszokott bolti eladónak felé tesznek egy-egy rokonszenvező gesztust. Ez mindannyiszor az eladónak szól, sohasem a tíz deka felvágottnak, a kiló citromnak vagy a másfél méter duplaszáles kelmének. Ezzel szemben — igazán ne vedd rossz néven! — az irányunkba tett lépés feltételez bizonyos azonosságot személyünk és az intézmény kulturális „kinálata” között. Sőt: sokakban azt a látszatot is kelti, hogy mi magunk vagyunk ezeknek az értékeknek a hordozói, megtestesítői. Az ilyen, határozott kontúrok nélküli érzelmi életűeket ez a családka azonosság gyakran a „kapcsolat” „üzleti” jellegének átlépésére készíti. Az átlépések pedig a legkülönbözőbb módon következnek be.”

Hát nem zseniális!? Csoda-e, ha én is átlépek az alapviszonyt, és éppen őt szemeltem ki az adományozás alanyául. Nem henegecsből mondom, de egy író lenyálná a betűket az írógépe klaviatúrájáról, ha a kezébe adnám a feljegyzéseimet. Én azonban nem vágyom a nyilvánosságra. A nyilvánosság reflektorfény, s a fényben arra is gondolkunk kell, milyen árnyékot vetünk. Márpedig a gondtalanság egyhangúságánál nincs kellemesebb.

Azt is nehezen szenvedném, ha valaki a sápatag kitalációjával beledöntaná az én pontos és hiteles soraimba. Viszont azzal is tisztában vagyok, hogy akinél letétbe helyezem eddigi életem kivonatát és summázatát, szintén nem fog rajtaülni sokáig ezen a füzeten. Ezért kérem — mivel most már úgyis olvassa ezeket a mondatokat —, hogy minden, a füzetemmel kapcsolatos szándékát a fentiek figyelembevételével vegye fontolóra.

Már mindössze az átadás koreográfiáját kell megterveznem.

Úgy gondolom, az ebédidő a legalkalmasabb pillanat. A téren rá erősen halad majd át hasonszőrű kollégáival, könnyed beszélgetéssel emelve a hangulatát. A napsütés fokozza majd ebéd utáni elégedettségét, s azt a már-már meghatottsággal felfejlődő közösségiméniét, ami ott a téren áthaladva, a hatalmas, nyitott bejárattal művelődési központ előtt gyakorta úrrá lesz rajta. (Túlságosan is jól megismertem ahhoz, hogy ne ezt feltételezzem róla. A szavaiából és a helyszínből pontosan összerakható az az eljövendő pillanat, amikor a kezébe nyomom a naplót.) Az „épített környezet emberi léptéke” — amihez „a völgy segíti hozzá” ezt a frissen felépült várost — kétségtelenül közrejátszik abban a szívtájéki melegségben, amit hasonló pillanatokban mindig is érezhet. Elképzelem, hogy minden egyes lehetséges alkalommal — az analóg árnyéka nélkül — értelmezi magában azokat a „téri viszonylatokat”, amelyeket a környező dombok, s rajtuk az erdők, meg a középmagas épületek és a toronyházak képeznek. Olyan biztos vagyok benne, mint magamban, hogy ilyenkor határtalan jóindulattal és türelemmel telik el. Közösségérzése pedig odáig fokozódik, hogy se a téren játszadó gyerekek által az arcába vágódó labda, se a neki-rohanó biciklis, se a másnak szánt, de rajta puffanó ütés nem tudná kizökkenteni emelkedett állapotából.

Ebben a felfokozott pillanatban lépek majd hozzá, és választom le a társaságáról. Most már emlékezni fog rám az éttermi biccentésemből is. A naplót rejtő, csinosan összekészített csomagot a kezébe adom, s közlöm vele, ebből mindent megtud, amit tudnia kell. Anélkül, hogy bővebb magyarázatot fűznék hozzá, miféle robbanószerkezetet szorongat a kezében, kérdezősködésre sem hagyva időt, hátat fordítok neki, s magára hagyom a tér közepén a naplómmal és az álméklődésével. A gyalogátkelőhelyhez érve a lámpa éppen pirosra vált majd. Az autóbuszok, személygépkocsik nekilödulnek. Lelépek a járdáról, és a csikorogva fékező járművek között átvágok a másik oldalra, majd eltűnök a tömegben. S kismértatva szétfoszlik a hátamon megrökönyödötten figyelő hasonmásom tekintete is.

Így szeretném.

Ez lenne az utolsó mondatom? Valami azért még ide kíváncsok! De mi? Az, hogy megnősülök? Az nyilvánvaló volt már előttem is régen, s nincs is olyan nyomatéka, hogy ezt külön is meg kellene említenem. Vagy esetleg azt, hogy értelmem nyiladozása óta nevelődésemet kizárólag magamnak köszönhetem, plusz mindent egyedül értem el? Ebben már van valami abból, ami bennem motoszka! Mégsem ezt akarom mondani. Hanem valami nagyot, jelentőset, emelkedettet. Talán azt akarom mondani, hogy a létről kialakult alapérzésem (most, hogy életkörülményeim alapvetően megváltoznak, s minden szempontból kedvező fordulatot vesznek) lényegileg semmit sem változott, hanem inkább rendíthetlenné vált?

Részletek! — jut eszembe a füzet indítása. Mintha azt találtam volna ki, hogy a tengert cséppenként élvezem! Mikor a tenger lubic-kolásra és úszásra való. Hát ússzunk, lubiccoljunk, ki-ki félése szerint! Ezt akarnám mondani?

Kövesdi Károly

Most végül

a csomók, göbök torkára tenni a tenyért
s a falba zárt csobajt hallgatni rémülettel.
Zörgés. Rögök kordéznak. Vasalt gördülés
remegteti az érfalat. Hitted, hogy vérre
megy?

Magasban

— csak szegett szárny

törött madártekintet

képes ily sebes haladásra —

előbb a néma házak:

két háború közötti szélcsend

földbe levegőbe ütött

szürke meszgyekarói

vakulásig nagyok

s az utcahossz

másodszor a tömeg:

hullámzó víz zsolozsmás

locsogása s harmadszor lett

végül a döbbenet

előbb csak fejet láttak

fekete barettet szembejönni

a szétkönyöklő áradásban

aztán csapkodó kabátszárnyak

mögött a test mohos hajója

bukdácsolt elő mankókon

rángatózva mint egy hevenyészve

szántott örült karikatúra

középpütt függőön veréssel

egyetlen láb bilimbelése

micsoda asszimmetria

szisszenés és röhej

s a mindig másokon tetvéskedő

kövér jóleső döbbenet

Bencze József

Álszent

Fekete szemed mélyén gubbasztok
nyüszítő, kócos kis bánat,
csillagok bogánca megbök,
síró egekből szűkülő tájban.
Ábrándos álszent, itt feledél
lúdbőrző égen, vad télben.
Toborzékol fázó szó a számon,
gubancos, sarki fénytől égek.

Kunszabó Ferenc

ABÉSZEFEHITÉ

Az Alföldi Berkenye és Szotyola Felväsárló, Hitelesítő, Tartósító és Értékesítő Választó — a továbbiakban: ABÉSZEFEHITÉ — udvarán egy ködös márciusi hajnalon két teherautóról lepakoltak valami nyolc, szemmel láthatólag viharvert állapotban levő hordót. A portás álmosan bokázott a kapuban, csak amikor a sofőrök berúgták a gázt, akkor egyenesedett ki élő tilalomfa módjára:

— Hát a bizonylat?! — Mivel azonban a motorok erősen zúgtak, mindjárt megismételte harsányabb, közérthetőbb formában: — Dokumentumok! — És odacapatván az első kocsához, nyitott tenyérrrel jól megdöngötte a motorház tetejét.

— Ja! — mondta a sofőr, és hogy ne erőltesse a torkát, leállította a motort: — Dönci, az iratot elfelejtetted.

A mellette ülő kövér rakodó imígyen felbuzdítván, benyúlt a pufajkazseb legaljára, és egy viseltes csomag Fecske, két hamujavesztett szivarvég és egy vörösre rozsdált szeleprugó közül gondosan kiválasztotta a papírt. A rend őre megnézte előlről, majd hátulról, aztán fejfelé és oldalt, végül hüvelykuját rászoritotta a lap egy bizonyos pontjára:

— Ez a pöcsét?

— Ühüm — dünnyögte a kövér rakodó. — Különböznem kell begazolni, mert üresek — tette még hozzá, majd a két kocsival hatalmas dübörgéssel-harsogással lötte ki magát az ABÉSZEFEHITÉ udvaráról.

I.

Nem sokkal ezután érkezett a váltó portás, kicsit dőcögve a fronton bal térdébe akadt lövedéktől, s reszketve a márciusi köd hidegétől. Nagybajszú Jordán Pál csak akkor rezzenett föl békés szendergéséből, mikor az érkező már belülről csapta a nehezen nyíló ajtót:

— Gyütté?

— Gyüttem... Megcsinálhatnák már... — Meg a! De nem fogják... Negyven éve lesz, hogy itt ülök, azóta ígérik.

— Ott a hiba: az irodaházat nem ígérték.

— Szikrát se.

— Oszd megcsinálták.

— Hatalmasan.

Csendes-kimódoltan pakoláztak, tettek-vettek, sokéves rutinnal úgy tekeregvén, hogy lehetőleg ne lökjék föl egymást a szűk és alacsony fülkében.

— Hát ez meg? — kérdezte Sánta Balog a hajnali dokumentumra mutatva.

— A pincegádor mögött... Különböznem kell begazolni, üresek — tette még hozzá Jordán, és a csizmát-bundát-sapkát is átszerelve, békésen elballagott a hűvös oldalon.

Negyedkilenc felé a keszeg gondnok hírtelenszöke sörtéje jelent meg a kisablakban:

— Volt valami az éjjel?

A portás összekapta magát, és a hajnali papírt felmarkolva, kituszkolta a törött üveg résén:

— Csak e! Jordán bácsi azt mondta, nem kell begazolni, mert hőttszárak.

A gondnok merev fintort vágott:

— Százszor megmondtam, kérem, hogy a szállítás nem tartozik rám!... Pláne, ha üres — dünnyögte hozzá, inkább csak magának, és elviharzott a szokott ideges módján.

Tíz előtt pár perccel a raktármester sötétgöndör káromkodása élénkítette föl az udvar csöndjét:

— Portás! Portás!... Hol a portás?!... Alszik itt mindenki!?

A rend sánta őrzője kidöcögött bódéjából, rekedtes hangon jelentkezett, majd rövid tájékoztatást adott a hordók státuszáról, kínálván hozzá a dokumentumot.

— Váratlan jövedék — állapította meg a raktárak fekete üstökű mestere. — Nem az én asztalom.

De hogy voltaképpen kié, az irányban nem nyilatkozott.

A főkönyvelő tizenegy tájban lépte át vállalata küszöbét. A portás által prezentált pa-

pírt megnézte először közlőrl, aztán megszibbról, majd a kisablakon oldalazó mozgással visszanyújtva kijelentette:

— Halványlila gőzöm. Majd jelentkezik az illetékes ügyintéző.

Néhány hét mulott, és a hordók illő szerepességgel heverésztek az udvar homokverte sarkában. Egy munkavégzőskor valamelyik csoportvezető már éppen emelte a kezét, hogy a cihelődő embereknek kiadja az utasítást: darab téglákkal biztosítsák a gömbölyű alkalmazásokat — de akkor belenyilalt, hogy a fene tudja, ki diszponál fölöttük, s még az lesz a vége, hogy valaki megsértődik: mit kalamol ó bele, tán rendkívüli premcsit óhajt a buzgóságáért?!... Semmi ilyen zúrt nem akart magának, ezért a kezdő lendülettel megvakarta tarkóját a micisapka alatt, és elindult hazafelé. Jordán Pál épp akkor rendezkedett be a falatnyi, dohos fülkében. Összekadott a pillantásuk, s egyszerre bólintottak, parányi vállrándítással fűszerezvén a mozdulatot.

Másnap kora reggel beállított a vállalatvezető Polski Fiatja, s a főnök késedelem nélkül esett a porta telefonjára:

— A szentségit, minden fontos telefonomat lekésem emiatt a rohadt értekezlet miatt!... Hogy az embernek mennyit kell gürcölni ennél a rohadt cégnél! — szölt, és a portás együttérző pillantását learatva, némi tárcsázás után mintegy negyedórás megbeszélést folytatott egy feltehetőleg nőnemű lényvel arról, hogy aznap hol költsek el estebédjüket.

Jordán bácsinak így bőséges ideje maradt, hogy az MSZ. 42967 Mb/9. rendszámú, puha kék fedelű telefonfüzetet negyven számozott és leplombált lapokkal fölvegye, ügyes manőverekkel eltörleszolja az ajtót, baljában magasra tartván egy kettőnyolcvanas örökíróntöltetet.

Az igazgató egyesek böbeszedűségét nem a legirodalmibb kifejezésekkel ecsetelve tette le a kagylót, s derékban már feszült, hogy Jordán bácsi számára teljesen ismeretlen vidékek felé hajózzon, mikor pillantása megakadt a portási készütségen. Megadóan rogyott vízszára:

— Töltse ki, de gyorsan!

— Csak eská! Ez az igazgató kartárs rendelete! — nyögte a rend bástyája halált megvetően, miközben az orrából burjánzó szörzálak sajátos zajt csaptak.

A vállalat legfelelősebb vezetője kis ideig határozatlanul igazgatta államférfiúi gondokba megszikkadó, szürkékfekete tincseit, majd megadóan lehajította csontos arcát:

— Na, adja ide... — Belelapozott. — Mondja a rovatokat, mert elmosódott a fölírás.

Jordán bácsi pedig hunyt szemű precizséggel kezdett diktálni:

— Sorszám!

— ...

— A hivatalos készüléket igénybe vevő személyiség neve!

— ...

— A hivatalos készüléket igénybe vevő személyiség munkahelye, annak pontos címe!

— A zistenit! — hörögte amaz a végső elkeseredés felé közeledve. — Hát azt csak tudják, ha egyszer a nevet már beírtam!

Jordán bácsi elsápadt, és a megszolgált fülessapkát nekifeszítette a szemöldökfának:

— En tudom, könyörgök, de a füzet, az nem tudja!... Tessék kitölteni, mert ugrik az ünnepi jutalompénz!... Ez az igazgató kartárs legszemélyesebb rendelete!

A főnök két válla visszagörnyedt, és már a kegyelem legkisebb reménye nélkül írta tovább lakhelyének címét, személyi igazolványának sorozatát (betűjelzését), a telefonbeszélgetés célját, idejét — miközben két halántéka lassan verejtékezni kezdett.

— Lerovandó díj pontos összege, efté, fill!

Az ABÉSZEFEHITÉ hivatalosan kinevezett igazgatója melán átkutatta zsebeit, aztán kis darabig zavaros tekintettel bámult maga elé, majd egészen lágy, szinte behízsgő hangon kérdezte meg:

— Akkor is, ha hivatalos volt?

— Akkor nem — enyhült a rendszeretel izadtságban furdó mintaképe. — Akkor tessék bevésni egy nagy, nyomtatott há jelet az illetékes lubrikába!

Amaz bevéste, és mikor meglehetősen remegő kézzel összezárta a füzetet, egy negyedinyi papírlap csapódott a padlóra.

— Pardon! — mondta, és reflexmozdulattal nyúlt utána. Visszaegyenszedvén szikrát hányt a szeme, úgy belecsapta a fejét a szintén lehajló portás arcába.

— Ajjj! — sziszegte az öreg, és két szeme menten könnyelábadt.

— Ajjj! — sepegett az igazgató, mert a Sors jóvátételének vette ezt az incidenst. Mikor aztán az öreg húsos, elszíneződött orrát is meglátta, villámgyorsan a papírlap mögé kellett rejtőznie. — Ez mi?

Jordán bácsi jobb kézzel marokra fogta arcának fő díszét és virágát, ballal pedig részút hátrafelé kaszált:

— Ott... kint... Nyolc hordó váratlan jövedék... Majd jelentkeznek az illetékes ügyintéző... — Aprókat hörgött, majd hozzátette: — Üresek.

— Ja — tette le a papírt az igazgató, s ujjait perolgatva kezdett kioldalazni. Nem lévén azonban gyakorlata a szükséges kigyózó mozdulatokban, ez elég nehezen ment. — Nincs itt valami nagy hely — tette hozzá, mintegy békítőleg.

És akkor Jordán bácsi tátotta volna a száját, hogy belekezdjen — de még elegendő levegőt sem szívhatott be, mikor a főnök már a kocsi ajtaját csapta maga után. Az öreg bólintott, és rezignánsan eresztette ki a fölös szusz: négy évtized alatt ez hozzávetőleg a századik kísérlete volt, hogy közvetlenül a nagyfőnöknek vázolja a tényálladékot. Az eredmény mindig ugyanaz, hajszára: az ajtó csapódik, mielőtt az első hang kijönne...

Pedig micsoda változások a négy évtized alatt! Ó igen, Jordán bácsi még tisztán emlékszik a testes Rosenfeld számtiszt úrra, kit mindig könnyű sárga homokfutó várt a döngő kapualj alatt... Ezt a csézát egy bordószínű gumirádlis követte, hátsó ülésben Benkurffy méltóságossal, hogy aztán átadja helyét egy nagyon komoly téglaszínű hintónak, párnázott belsejében Shaásthelky ügyvivő úrral, de csak rövid időre, hogy közvetlenül a háború után annál nagyobb garral követhesse Czankh kormány megbízott ur egy valódi békebeli Steyr-automobilon... A Jordán bácsi lelki szemei elé futó képsorok innen kevés törést mutatnak. A jogaiba visszaállított Rosenfeld úr eleinte gyalog járt, majd szerzett magának egy sebesült hadilóval vontatott kétkerekű laptikát — de aztán ez a vonyóalkalmatosság is eltűnik: portásunk macskakövekre szegzett

tekintete előtt egy hamisítatlan, kifordított bőrű munkásbakancs víziója vonul el, fölötte lötyögő ceignadrágszárral... ezt követi egy pár típuscipő, galambszürke kamgárnnadrággal, majd berregés borzolja lelki füleit, a típuscipőt százhuszonötös Csepel motorkerékpárra látja emelkedni... innen valahogy meg-lődül a képsor: kettőötvenes Csepel, azután régi Skoda autó, majd valamivel újabb Tátra, ezt követi a Pobeda... illetve több Pobeda is követi egymást, csak közben a neve változik Warszawára, aztán megújul a Warszawa (a hátából derékszögben kicsípnek egy darabot), majd rövid időre egy Moszkvics, körvonalai tűnnek fel, de sebesen hátrálnak is, mert tétova kontúrjukat szinte agyonnyomja egy világoskék Volga — míg most, néhány hónapja ez a halkán doromboló, gyorsan szökkenő Polski Fiat...

Így zajlik a kavalkád a portási szemek előtt, és különös mód néha szinte száját is látni véli, amint lassan felnyílik — majd még lassabban összecukódik, mindig hang nélkül... Vajon ez a hang késik túl sokáig a nagy megfontoltságban, vagy a főnökök lanca siet mindig felette ügyesen?... Ki tudná megmondani? Jordán bácsi nem. Mindenesetre: ennyi sikertelenség bárkit vagy gyomor-bajos neuraszténiássá tehet, vagy bizonyos fajta bölcsességet kölcsönözhet — tulajdonképpen mindkettő a szervezet védekezése az evilági tökéletlenségekkel szemben.

II.

A reményt sejtető télvégi ködök ígéretes tavaszt hoztak, reggelre elülő áprilisi szelekkel, langymeleg délutánokkal a napsütötte sarkokban, úgyannyira, hogy a főtechnikus nyolc-éves, anyakönyvileg hitelesített, utóda — dacolva a minduntalan hajszálon függő atyai pofonokkal — az ABÉSZEFEHITÉ udvarán játszadózva levette cipőjét, harisnyáját, mert nem tudta elűzni azt a gondolatát, hogy a tavasz csak meztelen talpakkal élvezetes igazán.

Később (mire nem vetemedik a gyermeki indulat!) pajkos mozdulatokkal meglovagolta a pincegádor mögött álló hordók egyikét, amelyik némi nyöszgölődés után hirtelen egyet billent, és joviális görgéssel indult az udvar közepe felé. A főborász kerekfejű csemetéje ijedtében hátradől, lesírult a hordóról, és középeset nyekkent a porban, miközben a jobb sorsra érdemes tárolóedény egy törött téglától indítva irányt változtatott, és pontosan a fiú mellett lustult el.

Gyerekvöltés. Főtechnikus, raktármester,

alraktármester és egyebek ki; udvaron foglalatok munkások megdermednek; földszinti ajtók csapódnak, emeleti ablakok nyik-kannak; női sikolyok, férfikáromkodások — atyai hörgés.

Tabló.

A hosszú főtechnikus feldúltan robbant az igazgató irodájába:

— Kérlek tisztelettel, mégiscsak hallatlan, hogy ott vannak azok a rohadt hordók, és nincs felelősük?! Mi lenne most, ha!...

Az igazgató felállva tárogatta a két kezét:

— Kérlek szépen... biztosíthatlak... Már intézkedtem! Azonnal jön a főmérnök kolléga!

A vállalat testesen és tisztességesen öszülő második embere végszóra lépett be:

— Kérlek szépen... ez hallatlan, biztosíthatlak!... Természetesen, azonnal intézkedtem, idekértem a főkönyvelő kartársat, mert a dolognak nyomát kell találjuk!

A főkönyvelő idegesen dörzsölgette fény-szűrős szemüvegét:

— Példátlan eset... Három évre visszamenőleg utánanéztünk!... Sehol semmi... Ámbátor lehet, hogy váratlan jövedékről van szó, és mint ilyen, a főtechnikus kartárs...

A majdnem tragikus apa hirtelen összeszedett méltósággal emelte magasra még mindig sápadt homlokát:

— Nohiszen!... Mi sem lenne egyszerűbb, mint visszadobni a tésztát, uraim! De ebből nem esztek! Emlékeztetbe idezném, hogy engem hatályos igazgatói rendelet mentesít minden ilyen adminisztratív... — minden kiejtett szóval szállt le valami a méltóság teljes dühből — ...de az nem lehet, hogy a raktármester, mintegy magánszorgalomból?...
A fekete üstökű főraktáros arcán piros izgalomrőzsák égtek:

— Egy FKWD.711836 bBcC/1973-as rendelet engem mentesít a váratlan jövedék átvételétől és hasznosításától mindaddig, míg a gondnok szolgálati úton a pincére nem terheli!... Fel-sőbb utasításra így jártunk el ezerkilencszáz-ötvenkettőben is, mikor a fináncok minden várakozás ellenére találtak a parasztoknál harminchét kiló berkenyét!... Én erre a hatályos jogszabályra támaszkodom, és tiszta lelkiismerettel várom, hogy a gondnok kar-társ...

A gondnokot kicsi híján másfél óra hosszú keresték vállalatsterre. Végül egy Trianon után használaton kívül helyezett árnyék-szék mélyen találták meg, ott is csak azért, mert a közelben kószáló keresők felfigyeltek diadalüvöltésére, melyet egy pillanatig sem hagyott abba, egészen addig, míg a Magas Ver-zékar elé nem állították:

— Tisztelettel jelenthetem, hogy a vállalat teljes anyagi állapotát felmérve, semmi hiányt vagy többletet nem találtam, kivéve az itt látható, hatvankét centiméteres gumicsö-vet, melyről egyszerű rászaglással megállapít-ható, hogy a közeli órákban még használat-ban volt... — Keveset dévankozott, de aztán még hozzátette: — Felénk ezt a micsodát borfaszolóknak hívja a köznyelv!

A raktármester fekete pupillája összezava-rodott:

— Kérem, nekem semmi izém... de még hiányom sincs.

A főmérnök vacsora előtt nem szándékozott különösebben felbolygatni gyomorsavegyen-súlyát:

— Nnalátjátok! Se hiány, se többlet. Vala-honnan bedobták.

A főtechnikus felgerjedve látta, hogy rövi-desen megszűnik az esemény központi szerep-lője lenni:

— Ki akartok hadoválni a sarkaimból?! És azok a nyolc hordók, amelyikek ott tesped-nek!?

— Hóttzárarak! — szúrta közbe gyorsan az alraktármester. — Tipikusan hóttzárarak!

— Persze! — lélegzett nagyot a főkönyvelő, kinek a felesége reggel megparancsolta volt, hogy még a délutáni üzleti csúcsforgalom előtt kerítsen húsz darab originál nyugatné-met hajcsavarót. — Világos, mint a Nap az égen!

— Nyilván. — A főmérnök már egy savkö-zömbösítő mosolyt is megkockáztatott önma-gának. — Ahol nincs, ott ne keress!

A bagatellizálásra ítélt főtechnikus tetőtől talpig vérbeborult:

— De a fiam!... Ha itt hivatalos időben baleset történt volna!... Hiába, hogy egy gyerek, de az illetéktelen behatolás kollektív meg nem akadályozásából előálló baleset a soros prémiumunkat dönti a sárba!... Ezt elfelejtjük?!

Mérsékelt égövünk alatt április végén még kevés a légy. Vékony döngésével csupán egy kezdte kaszálni a jelenlevők idegeit.

Az igazgató borult ki elsőnek: az ő prémiuma szokott a legnagyobb lenni. Hirtelen fölugrott, sarkig vágta az ajtót:

— Portás! Portáás!!... Hol a portás!? Alszik itt mindenki!?

A közvélemény élénken oszlott meg.

Egyesek a megyei lapnak adtak igazat, miszerint a portásfülke azért dőlt össze, mert Jordán bácsi a hivatalosan szigorú, ám éppen ezért humánusnak ígérkező felelősségre vonás előtt néhány másodperccel magára szakította. Mások viszont az AFP kommentárjára esküdtek, mely elég világosan utalt arra, hogy a végső kétségbeesésében magát eltorlaszoló portást két, sebtében beszerzett exkavátorral ásták ki fölkéjéből... Az eseményeknek ez az apró, de nem egészen lényegtelen mozzanata talán már örökre felderítetlen marad — tény viszont, hogy az ominózus hajnali dokument még aznap az igazgató íróasztalán feküdt, miután megjárta az összes Vezetői Kezeket, s miután az összes Vezető Fejek csendes ámulással mozogtak aprókat balról jobbra (illetve jobbról balra), jelezvén ezzel, hogy a nehéz úton megszerzett papírust életükben sem látták!...

„A felmutatott negyedívnyi, közönséges bankposta papírról ezennel hivatalosan megállapított, hogy az nem egyéb, mint egy Bp. Nyugati pu.-n kiállított, lepecsételt és dátumozott MÁV formanyomtatvány, mely egy Debrecenbe tartó szerelvényen volt hivatva jelezni, hogy a BHK. 9674/Ky jelzésű személyszállító vagon az út egész tartamára a hegésdörgedelmi turistacsoport részére foglaltatott le.” (Befejező részlet az ABÉSZEFEHITÉ tárgyalótermében fölvetett jegyzőkönyvből.) A huszonkilenc aláírás közül mindössze egy olvasható, legalul, balra: Jordán Pál, vizsgázott kapu- és vagonőr. S még lentebb, ugyanazokkal a gyöngybetűkkel: Az ünnepi jutalompenz járja nekem, mert mindenkivel beirattam a telefonokat!

Az igazgató először személyesen akarta felkeresni a tájegységi vezérigazgatót, aztán mégis a telefon mellett döntött, s miközben várta, hogy a titkárnője bekapcsolja a vonalat, rövid imát mormolt a felettünkvalóhoz, hogy kies hazánkban szerencsére még nem kultiválják a televíziós távbeszélőt.

— ... Ne beszélj! — ásított a vezér, majd bocsánatkérőleg tette hozzá: — Alig aludtam valamit az éjjel... megint a májám.

— Szigorú diéta, kérlek szépen, szigorú diéta! — készségeskedett emez. — ... És tudod, ha egy kicsivel arrébb megy a hordó, hát!...

— Hallatlan!... És azok a hordók nem voltak üresek, azt mondd?

— Pontosan, kérlek szépen!... Bár voltak szinthianyosak is, de már birtokában vagyok a hiteles adatoknak: hétezerhétszáz tizenegy liter... kereken.

— Képtelenség!... Elgondolni is képtelenség! — békétlenkedett a vezér. — Hogy teli hordókat üresként lopjanak be valahová!... Mondd, ez az a főtechnikus, aki olyan remek keszeget tud sütni vajban?

— Ez, kérlek szépen... és akkor most, kérlek tisztelettel, vezérem és parancsolóm, most én ezt a hétezerhétszáz liter váratlan jövedéket hivatalosan is beje...

A vezér hangja álmos-szigorú lett:

— Egy szót se tovább, kérlek szépen!... Nem akarok tudni a ti pisz... szóval a magasabb szempontokból szinte pszilicsárának mondható ügyeitekről! Vagy nincs neked felelős beosztásod?!... Nna!...

Pár nap múlva emberünk mégiscsak beposzkizott a központba, de gondosan kerülve a vezér tájékát, az adminisztratív igazgató szobájába nyitott be. A köpcös alvezér aprókat vidámkodott:

— Há-há! Hol jársz, ahol a madár se jár? — Ártatlanul villant a szemüvege. — Remélem, semmi zúr, csak éppen jöttél, megkóstolni a snapszomat! — Három ujját szájához csippentve cuppantott. — Ilyen... Most jártak itt régi ismerőseim odaátrol, és megleptek néhány üvegcsével... Parancsolj... Na?... Ugye!... Nem azért mondom, barátocskám, de ezek a fránya kapitalisták!...

A témát elszopogatták egy fél óráig, de a könyvek főfő velője hiába rázogatta az ujját, hiába rezgettette lapátfület, igazgatónk egyre csak az orrát lógatta a poharakba... Ezt látva, a vendéglátó végül is lovat váltott:

— Mi van mostanában veletek, vidéki vezetőkkel?... A napokban is egy barom telefonált a vezérhez, és valami stiklijét akarja bejelenteni. — Merően nézte vendégét. — Szerencsére a pacáknak, hogy az öreg nem árulta el a nevét! Mert mi van? Egyre nagyobb jogkört kaptok, hogy strukturánk megközelítse a világszínvonalat, és akkor!... Majd adtam volna én a pacáknak! Világszínvonalon!... — Töltött még a poharakba, úgy tette hozzá.

— Jobb, ha tölem tudod!

III.

A vezérigazgatói titok némiképp elavult, de még nem minden ereszékében avitt őrzője könnyedén megérintette igazgatónk kezét:

— És mondja csak, cukrom... nekem igazán elárulhatja... honnan csapta el azt a hetvenhét hekto lötytyöt?

Emberünk igyekezett méltóságteljesen ki-egyenesezni ültében:

— De izé... Csak nem képzeli?! Ha én egyszer azt mondom!

— Egyszer mindenki azt mondja — legyintett a titkárnő, aki előszeretettel szokta magát teltkarcúnak titulálni. — Sőt, többször is. De a végén mind lejjebb adja... És ezzel nem célozgatni akarok, cukrom, mert hogy maga majd egy évtizedes ostrom után sem...

Emez indignálódva csavargatta a fejét:

— De drága izé...

— Cukor! — csapott le a titkárnő. — Ennyit legalább megérdemlek, húszéves ismeret-ség után!

— Drága cukor — bökte emez a belekény-szerített szót félpofára. — Ahhoz hangulat kellene... szituációjó... meg minden... — Kétségbeesetten kapkodott mentőöv után: — De mikor most is az a barom főkönyvelő-jük!... Szóhoz sem hagy jutni, hanem valami papol a stiklik elboronálásának világszínvonaláról...

— Konyakkiséréttel! — emelte föl ujját a titkárnő, majd behelzgon tette hozzá: — Ez azért nem mindegy, beláthatja... bár én a White Ladyt jobban szeressem.

— Két White Lady! — bődült el a gyötört férfi, és továbbra is bűnük eresztette a fejét: — Mert ha még ellopták volna azt a hetvenhét hektót, akkor lehetne valamit csinálni. De így?!... Egyszerűen odahozzák, odaorozzák nekem, mint valami aljas bérgyilkosnak, bele-vágják a pofámba avval a nyolc hordóval, hogy az a!...

— Na-na!...

— Elnézést, izéke...

— Cukrom!

— Cukrom.

— Ezt már szeretem! — vidámodott a teltkarcú dáma, és bizalmasan rádólt a kisportolt asztalkára. — Látja, csak egy kicsit kell hozzám jónak lennie, s máris mindenem a magámé!... A titkaim is!

Az igazgató papiruszvékony két füle szem-melláthatólag hegyesedett. A bájús titkárnő töprengő arcot vágott:

— Egész pontosan még én sem tudom, túl kevés levelet és telefont bonyolítottam le eddig ez ügyben... — Lány pillantást vetett a férfire, és mivel úgy érezte, hogy sikerült, kipróbálta az egész presszón. — De magának megtróbalok gondolkodni egy kicsinyég... — Aprókat ütögetett az orrára: — Mondja csak: a Vállalat Fennállásának Kétségfél Évtizede alatt mi előzte meg az új szakaszokat?

Emberünk reménykedő ábrázata egy pillanatra alatt beborult:

— No de... cukor!... Hogyan emlékezek én már az összesre?!

— No-no!... Nem is egyenként gondoltam practice, hanem úgy összességében, ideológice!

— Hát... az volt, hogy... vagy mi autóztunk a központba, vagy a központ autózott hozzánk, és részletes eligazítást kaptunk.

— Práctice és ideológice! — bólogatott a titkárnó. — De mindezeknek volt egy közös jellemzőjük. — Jobb keze ujjait kiterjesztette: — Mi volt a közös jellemzőjük, cukorfa-lat?!
— Emezt kicsit kántáló hangon kezdte:

— Eddig minden új szakasz előtt... minden eddigi új szakasz előtt... — Ijedten felpislogott. — Mondja, cukor, nem felelhetnék inkább a szakosított filozófiából?

— Nem, fiam! Ha én gondolkodom, akkor maga se restellje!

Emberünk eltöpörgött egy darabig, aztán kivágta, teljes kínban, lesz, ami lesz alapon: — Eddig minden új szakasz előtt felvilágosítást kaptunk!

— Nna! Tud maga, ha akar! — dőlt nátra elégedetten a titkárnó. — Hiába, akit én menedzselek!... Szóval, felvilágosítást kaptak, de — főlemelte a cigarettát. — általában kaptak! Érti?!

— Nem.
— Nem is márkol maga akkor premcsit mostanában!... Hát idefigyeljen, kisfiú! Általában kapták, mert általában volt rá szükségük; a központiak konkrétan kapták, mert konkrétan volt rá szükségük!... Világos?!

— Világos. — Az igazgató összehúzta a szemhéjait, majd fölülvöltött: — Mert a stílik nagyobb részét fönt csinálták, de fönt is simították el!

— Brávo! — tapsolt a titkok hú őrzője. — Brávo, cukor! Ha így halad, rövidesen bizonyítványosztás lesz... Elvileg tehát így lehetne definiálni: belterhes volt a zúr, külterhes volt a felvilágosítás — most viszont (szigorú összhangban a világszínvonal követelményeivel) a zürsinálás jogát kitolták, mintegy külterhesítették, hát belterhesíteni kellett a felvilágosítást... Maga is tanult logikát, kicsisztem! — A kemény munkától ernyedten dőlt a férfi vállára, és elgyengülten suttogta: — Ezt tette magának ma délelőtt az a kopaszisten... Fizesse, cukor, és menjünk. Megkapja a bizonyítványt, világszínvonalon!

Emezt kétségbeesett könyörgőre fogta:

— De igazán, izé... cukorkám!... — Felállt, lassan farolt kifelé. — Úgy érzem, ettől még eltekinthetünk... kell nekem még fejlődni.

Másnap reggel már rögvest tíz óra után saját irodájában emelte magasba az ujját:

— Szomorú lennék, főmérnök kartárs, ha elkerülte volna a figyelmeidet, hogy új szelek nyögötek az ós magyar fákat!

Amaz riadtan ült feljebb a széken:

— Ho-hogyne, kérlekálással!... Valahány elemző cikk a napi sajtóban és a szaklapokban, én mindent... biztosíthatlak...

— Nagyon helyes, bruderám, nattyon helyes, de... — Harminc másodperc hatásünetet stoppolt az óráján. — De minde csak általános: ha úgy tetszik, csupán külterhes tájékoztatást adhat! Márpedig az új stik... az új nyögések beköszöntekezt ez elégtelennek kell itélnünk!... Világos?!

— A legteljesebb mértékben! — harsogta a másik, teljes zavarodottságában szokatlanul vékony fejhangon.

Az igazgató kedvesen bólogatott, konstatálván, hogy a kioktatás lassan-lassan megteszi hatását:

— Namármostand... Eme általános, külterhes felvilágosítás jótékony fényében... fényén túl... fénye csóvájában... egye fene... szükséges van egy intenzív, ha úgy tetszik, belterhes felvilágosításra... Figyelsz, öcsi?!

— Igenis! — sipította a másik.

— Jól figyelj, mert nincs ismétlés: betáplálom, és egyenest indulsz az életnek sűrűjébe, atyafej!... Ha tehát nekem még egyszer azzal jössz például, hogy a tárolóedények műszaki és konstrukciós állapota mögöttem marad a világszínvonal... — mindkét mutatóujját felemelte... ezt jegyezd meg, bruder, mert ez a legújabb varázsige!... mögöttem marad a világszínvonal letagadhatatlan követelményeinek, akkor én nem esem töprengésbe, mint eddig tettem, hanem úgy levonok a dohányodból, hogy arról kódulsz!... Magyarul beszé-

lek!? Nna. És ezt ne macerálásnak vedd, öreg sporttárs, hanem a legteljesebb baráti és kartársi jóakaratra. Különben miért kaptál volna te önálló jogkört, kedveském...

A főmérnök félóra múltán már saját szobájában gombolgatta a mellényét, ami cselekvés nála a mély töprengések és még mélyebb elhatározások korszakát jelezte:

— ...Bizonyos értelemben azt is mondhatnám, gyermekeim, hogy a kétségtelen konkrétumoknak determináns kihatásait nem a legésszerűbb dolog elkendőzni... — A főkönyvelői és főtechnikusi fülek idegesen berregtek föl. A vállalat második embere elmerülten babrált a gombokkal. — A magyar goulasch, a portáldaruk és a rövidfilmek sikerei után bizonyos fokú vakság lenne arra az álláspontra helyezkedni, hogy mindenki a más fájáról rázza le a maga cseresznyéjét... Nemdebar? — Hosszan tapogatta az állat, majd határozottan belekaszált a levegőbe: — Úgy bizony, uraim! Ami a cseresznyerázás problematikáját illeti, határozott odairányultságot kell vennünk, hogy... hogy... mindenki teremtesse meg a maga cseresznyefáját, és azt rázza!... Hozzászólás, kiegészítés?... Nincs! Végeztem, fiúk!

A főtechnikus leballagott a mélybe, és gracióz mozdulattal intette magához a raktármestert:

— Feketeagyú kispofám, közölnöm kell magával, hogy ha a gondnok még egyszer olyan gumicsövet talál, amiről én nem tudok, hát kurucvilágot csinállok itten!... Nem ismernek maguk még engem! Azt hiszik, hogy a hatúszas falvédőről kapartam össze magam?! — Zsebrevágott kézzel rezgettette a bal térdét. — Elmúltak azok az idők, mikor a hátam mögött lehetett faszolni a váratlan jövedéket ott a pincegádor alatt!... A világszínvonal szele betette hozzánk a lábát, és én csak azt tudom tanácsolni magának: le a cseresznyefáru!... Az én bőrömre nem fogják hülyére lopni magukat!... Ez egyenes, kartársias beszéd, remélem! Mert ha nem, tudok én szebben is, de olyat, hogy belekékülnek!... Nna. Most pedig hozzon be az irodámba egy üveggel, nem bánom.

A csupagöndör raktármester szórakozottan az alraktármester poharába verte a hamut, s előrehajolt:

— Mert nehogy abban a felforgató téveszmében ringassuk magunkat, atyus, hogy én meszet ettem! Világszínvonal, vagy nem világszínvonal, ha még egyszer belevakarász a süteményembe, én úgy megfürom magát, hogy hivatásos gyepmesterként fogja tengetni életét a nyugdíjig!... Erről biztosíthatom! — Felhajtotta a maradék kisüstit. — Felőlem mindenki kacsalábon forgó villát építhet, Trabantot vehet, de az én vityillómat, az én Wartburgomat ne veszélyeztesse senki, mert akkor előszedem az úri nevelésemet!... Értem?!... Nna, ezt már szeretem, lássa... Hát fizethet még egy rundót, aztán nyomuljunk az anyánkba, hogy egészen finom legyenek, mert máma még le akarok állítani négy betont az új kerítésemhez.

IV.

„Megvizsgálván egyrészt, hogy fent nevezett Jordán Pál hites kapu- és vagonör konok hallgatásának háttére az eltökélt félrevezetési szándék — másrészt felmérve, hogy ugyaneme személyiség a népvagyon megkarosításának körmönfont módját választotta (hiszen heteken keresztül makacsul terjesztette, hogy üresek a hordók) — minden tényező odakonkludáz, hogy őt a kapuörzés makulátlan jellemet kívánó posztjára alkalmasnak ne tartsuk; ugyanakkor azonban az ilyen esetekben nálunk már hagyományosnak számító humanizmust se tagadjuk meg, és ezért a VI. sz. egységünkhöz délutános kapunyitogatónak helyezük — mert ezt követeli tőlünk a világszínvonalért folytatott kitartó küzdelem is, determetice.”

— Helyes! — mondta az igazgató, tollát a szignálásokhoz előkészítve. — Csak semmi halogatás, tologatás, elkenés!... Munkásokól, oda üt, ahova köll! — ez méltó hozzánk...

Felvinnyogott a telefon, és a kattogó vonal túlsó végén a vezéri hang sejtett föl. A nagyfőnök mindenekelőtt néhány vidám, felhőtlen ó hangot bocsátott ki:

— Nem tudom, mi a véleményed... Mert természetesen nem utasítalak, és ha utasítanálak, akkor sem utasítanálak, mert a korszerű menedzselés alfája és bodegája ilyen kérdésekben... ö-ö-ö, szóval... eszembe jutott az este, ahogy ezekkel a huncut német exportörökkel kvaterkázunk, hogy voltaképpen kell-e piros bor a vajbansült keszeghez, vagy nem kell?... Tudod, galambom, ahogy öregszik az ember, úgy felejt.

— Hehe, hehehe!... Ezt te nekem, vezérem, ezt az öregedést te csak nekem ne akard beszélni, hiszen úgy gyűrőd az ipart, ahogy egyikünk sem a tájegységé!... Ami pedig a borproblémát illeti, valóban le kellene rendezni. Legokosabb volna talán, ha főtechnikusunkat berendelnéd egy kis labormunkára, hehe!... Mert ilyen esetekben a gyakorlat, kérlek szépen, egyedül az lehet döntő!

A vezér elismerőleg cöcögött a vonal túlsó végén:

— Kitünő, kérlek, kitünő! A gyakorlat! Hát persze!... De hogy fölösleges költségbe ne verjelek benneteket... benzin, napidíj, ilyesmi... fejtegetésedet hallgatván az ötlött föl bennem, hogy ezek a kapitalista vendégek úgyis saját kocikkal vannak, miért ne fogyasszák ők a benzinjüket, az ördög a burzsoz fajtájukba!... Hogy szóval, mi mennék hozzatok. Mit szólsz?... Ha jól meggondolja az ember, ez is az imperializmus elleni harc egyik formája!... Igen?... Örülök... Hát akkor holnap este. Terített úgy negyven főre, ne többre, mert takarékoság is van a világon!... Kösz-kösz! Szerrvusz, drága barrétom!

— Vén orgyilkos! — morogta az igazgató, mikor megszakadt a vonal.

A vezér megigazította a nyakkendőjét, és közelebb hajolt jóakarátulag:

— Nem is olyan hitvány ez a váratlan jövedék!... Ami azt illeti, nem jártál te olyan rosszul ezzel a hetvenhét hektóval: legalább nem kell manipulálnod az évi mérlegen... És ha meggondolod, hogy közvetlenül tárgyalj az exportörökkel! Én csak... ö-ö-ö... hogy úgy mondjam, a szükséges minőségi ellenőrzést és a tervfegyelmet szállítom, hehe!

Féltizenkettőkor behozták a korhelylevést, utána az est fénypontját, a borosvajban sercegő-fortyogó keszeget. „Fenomenál! Wunderbar!” — áradoztak az exportörök, és a buli végefelé háromszor is megígérték az igazgatónak, hogy kizárólag tőle szerzik be berkenyész és szotyolaszükségletüket, de csakis akkor, ha a sült keszeg receptjét megkapják — vámentesen.

A Nap már az utolsó csipát is kitörölte a szeméből, mikor a vezér a kapuban még egyszer megveregette igazgatónk vállát:

— Bruderám, te a szerencse lovagja vagy... nem túlzás! Igyekez, hogy a legközelebbi felhajtás is ilyen fényesen sikerüljön, és akkor rövidesen lehengerled a tájegység összes ABESZEFEHITÉ vállalatát!

És nemsokára következtek a brazil meg az izlandi üzletkötők. A vezér otthonosan helyezkedett el a sarokfotelban:

— Látod, tezsver... prozít... milyen jól jártunk mind a ketten evvel a fránya világszínvonalal: azelőtt nekem kellett dugdosni a reprez lötytyöt, és az eredményes eladások után te vetted föl a premcsit — most viszont te izzadsz az én pluszjöveldememért, cserébe viszont megjárthatod az indiai maharadzást... Tabula ráza — tette hozzá egy idő múlva rejtélyesen. — Tabula ráza!

— Ne káromkodj, vezérem! — riadt meg az igazgató, és még mondta volna, hogy debizony, korábban ő nem részesült a fejedelmi fogadások gyönyöreiben, most viszont az egész nagyfőnökség itt ül, úgy, hogy a dolog nem egészen gílt — de borközi állapotban is maradt annyi lángeze, hogy mondandóját az ötvennyolcas évszázadú kényelűbe fojtja.

S ki tudja, nyert-e ezzel, vagy vesztett?

Huszonkét pénz karácsonyra

1.

Huszonhat évig csak pénzt kért hazulról. Előbb öntudatlanul, mert gyermek volt, később az iskolai években már tudatosan. Gimnázium, egyetem végeláthatatlan sorban szívta, húzta a forintokat.

Szülei odahaza számolatlanul körbejárták a rogyant házikót, és néhány üdvözlő sor nyomán büszke út vezetett a megbillent léckerítések mellett a postáig meg vissza. „Ez a fiú sokra viszi. Tanult ember lesz. Az első a cselédsorról...” A hajlott gerincű mestergerendák alatt visszafogott ebédek szaporították a ráncokat. Festő, fényképész, szobrász nem örökölte meg azokat soha. Mégsem mennek veszendőbe, mert az élet a saját arculatára vési ki a medreket a nyolcvanhoz közeledő tél vakító fehérségében. Maradandóságuk a testben, a vérben vagy, s kihalni csak magával az emberrel képesek. Soha nem tudja meg senki, mi maradt a beteg ajtók mögött.

Ők azok, akiket már csak az adás öröme éltet!

Nagy ritka hazamenetelekor elbűvölten nézi, mennyire lerövidült az út a világok között. Apja sohasem tapsolt. Talán azt sem tudja, hogy az összeverődő két bőrtalpas kéz hangot ad, ha önfelédten összecsókolózik. Másfajta öröm járta nála! Egy-egy pakli dohány, nyálasan összesodorva, s néhány pohár bor és a késő este feljövő hold munkát tiltó szikár parancsa nyomán a napi gondok csokorba gyűjtése. A színházat, a fényt, a sikert, vagy magát a tapsot a mezőn elvetett búzaszemek dicsérete, az állatok farbaverése jelentette. Keze nem járta be a rivaldát dicsőítő utat. Nem kért porciót a világ asztagából, a politikából sem. Ha szembetalálja magát velük, megtorpan, keresi a szavakat. Fél kiejteni a gondolatokat. A betűk úgy elmerültek emlékezete örvényében, hogy egy-egy mentésnél, amikor megkérték, kurtítsa alá valami passzusra a nevét, mint két gazdátlan tutaj, úgy forgott, kormányozatlanul a két X a papíron. Ez alól talán csak egy kivétel volt: a téesszervezés. Akkor „az anyjuk” vette kezébe a göcsörtös kormányt, végigvezetve a sercegő tollhegyet a belépőnyilatkozaton az „apjuk” kezében.

Azóta darazsak rajzanak, ha előkerül a ládafiából: ki is írta alá tulajdonképpen a lajstromot?

Éjszaka, amikor fekete fénykoszorúban kést köszörülnek a szelek, a zsörtölődés agyonüti az álmatlan magányt. Örökké újraéledő dicsérete a fiúnak, no és a kárörvendéssel vegyített apai kacarászás zárja a napot.

Megérkezésekor anyja legelső dolga, hogy szemügyre vegye: nőtt-e, fogyott-e, van-e emberi formája, színe? Óvatosan körbejárja, szemével tapogatva, mint az újévi malacot és elindítja fél-tésárját:

— Csontvájsz vagy. Seszinű. Kiszivott a városi levegő. Fehér vagy, mint a hótt ember valoga. És tartatlan is. Biztosan nem eszel rendesen. Levest egész biztosan nem. Csak lótsz-futsz, kutyafuttában bekapod. No majd itthon! Tömök valamit beléd, ne félj! Egy kicsit megíperedsz legalább...

Amikor mindezt megállapítja, egyszuszra kimondja, köténye csücskével megtörli arcát, megcsókolja, megfogja a kezét és elvezeti hátra. El egészen a disznóólig. Az a büszkesége, reménye. Hosszúra kell igazítani a fiúi lépteket mellette, mert lemaradna. Egész életében sietett. Évtizedek hevülete viszi, sodorja előre, mészmarta, földragta tenyere repedten fordít hátat a világnak, apró ereken, lassú patakfolyással nedvet eresztve, vizes vért kever a marok, s ha sajog, újabb ígára fogva bemelegül, szűnik a láz, mákonyos fájdalomcsillapító, örök nyugtató és menekülés: a munka!

Ilyenkor titkon nézi őt. Látja csillogni, megfiatalodni. Nem hiszi el, és nem is hitte el soha, hogy alkonyát tiporja. A szíve csak harminc. A hite, az akarata csak húsz. Lelkiismerete pedig olyan tiszta, miképp a csecsszópoké.

— Ne, te ne, ne, szürke! — mondja tenyerével jó nagyokat odapaskolva a feketefoltos disznónak. Érződik, mennyire óvatosan teszi. Inkább csak szeretetből, hálából, mert önagsága volt kegyes egész éven át szorgalmasan enni és meghízni. Oly méltóságosan cammogott széle-hosszan, akár egy nagyherceg.

— Na, mit szólsz hozzá? — kérdezi, és az áhítattól úgy kitágul a szeme, nagy kerekre, mintha az egész világot egyszerre akarná dicsérni. Szeme a cselédkönyv írása szerint barna. A fiú tenger-tükrében viszont a búzavirágnál is kékebb.

— Szép mi? Meghiszem azt! Irigyelnek is érte. Főleg azok, akik csak a sonkáját kívánják s nem a munkáját! Elfogadná a bendőjüket. De el ám! Szerinted mennyi lehet?

— Hát... — feleli a fiú és úgy tesz, mint aki töpreng, rakosgatja a számokat, a mázsákat. Hallgat. Lassanként kezdi megismerni anyját. Tudja, elég egy szemvillanás, elég néhány kilóval kevesebbre értékelni a szürkét, máris kacagni kezd, a városi hozánemértésén. És nála a kacagás könnyekkel jár. Rázza, kegyetlenül rázza. Megy össze, fogy, olvad a hisztérikus kacaj lángjában, miképp tűzben a viasz.

De most egyetlen mosoly, a tervezgetés annyi csillagot varázsol a homlokára, hogy a fiú nem győzi számbavenni. Azelőtt ezt észre sem vette...

— Több, mint négy mázsát nyom — mondja felegyenesedett hangszúllyal, nem várja meg a „mustrálgatás” eredményét. — Négy mázsa húsz kiló! De etetni kellett ám! Kellott bizony. Tudod, mit megevett? Azt a rengeteg árpát, répát, kukoricát, krumpelit, darát. Apád nem győzte hordani. Ki is ürült a kamra! Meg a padlás. Még venni is kellett hozzá. Azért kértem tőled a pénzt a jómultkorában. Darára. Apád nyugdíja, tudod, bagóra is kevés.

— De megérte — teszi hozzá a zavart tömondatot a fiú.

— Meg bizony! Szép egy állat, mondhatom... Most eladom. Veszek belőle egy kisebbet. Azt megöljük magunknak karácsonyra. Nekünk elég lesz az is. Amit apáddal megeszünk, az már egy macskának is elég. De vágni azért kell. Úgy illik. Már a kóstolók küldése miatt is. És a zsír miatt is, hogy ne kelljen venni. A bótit nem szeretjük. Eddig megsegített a jóisten. Minden télen tudtunk böknöni egyet. Ezután is szeretnénk. Neked is küldök belőle...

— Ezt eladom, és még pénzem is marad. Majd tízezret kapok érte. Tízet! Ötért veszek egy másikat... az annyi, mint öt... öt marad. Abból hármat megtartunk magunknak. épp annyi hibádzik a sirkövünkből. Mert csináltatunk. Nagy fehér lappal a tetejibe, hogy ne legyen rá senkinek se gondja, hogy ne füvesedjünk ki. Te messze laksz... Kettőt pedig neked adok!

— Ne beszéljen ilyet, anyuka! És a pénz sem kell, nem azért...

— Te csak ne magyarázz! Tudom, hogy szegény vagy, mint a templom egere. Mert csak azzal a papírokkal törődsz. Miért nem választasz valami tisztességes szakmát? Egy rendes iparos nem szűkölködik semmiben. Több lenne a pénzed...

— De...

— Semmi de! Kapsz belőle és kész! Ha nem is sokat, de kapsz. Mi is szűkölködünk. Apád hétszáz forintját forgatjuk. Mert nincs az a sok, amelyik el ne fogyna, és nincs az a kevés, amelyik elég ne lenne. Be kell osztani. Asszony kellene, mert a te kezedből el-

folyik a pénz. Tanuld meg: ha egy kakas rüg, a tyúk kaparhat. De ha a tyúk rüg, hiába kapar a kakas. Itt is én irányítom apádat, mert az se ért a pénzhez. Szegény ember pedig csak úgy tud létesülni, ha megfogja a pénzt. Veszünk neked egy télikabátot. Ne mondják a faluban, hogy ilyen sokra vitted, újságba írsz, kabátod meg nincsen!

A fiú állt és messzire nézett. Nem tudta, sírjon, nevéssen, örüljön avagy elbujdosson szegényében. Talán ezek az apró pillanatok, anyja feddő szavai nyomán, ezek amelyekben kesernyés fájdalommal gondol hön áhított „mesterségére”, a tollforgatásra. Az ő finom lelke megtéríti néhány gondolat idejére, de ha másra terelődik a szó, marad minden a régiben. Csak a szeretet-piramisa nő egyre nagyobbra, hatalmasabbra.

2.

A napokban csomagot kapott a fiú. A csomag tetején levél.

Kedves Fiam!

Biztos meg fogsz lepődni te is, milyen nagy baj ért most kedden minket. Várom a dísznót a húszuzemnél, bejön a traktor, nincs dísznó. Mondják vissza köllött vinni. Megdöglött. Majd megőrültem. Elveszett az a gyönyörű szép állat. Tízezer forint. De csak leszűrták volna. Akkor még meg lehetett volna fűstöltni. Így a cigányok jártak jól. Elvitték. Magukkal húzták. Nekik jó karácsonyuk lesz.

Most már bele köll nyugodni. Büntetett az Isten. Csak ezt tudnám miért. Miért.

Tudod milyen a nép. Örülnek az ember káranak. De valahogy csak lesz. Csak egészség legyen.

Írjal, megkaptad-e a csomagot. Alma van benne, de nem fért bele mind. Fogyaszd egészséggel. Az ünnepekben, ha tudsz, gyere haza. Csókolkunk. Írjal. Az újság megérkezett. Elfelejtetted bekarikázni melyiket írtad te. A szennyest is küld. Vagy hozd.

Anyádék

A csomagban, az almák között, a fiú egy bagarolos dobozt lelt. Benne: két húszforintos, egy fémtíz, négy kétforintos, öt egyforintos, kettő ötvenfilléres, hét húszfilléres és egy tízfilléres.

— Ó, ha az anyáké lenne a világ!...

Szabó Ernő

A tűz a víz

Az aprószögbe asztalt vernek
Kabáton himbál a fogas
Feszülve támasztja ki a
nyárfát a részeg Egy kakas

tyúk alatt verdes — nem tudom
meddig hurcolja a kutyát
a csont és mégis mormolom:
hanem azért csak menj tovább

Megszokhattam már hogy a boltban
mutat a nyelv nem mér a mérleg
s a paradicsom tizdekás
súlyokká válik míg hazaérek

hogy azt mondják a tűz az víz
hogy szélcsend van — és a hajam
arcomba csapja közben egy
némán vigyorgó szélroham

Egyetlen mozdulat

Látom: megáll a kerítés
előtt napraforgót forgat
Ágaskodik az almafához
karjában virágok karjában holtak
Karjában házak városok
bokrok melyeket ismerek
karjában én a csönd talán
egyetlen mozdulat lebeg

Lelkes Miklós

Hegytető

egy szőke óriásra vártunk
mesebeli sziklaevőre
milyen lehet ez a világ
a szítakötők nagy gömb-szemében?

arcunk előtt a zöld megállt
csöpp réseken átbújt a kék is
a barna lepkék észrevétlen
pihentek a fatörzseken

önmagát rejtő csillogó
nagy köreit néztem a tájnak
s az ellentétes éveken
szivárványesők ázuhoztak

közben a forrás lassan itta
a tücsök hangos csend-idejét
kigyúlt, lobogó tükrökön
sokáig égett a rigófütty

Ballada

Virágok hullnak, hullnak
higanyfoncsoros tóra.
Nagy éjféli mezőkön
vakító csillagóra.

Izzanak ezüst hálók.
Kékezüst hegyre szállnak.
Kékezüst fák megőrzik
levetett kék ruhádat.

A perc hulló öröklét.
Csókom viszonzod sírva.
Nyugtalan melled lassan
édes körét leírja.

Virágok hullnak, hullnak
higanyfoncsoros tóra.
Fájdalmas arany szikrát
sikolt a csillagóra.

A vasúti közlekedés hőskora

Nógrádban

Hazánkban a közlekedés forradalma, a vasúti hálózat kiépülése európai viszonylatban aránylag későn kezdődött el, s nagyobb lendületet is csak az 1870-es évek után vett. Az első magyar gőzüzemű vasút megnyitására 1846. július 15-én került sor Pest és Vác között. A vasút megnyitása lázba hozta a közvéleményt, egymás után születtek a vasútépítési tervek. A szabadságharc után a központi kormány saját erejéből a vasútépítéseket nem tudta fedezni, a magánvállalkozások pedig tengődtek. A magánvállalkozások elősegítésére 1854-ben megalkották az „engedélyezési törvényt”. Ennek alapján egyes személyek vagy társulatok előmunkálati engedélyt kaphattak. A magántőke részvételét, az állami kamatbiztosítással is támogatott vasúti rendszer eredményezte, így ezekben az években Bécs államilag támogatott magánvasúti politikája érvényesült a magyar vasutak kiépítésekor.

A kamatbiztosítós rendszer a kezdeti sikerek után a nagy vasútépítések és a vasutak működésében a botrányok, panamák, visszaélések melegágya lett. A kiegyezés utáni években, nyereségekkel kísérve, épültek ki a magyarországi vasutak főbb vonalai. A hatvanas évek spekulációi közül is kiemelkedő a pest—salgótarján—losonci vasút építése, ahol a nagybirtokosság is jelentős szerepet játszott a kereskedelmi tőke mellett. Amikor a csődbe jutott vasutat az állam megvette 1868-ban, lényegében véget vetett az állami kamatbiztosítós rendszer kizárólagosságának. A kormány életbe léptette a vegyes vasúti rendszert, ami azt jelentette, hogy egyre több vasutat államosítottak. Az 1880-as évek elejétől újabb fellendülésre került sor, ezekben az években kötötték össze a korábban megépített fővonalakat a helyi érdekű vasútvonalak hálózatával.

Amikor a következőkben áttekintjük a megyei vasutak kiépülésének folyamatát, megállapíthatjuk, hogy — a vasúthálózat egységességének hiánya miatt — azok kiépülése nem alakította át gyökeresen a megye közlekedését. A létesített vasutak a salgótarjáni vasút kivételével nem álltak összhangban a megye gazdasági szükségleteivel, modern alakulásával. Csak részben tudták előrevinni a megye gazdaságát, nem ösztönözve kellően — igazi multiplikátorként — gyors iparosodásra, a belső termelési tényezők fejlesztésére.

A századfordulón így a megyében a következő vasutak épültek meg:

Pest—Hatvan—Salgótarján közötti vasútvonal: Az első lépéseket a vasútépítés terén a megye földbirtokosai tették, mivel az ország gazdasági életébe történő bekapcsolódás lehetősége nemcsak a felső-magyarországi ipar, a megyei szénbányászat, hanem a mezőgazdaság érdeke is volt. A nagybirtokosok, a vasutak létesítéséért harcolva is feudális szemszögből ítélték meg a vállalkozást.

1854-ben Kubinyi Ágoston földbirtokos, a Nemzeti Múzeum igazgatója vezetésével Nógrád, Borsod és Gömör megyék birtokosai egybegyűltek, hogy döntsenek az ipoly—sajóvölgyi vasút létesítése ügyében. Az ipolysági, gyarmati, szécsényi medencék nagybirtokosai, a Fülek környéki szénbányák, gömöri, ózdi, sajóvölgyi vasolvasztók szempontjai szerint a vasút nyomvonalát Szob—Balassagyarmat—Losonc—Fülek—Rozsnyó útvonalban határozták meg. A vállalkozási kedv mellett a pénz hiánya volt a döntő. 1857-ben ezt a tervet Károlyi Ede akarta belga tőkével megvalósítani, de a nagybirtokosok által megindított vasútépítési mozgalom a tőke hiánya miatt természetesen csődbe jutott.

A megye keleti területén az ipar fejlődését és egyben a vasútépítés lehetőségét a Salgótarjánban és környékén elterülő szénmezők tették lehetővé. A potenciális erő az 1861. július 31-én engedélyezett salgótarjáni Szent István Kőszénbánya Rt.-ben rejlett. A társulat nagyarányú fejlesztésének gátja többek között a közlekedés megoldatlansága volt. Ezért a Duna felé „lóerőre tervezett” vasutat akartak építeni. Az egész vasúti ügy elindítója a szabadversenyen alapuló kapitalizmus tipikus képviselője, Brelich János volt. A bányatársulat megalakulásával fedőszerve lett a nagystílusú vasútépítkezés megindulásának. A bányák értékét, jövedelmét túlértékelve, kampányt indítottak a lapokban, hogy minél több részvényest szerezzenek. 1862. januárjában indult meg az akció, amiben föllevenítették az ipoly—sajóvölgyi vasút nyomvonalát, azzal a különbséggel, hogy most már Salgótarjánon keresztül vezették a vasutat. Sok nógrádi birtokos is csatlakozott a tervhez. Brelich módosította az irányt, mert a Dunával való csatlakozás helyett Hatvanon keresztül, a fővárossal való összekapcsolást javasolta. A vasútépítésre az előmunkálati

engedélyt 1862. május 6-án kapták meg. Ekkor csatlakozott a vasúthoz többek között gr. Forgách Antal is, aki a későbbiekben, kapcsolatai révén, többször is megmentette a pusztulástól a vasutat.

1863. január 19-én megkapták az uralkodói engedélyt a vasútépítkezéshez. A társaság ezután vette fel a **Cs. kir. szabadalmazott Pest—Losonc—Besztercebányai Vasúttársaság** és a **Szent István Kőszénbánya Rt.** nevet. A sajtókampányra és vesztegetésekre több mint 400 000 Ft-ot használtak fel 1863-ban. Forgách Antal kancellár még az országos inségalapból is utaltatott át pénzt a mindig pénzzavarral küzdő társulatnak. A kapott egymillió forint sem tudta a társulatot a csődtől megmenteni. Az igazgatótanács 1865. július 1-re tűzte ki a vasút átadását, de helyette Pest város törvényesége július 11-én a társulat összevonására csődeljárás megindítását rendelte el. Egyes források szerint a megvesztegetésekre több mint 800 000 Ft-ot használtak fel. A társaság nem elégedett meg a sajtóbeli védekezéssel és tervezetéssel, hanem Forgách gróf közbenjárását kérték az uralkodónál. 1866 januárjában bejelentették a részvényeseknek, hogy közbenjárásukra a kormány felszámolja a csődöt és támogatásban fogja részesíteni a vasutat. November 3-án a közgyűlés ismét módosította a vállalat nevét **Cs. és kir. Éjszaki Vasút Társulatra**. Ezzel a névvel a vasútépítés elsődlegességét akarták hangsúlyozni. A kormány hathatós intézkedései következtében 1867. március közepére a pest—salgótarjáni vasút elkészült. Május 9-én a salgótarjáni szakaszt is átadták a forgalomnak. Így tehát a szentelepeket összekötötték a fogyasztópiacokkal, a szénzállítás kérdését megoldották, de a vasútépítkezésnél a problémák megmaradtak, s ezeket csak 1868-ban, a magyar állammal történt egyezség után lehetett felszámolni: ugyanis 1868. június 30-án az állam 7,5 millió forintért (a bányák nélkül) megvásárolta a vasutat, amely egyben a MÁV első ipari vasútja lett. A vasút megváltása egyben a kamatgaranciális vasúti rendszer végét is jelentette hazánkban.

Az Ipolyság—Balassagyarmat közötti vasút: Az ipolyvölgyi vasút építése során 1884-ben kapta meg az Osztrák—Magyar Államvaspályatársaság az engedélyt Csatáról Ipolyságig építendő vasútra. 1886-ban az építkezést befejezték. Balassagyarmattól tehát 30 km-re megépült a vasút.

Az ipolyvölgyi vicinális vasút kiépítésének a gondolata már 1869-ben is felmerült, amikor Szob—Ipolyság érintésével a vasutat Balassagyarmatig akarták kiépíteni. 1882. július 15-én a megyeházán vasúti értekezletet tartottak. Forgách Antal — aki ebben a vasúti tervezésben is szerepet kapott — javasolta, hogy a vasút ne álljon meg Balassagyarmaton, hanem Szécsényig vagy innen tovább is épüljön meg. 1884-ben az a hír terjedt el, hogy a vasutat az osztrák államvaspályatársaság kiépíti Balassagyarmatig, sőt lehet, hogy egyenesen Hatvanig fogja vezetni. De csak a tervezettségig jutottak el, a megegyezés elmaradt. Az egyre jobban sürgető igény arra készítette a törvényhatósági bizottságot, hogy az alispán vezetésével 1885-ben saját maga vegye kezébe a vasútvonal kiépítésének az ügyét. A tárgyalások és pénzügyi nehézségek miatt csak 1888. januárjában írták alá a szerződést a társasággal. A tervek szerint 1890. szeptember 1-én adták volna át a forgalomnak a vasutat. Június 18-án megkapták az engedélyt az építkezésre, az első kapavágást szeptember elsején tették meg. A vasút ünnepélyes megnyitására 1891. augusztus 15-én került sor.

Az Aszód—Balassagyarmat—Losonc közti vasút: Nógrád megye alispánjának 1885-ben a közgyűlés előtt tett kijelentése — „Balassa-Gyarmat székvárosunknak, ha megyénk a haladás útján előre törni akar, vasutat kell teremteni” — indította el azt a folyamatot, melynek eredményeként 1896-ban létrejött az aszód—balassagyarmati vasúti összeköttetés. A gondolat, hogy a Galga völgyében Pest felé Balassagyarmat vasutat kapjon, már 1861-ben felvetődött. Mivel a vasút a Zagyva völgyében épült meg végül is, a megyeszékhely ismét vasút nélkül maradt.

A Nógrád megyei HÉV néven létesült vasút az eleinte két külön tervezett vasútvonalnak, a Balassagyarmat—Aszód és a Balassagyarmat—Losonc közötti vonalnak egyesítése folytán keletkezett. Az aszódi vasút előmunkálatai során a MÁV rákosi állomásból terveztek kiágazást 1887-ben. Később, 1888-ban Aszódtól vették tervebe az elágazást. Márkus Ágoston budapesti mérnök kapott engedélyt a pálya műszaki terveinek az elkészítésére, s így a vasút közigazgatási bejárása 1889. február 19-én megtörtént. Mielőtt azonban az Aszódtól tervezett vasút engedélyezési feltételei végérvényesen megállapíthatók lettek volna, a vállalkozó 1890. november 3-án visszalépett. Az összes jogokat br. Rosner Emil, Pulszky Ágost és Tolnay Lajos szerezte meg. Ők vették tervebe a vasút továbbépítését Balassagyarmattól Losoncig. Ennek a vasútnak az előmunkálati engedélyét 1890. október 22-én már megkapták. A pálya műszaki tervei elkészültek, a közigazgatási bejárás 1891. szeptember 2-án megtörtént. 1893. január 20-án volt

a vasút engedélyezési tárgyalása. A három engedélyes az esemény után az összes jogokat eladta Popper István budapesti mérnöknek 1894. július 14-én. A tervek szerint ekkor a vasút hossza 111,73 km és a legnagyobb sebesség 30 km/óra volt. A pályán 18 állomás, kitérő és megállóhely volt tervezve. A szerződés értelmében a vállalkozónak két éven belül kellett volna kiépíteni a vasutat. A tényleges építési költség 3 740 000 Ft volt. Popper István az év május 10-én szerződésileg megállapodott a **Budapesti Bank Rt.**-vel a vasút megépítése tárgyában. 1895. december 18-án, hossz- szas tárgyalások eredményeképpen, Nógrád megye 833 000 Ft kölcsönt vett fel a **Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesülettől**. Csak ezek után jött létre 1895. június 25-i szerződés értelmében hivatalosan is a **Nógrád megyei HÉV Rt.** A vasútépítési munkálatok már augusztusban megkezdődtek. 1896. szeptember 13-án az aszód—balassagyarmati, 1896. december 1-én a Balassagyarmat—Losonc közötti szakaszt adták át a forgalomnak.

A Losoncvideki HÉV: A Losonctól északra elterülő területeknek a vasúti forgalomba történő bekapcsolására, a régebbi tervekben túl, csak 1891-ben került sor, amikor br. Baretta földbirtokos előmunkálati engedélyt kapott Losonc—Poltár—Rimaszombat és Berzence—Szinóbánya—Poltár—Zlatnó közötti vasútvonal kiépítésére. A tervek 1893-ra elkészültek, de azt nem fogadták el. 1894. február 14-én Török Zoltán is előmunkálati engedélyt kapott a **Losonc—Poltári HÉV** megépítésére. A tervek részben azonosak voltak az 1891-es tervvel. A vasút létesítése azonban tökéhiány miatt akadozott, mert a megye feltételeket támasztott az esetleges támogatás fejében. Amikor Török Zoltán lett a megyei alispán, a vasút zöld utat kapott. 1895-ben Török Zoltán már mint a **Losoncvideki HÉV** elnöke szerepelt. Hosszas tárgyalások, egyezkedések után, 1897-ben jött létre hivatalosan a **Losonc—Poltári HÉV** a Losonc—Zelence—Poltár—Rimaszombat, valamint a Berzence—Málnapatak—Hámor üvegyárig és Poltár—Zlatnói kiágazó helyi érdekű vasutak egyesítéséből.

Az építkezések azonban tökéhiányában nem indulhattak meg. Ezért 1897. november 22-én Török Zoltán és érdektársai minden jogot a **Magyar Helyiérdekű Vasutak Rt.**-re ruházták át. Ez az Rt. a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank érdekeltsége volt, így a pénzügyi fedezetet a bank elő tudta teremteni, az építkezések megindulhattak. A **Losoncvideki HÉV** 28,3 km-es szakaszát Poltárig és Katalinutáig 1901. november 31-én, Poltártól, Zlatnó üvegyár érintésével, Kokovág 1908. november 26-án adták át a forgalomnak.

Losonc—Gácsi HÉV: Gr. Forgách János 1895. augusztus 31-én kérvényezte a Losonc állomástól Gácsfalvára kiépítendő vasútvonalat. Az engedély megszerzése még nem jelentette a vasútépítkezések megindulását, mert 1897-ben is csak az engedély meghosszabbítására került sor. Forgách gróf hamar túladott az engedélyen, mert 1899-ben Rózsa Károly és érdektársai fordultak megalapozatlan tervekkel segélyért a megyéhez. Mivel a kellő tőkét nem tudták megszerezni, 1904-ben a **Losoncvideki HÉV Rt.** szerezte meg az építés jogát. A Losonc—Gács közötti kb. 10 km-es szakaszt 1906. december 14-én adták át a forgalomnak.

A Vác—Balassagyarmat közötti vasútvonal: Nógrád megye nyugati területeinek és a megyeszékhelynek a bekapcsolása az országos vasúthálózatba állandó problémaként élt a XIX. század utolsó évtizedeiben.

1883. október 22-én Falk Zsigmond kapott előmunkálati engedélyt a vác—balassagyarmati vasút megépítésére. A szükséges részvényjegyzési aláírások, pénzbeli támogatások gyűjtése 1884-ben megindult. Közben híre kelt, hogy az ipolysági vasút is kiépül Balassagyarmat felé, ezért a váci vonal ügyében megtorpanás érződött. A vasútügy most már a megye közgyűlése elé került. Közben új irányok is felkerültek a tervre, így többek között Gödöllő, mint végpont. Erre az irányra 1885-ben szintén előmunkálati engedélyt kapott a megye. A Vác felé való kiépítés nem került le a napirendről, mert Hont megyével is folytak tárgyalások egy közösen kivitelezett vasút ügyében. Éveken keresztül húzódtott a vonal kiépítése, ekkor már új vasúti vonalként az aszódi irány is szóba jött. 1891-ben a dejtár—verőcei vasúti terv a Lókos völgyében kapott előmunkálati engedélyt.

A vasúti tervezgetések közben Balassagyarmat vasutat kapott Ipolyság felé 1891-ben, valamint Aszód felé 1896-ban. 1897. december 2-án kapta meg az előmunkálati engedélyt Pázmándy Dénes a Verőcétől Rétságig át Nándorig építendő vasútvonalra. 1898-ban úgy tudták, hogy a szállítást villamos erővel fogják megoldani és a vasút Balassagyarmatig fog kiépülni. 1898 márciusában tervezték meg a rétság—romhányi szárnyvonalat a vasútvonalból. A megye támogatását élvezve Pázmándy a vasútépítési engedélyt 1898. november 8-án kapta meg. Ettől függetlenül a vasút irányára nézve több változat is szerepelt. 1903-ban a vasút nevét **Duna—Ipolyvölgyi—Helyiérdekű Vasútra** változ-

tatták. A vasút ügye csak 1907-ben közeledett a megvalósulás felé. Az átadásra, a Vác—Diósjenő—Drégelypalánk fővonalon és diósjenő—romhányi szárnyvonalon 1909. július 11-én került sor. A vasút kiépítése 6 511 000 koronába került.

Az elmondottakon kívül a múlt század végén és századunk első évtizedében több más vasútvonal építésének a terve is felvetődött. Ezek a következők:

Salgótarján—Szob közötti vasút: Az Ipoly folyó völgyében tervezett és építendő vasútvonal gondolata már 1846 után felvetődött. 1860-ban a Sz. István Kőszánbánya Társaság akart a Duna felé vasutat kiépíteni. Az 1873-as vasúti programban is szerepelt a Salgótarján—Szob közötti vasút. 1876-ban gr. Forgách Antal indítványozta Hont megyével közösen a Salgótarjánt a Dunával összekötő vasútvonal kiépítését. Az építkezésre azonban vállalkozó nem akadt, így a vasútvonal ilyen formában való kiépítésére nem került sor.

Hatvan—Balassagyarmat térségében tervezett vasútvonalak: A **Hatvan—Balassagyarmati HÉV** létesítésére az 1886. július 25-én kapott engedély alapján gr. Dégenfeld Lajos vállalkozott. Szirákon Lázár Mór vállalkozó vázolta a terveket, 1890-ben az aszódi vasút nándori állomásától Herencsényig akartak további szárnyvonalat kiépíteni. 1897-ben még mindig csak terv volt ez a kiágazás.

1904-ben a **Hatvan—Mohorai HÉV** előmunkálati engedélyét Wohl Adolf losonci vállalkozó kapta meg: az aszódi vonalból 1913-ban Kiskérig akartak vasutat kiépíteni, végállomás a bujádi szénbánya lett volna. A vasúti tervek elhalását nemcsak az I. világháború, hanem a megalapozatlan tervek és a tökéhiány is elősegítette.

Hatvan—Szécsény térsége: Sziráki község 1888-ban vasúti összeköttetést tervezett Hatvannal. A tervről 1898-ban esett ismét szó. 1907-ben Szécsényig, illetve Szécsényen keresztül Apcig, illetve Pásztó állomásig Ivánka Imre dolányi lakos szerzett előmunkálati engedélyt. Ez a vasút sem jutott túl még a tervezésen sem. 1909-ben a sziráki vasút ismét hallatott magáról, amikor is mozgalom indult a Hatvannal való vasúti összeköttetésért. 1910-ben Nagy Sándor és Okolicsányi József budapesti lakosok kaptak előmunkálati engedélyt egy Szécsény—Hatvan közötti vasútvonal építésére.

Salgótarján—Szécsény közötti vasúti terv: 1895-ben Szilárdy Ödön salgótarjáni földbirtokos kért engedélyt egy Szécsény és Kisterenye közötti vasútvonal kiépítésére. Terveihez a megye hozzájárulását nem kapta meg, ezért 1898-ban új irányt jelölt ki, s ebben már Salgótarjánt vette fel végállomásnak. Ez a vasútépítési pénz hiányában nem valósult meg.

1922-ben Salgótarján város vezetői élesztették fel ismét a Szécsénnyel való összeköttetés tervét, de a minisztérium az engedélyt nem adta meg. 1927-ben ismét kérvényezték a vasutat, amit most már a főispán is szívesnek velt és támogatott. 1937-ben Korányi Kálmán megkapta az előmunkálati engedélyt a Szécsénytől Salgótarjániig vagy Kisterenyéig kiépítendő vasútvonalra. A vasút tervét több pontatlanság miatt át kellett dolgozni, közben az engedély is lejárt. (Ezt ugyan 1939. február 12-én további egy évre meghosszabbították, a vasúti terv azonban végül is 1939-ben, a háború kitérését követően teljesen lekerült a napirendről.)

Kürtösvölgyi HÉV: A megye északi, mezőgazdaságilag és iparilag hasznosítható területeinek Balassagyarmattal, a megyeszékhellyel való vasúti összeköttetésének a gondolata 1896 után vetődött fel. Az elképzelések szerint a vasútvonal Balassagyarmattól kiindulva Kékkő érintésével Zólyomig épült volna meg. 1897-ben Lindheim és társa kapta meg az előmunkálati engedélyt. A vonalat, mint ipari vasutat reklámozták, mert a kürtösi szénbányáknak teremtett volna szállítási lehetőséget. A vasútról ismét csak 1905-ben hallunk, amikor már Laszkáry Gyula a **Kürtösvölgyi HÉV** engedményese. A megye, mivel nem látott biztosítékot a vasút esetleges megépítésére, anyagilag nem támogatta azt. 1910-ben még mindig az előmunkálati engedélyek meghosszabbításáról tárgyaltak. 1913-ban Balassagyarmat város kölcsön felvételével akarta támogatni a vasút építését: 1914-ben a vonal kijelölése meg is kezdődött, de az I. világháború kitörése véget vetett a vasút hosszan vajúdo ügyének.

Litke—Salgótarján: A vasúti összeköttetés létrehozása érdekében gr. Keglevich István nagybirtokos kért engedélyt. A háború kitörése miatt a vasútvonal tervét eljuttatták. 1925-ben elevenítették fel újból a tervet, amelynek a létjogosultságát a kereskedelmi miniszter is elismerte, de annak államköltségen való kiépítését nem tette lehetővé. 1927-ben engedélyezték, hogy egy magántársaság kiépítse, de erre vállalkozót az érdekeltség nem tudott szerezni. Így ez a vasút is a többi terv sorsára jutott.

Szvirček Ferenc

VIII. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat

A József Attila Megyei Művelődési Központban megrendezett kiállításon 84 alkotó közel 170 művel állt közönsége bíráló szeme elé. Az országosan szokásos arányoknak megfelelően itt is a festői alkotások túlsúlya jellemző. Meglepően kevés a kispasztika, s a grafika sem képviselteti magát jelentőségének megfelelő arányban.

A festészeti anyag híven tükrözi az e formanyelvben megfogalmazható lehetőségek sokféleségét, a naturális közelítéstől a vízióig. A városi tanács nagydíját elnyerő *Lóránt János* két képpel szerepel (*Horizont* és *Száműzetésben*), mindkettő jól példázza az összetett tartalom és a szűk szavú megfogalmazásmód találkozásából eredő szuggesztív erőt. *Horizont* című képen az életformaváltás nehézségeit próbálta képi eszközökkel átgondolni. A csupán vasbetonvázalattal jelzett új környezetben, a megérkezés pillanatában rögzíti figurái lelki állapotát. A megszokott környezetükből és világukból kiszakított emberek kedves tárgyaikat (vázlattömböt, szegényes cókmoikat, bárgyú szamarat) féltő gonddal őrizve, szorongva tekintenek az idegen újra. A változás egyszerre jelent örömet és nosztalgikus bánatot, groteszkké lényegítve a benne élőket — különösen szembevetendő ez a középső figura széles karmozdulatán, mely egyszerre idézi a feltörő öröm és a siratás gesztusát. A kép a kékeszürkék kifejező hatását használja ki, világossá, levegőssé téve a jelzészzerű figurák környezetét. *Lóránt* visszafogott színvilágának ellentétéként égő vörös monokrom kompozíciókkal szerepel *Szentgyörgyi József*, aki a Nógrád megyei Tanács díját kapta. Három műve ember és környezete lírai viszonyát elemzi, a *Kondor Béla* által megtalált képi eszközök felhasználásával. Ikonokhoz hasonló zárt-ság, félszeg emberek és feketén felvillanó, balsejtelmű állatok különös ellentéte jellemzi festményeit. Mondandójában és látásában rokona *Bráda Tibor* Befutás előtt című képe, mely a sport követelményei által túlhajszolt ember krisztusi elcsétségét sejteti. *Kokas Ignác* álmainkat idéző, csodálatos zöldbe játszó tájára féltreink nyomasztó erejével csap le a hatalmas fekete madár. Erőteltjes gondolati-meditatív közlésükkel, stilizált megformálásukkal gondolataink hosszú sorát indíthatják el a művek.

A vízióhoz áll közel *Jánossy Ferenc*

zaklatott szerkesztésű *Karneválja, Vinkler László* Metamorphózsisa. A gyermeki szinonim képlátást próbálja átültetni művészetébe *Földi Péter*, naiv bájú madarai egyszerre repülnek és zuhannak. A felületi dekorativitás felől közelít a látványhoz az alkotók nagy része, pl. *Bakallár József, Tóth Imre, Nagy Előd, Blaskó János* a konstruktív absztrakció eszközeivel vall a népi építészetéről. *Fábián Gyöngyvér* Munkásszálló című festménye eddigi művészpályájának egyik legsikerültebb darabja. Az okkerrel festett alvó munkások súlyosan nehezednek az ágyra, szinte görcsösen kapaszkodnak az álmobba, de fejük felett ott kísért az ébredést előrevetítő óralap (melyet ötletesen aplikált a művész a felületre). Hagyományos témát próbál hagyományos eszközökkel megragadni tájázásain *Mazsaroff Miklós, Barcsi Pál, Nagy Ernő, Seres János*. A fény impresszionisztikus vibrálása foglalkoztatta *Iványi Ödönt* Világos színpad című festményén.

Festészet és alkalmazott művészet határán állnak *Blaskó János* képei, melyek formanyelvük révén inkább zománcba kívánkoznak. A grafikához közelítenek *Klimó Károly* illusztrációi, melyeknek sikerül hangulatilag és gondolatilag megragadniuk az ihlető írónak (Kafkának) a tudat mélyéről kukucska ember elhagyatottságát elemző művészetét.

A festészeti anyaghoz kapcsolható műfajában a tavalyi nagydíjas *Kokas Ignác* festőművész —, aki a nyitás időpontjában lett kiváló művész — kamarakiállítása. Monumentális megfogalmazású kompozíciók jelennek meg itt a művésztől szokatlan kis méretben. A művek lírai töltése (pl. *Kicsiny lámpás, Öregek háza, Búcsú Ginzától* stb.), a zöldeknek sokszínű lavirozása révén önálló rangjára emelkednek e festmények. Általuk a művész jelenlegi alkotói periódusát, képszerkesztési módszerét ismerhetjük meg közelebbről.

A kiállított grafikák összkepe jobb és egyenletesebb mint a festményeké. Tartalmi gazdagságát sajátos formanyelve révén éri el, mely különösen alkalmas filozofikus, meditatív gondolatok kifejezésére. A grafikusok sorából három művész emelkedik ki tartalom és forma magas szintű egységének sikeres megvalósításával. *Czinke Ferenc* Az út végén című lapján a háborús katona fényképe és egy székre dobott kiszolgált katonakabát átlós kompozíciójába aranyszínben kanyargó utat helyez; összetett képzettársításra adva ezáltal módot. Tavalyi, nemzeti galériabeli kiállításának tanulsága e művön érett meg: a fényképen idealizált kezdet és a csüggedt hazatérés között az út idő-

ben és térben beláthatatlanná, kifürkészhetetlenné tágul. Egyszerre jelenik meg a művön így egy hosszas cselekmény egésze, s annak gondolati indoklása is: egy teljes és zárt világ. *Bálványos Huba* litográfiái meditativ hangon szólnak hozzánk. *Öreganyáink* című képen az öregemberek világának szétesését, tárgyaiknak különleges, misztikus tartalmakkal telítődését követi nyomon. A király meztelen című lapján groteszk figurák típusait vonultatja fel, visszajára fordítva a történetet: egyedül a magába forduló, elesett, kirekesztett „király” felöltözött az öntelten röhögő, meztelen tömeg gyűrűjében. *Raszler Károly* illusztrációi drámai erejükkel, tömör kompozíciójukkal hatnak.

Finom tollrajzaival vonta magára a figyelmet *Sulyok Gabriella* és *Mayer Bertta*. *Szemethy Imre* kiérlelt, sajátos, érdekes, izgató formanyelvvel jelentkezik e tárlaton is; reméljük hamarosan sikerül megfelelő témát találnia egyéni megfogalmazásmódja tartalmi telítésére.

A sajnálatosan kevés szobor és kispasztika közül — leszámítva a régebben keletkezett és máshol már díjazottakat (*Varga Imre* Derkovits, *Kiss István* Felszabadulási emlékműterv) — érdekes képzettársításával és megformálásával emelkedik ki *Tornai Endre* Emléke, szakmai tudásával *Janzer Frigyes* Kodály-portréja, szokatlan anyagmegmunkálásával *Király Róbert* bazalt és bronz Anyája.

Talán ezzel a rövid és érintőleges áttekintéssel is sikerült érzékeltetni, hogy a kortárs magyar művészet csaknem valamennyi formai útja képviselteti magát a kiállításon. E tényező ellenére mégis csak a jó közepes szintet éri el a tárlat — bár ez a megállapítás az összes országos kiállításra elmondható; s az okok is megegyeznek. A beküldött művek nagy része régebbi alkotás (1970—73. tájáról való is akad), nem tükrözi alkotója jelenlegi gondolkörét, formai kísérleteit, nem tudósít az aktuális művészeti problémákról. Hiányzik a frissesség, az új kísérletek, új művek megjelenését kísérő várakozó izgalom; a művész ettől megfosztja önmagát, közönségét és kollégáit egyaránt. Több kiállított kép részt vett egyéb pályázatok, tárlatok egész során, így megjelenése itt szinte semmi újat nem ad sem a kiállítóknak, sem a szervezőknek. Ebből is kitűnik, hogy a tárlatra öletszerűen adják be munkáikat az alkotók. A kiállítás emiatt nehezen rendezhető, végső képe kvalitás szempontjából erősen egyenetlen.

A művek művészi minősége az országos átlagnak megfelelően jó közepesnek mondható. Az alkotások túlnyomó részét

sajnos, nem jellemzi átütő gondolati erő, művészeink szívesebben figyelnek önmagukra, mint a valóság eseményeire. Választott témáikat nem mindig sikerül megfelelő szinten kifejezniük, sok az újgyakorlat-jellegű mű. Megszokott, régi témák társulnak begyakorlott kifejezési módokkal, bravúros technikai biztonsággal önmagáért való, élmény és érzés nélküli műveket eredményezve. Hiányzik a kísérletező kedv, az új téma keresésének belső kényszere, a valóság képi átlényegítésének sokszor önmérsztő vágya —, mely minden igazán jó műalkotást jellemez. Sok a zárt, semmitmondó, felületi hatásokra építő kompozíció. Kevés művész kerül csak el e buktatókat a kiállítók közül. *Czinke Ferenc, Lóránt János, Bálványos Huba* gazdag gondolatosságú, magas szintű művészi tudással megoldott, s frissen (ebben az évben) alkotott művei azonban bizonyítják, hogy a művészi igényesség útja is járható. Példájuk — bízunk benne — jövőre remélhetően szélesebb körben válik általánossá.

Az iparművészeti alkotások jelenléte a tárlaton szerencsés, egyrészt mert így teljesebb képet kapunk a megyében alkotó művészek munkájáról, másrészt pedig mert utalnak Salgótarján ipari felépítésére, a művészi formatervezés igényére. A képzőművészeknél hiányolt kísérleti kedv e műfajban virágzik, s több kiállító művésznél is nyomon követhető. Az üvegben rejlő épületplasztikai lehetőségeket kutatja *Erdei Sándor*, a kerámiaformálás hagyományos kereteit fessegetik *Horváth Sándor* munkái.

Az iparművészet az ipar művészi szintű művelését, ipari, technikai érzékenységet és szintet is kell, hogy jelentsen. Az üveg-térelválasztóknál vált ez különösen központi kérdéssé. A művek bemutatásánál itt előtérbe kell állítani a funkciót, ezt viszont csak az üveghez alkalmazkodó, megfelelően méretezett installációval lehet elérni, melyet a művésznak kell kiviteleznie.

A kiállításon szereplő művészek többsége nem először állít ki városunkban, vissza-visszatérő vendége tavaszi tárlatunknak. Örömmel látnánk tőlük környezetünk sugallta, munkánk, életünk, valóságunk által ihletett műveket. (A távolabbi tájegységekről kiállító művészek magas száma mellett meglepő és érthetetlen, hogy a Salgótarjánban élő alkotók között akad, aki egyetlen művet sem küldött a tavaszi tárlatra. Vajon a szakmai társaktól tartanak, vagy a tárlatot nem ítélik méltónak legújabb műveik bemutatására. Akárhogyan is van, a városnak, melyet életük színteréül választottak, tartoznának ezzel a jelképes számadással.) Mert az elkövetkező évek tavaszi tárlatainak szakmai és közönségsikere nem a szervezőkön, díjalapítókon, vagy rendezőkön múlik, hanem a résztvevő művészek körének alaposabb megválogatásán, bővítésén, a beküldött munkák még rangosabb művészi igényességén dől el.

Krunák Emese

Munkásfiatalok

IV. Országos Vers- és Prózamondó Versenye

Ha egy országos kulturális-művészeti rendezvény sikerét nem a külsőségek parádézó gazdagságával, hanem a megjelent művekben és a szakmai vitákban fölbukkanó gondolatok súlyával és időszerűségével mérjük, a munkásfiatalok Salgótarjánban rendezett vers- és prózamondó versenye méltán kívánczokra az ilyen jellegű események élére.

Salgótarján 1972 óta immár negyedik alkalommal adott otthont az amatőr előadóművészet e kiemelkedő fontosságú eseményének, amely minden esetben egy országos méretű munkás-kulturális akció ünnepélyes záróakkordját, csúcspontját jelentette.

Nagy eredmény ez, hiszen a verseny gondolata olyan időben született, amikor egy-egy város kulturális életének rangját, minőségét elsősorban az országos rendezvények számával mérték. Következményeként a különböző napok, ünnepi hetek, versenyek, seregszemlék, fesztiválok sorozata árasztotta el az országot. Számos — egyébként jó — kezdeményezés áldozatul is esett e rendezvényszemléletnek, mivel a feltételek közül nem egy esetben csak a nagy ötlet és elhatározás volt adott...

A munkásfiatalok vers- és prózamondó versenye azonban gyökerekre talált Salgótarján hagyományaiban és a nemes szándék valóra váltásához bizonyítottan volt anyagi és szellemi erő is. A kezdeményezés kiállta az idők és a gyakorlat próbáját; sikerült olyan hagyománnyá és példává nemesíteni, amelynek folytatására és megújítására egyaránt képesek életrehívói.

A munkásfiatalok IV. országos vers- és prózamondó versenye is mérhető fejlődést mutat az előzőekhez viszonyítva. Élvonalában tömörebb lett a mezőny, nőtt a derékhad, ha kiugróan nagy teljesítmény nem is sok akadt.

Természetesen nem általában a versmondók lettek jobbak két év alatt, hanem az előkészítés, a válogatás: az üzemi és a megyei előversenyeken résztvevő 3000 munkásfiatal közül valóban a legjobbak kerültek tovább; megyénként 3–3, Budapestről 9 versmondó. A tudatosabb, igényesebb válogatás mellett a versenyzők szakmai felkészítése is javult. Ezt igazolja, hogy az eddigi hat helyett most tizennégyen kaptak hivatalos meghívást a győri Radnóti-emlékversenyre, ahová az év különféle versenyének győztesei kerülhetnek.

Az általános színvonal-emelkedésen túl milyen tanulságokkal szolgált az országos döntő?

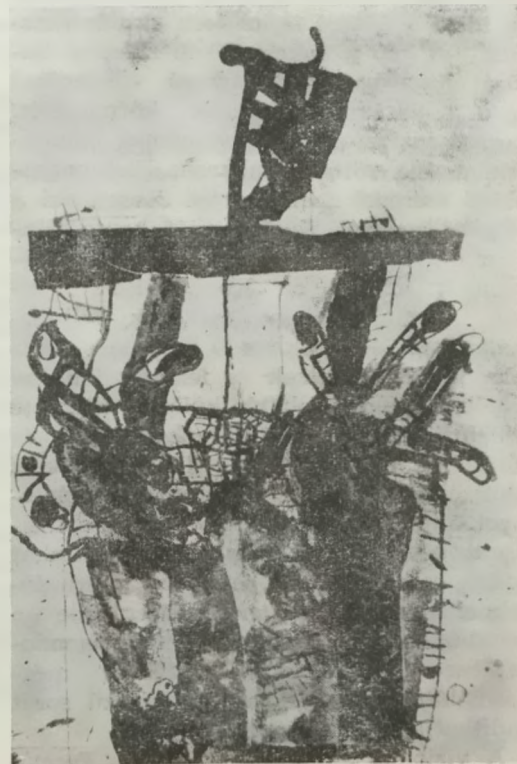
Megmutatta, hogy ez az ifjúmunkás nemzedék elsősorban önmagát keresi a

költészetben és saját világát vetíti ki a tolmácsolás során. Produkcióik többségükben vallomásértékűek voltak, társadalmi munkamegosztásbeli helyzetük, korosztályuk életigazító problémái kerültek előtérbe: helyük a világban, szorongásaik, kétségeik — és hitük. Azzal, hogy a fiatalok a költők segítségével önmagukról szóltak, az amatőr előadóművészet igazi értékére és értelmére találtak rá — a versmondás náluk nem cél, hanem eszköz volt.

Természetesen: nagy teljesítmény csak akkor születik, ha mindez magas fokú szakmai felkészültséggel találkozhat. A már fentebb jelzett hiányérzetünk is ebből adódik; a többség belső, igazi érzeit, fontos közölnivalóját éppen mesterségbeli hiányosságai miatt nem tudta eléggé kibontani. A versenyzők e csoportja (típusa) most még inkább tehetségét, mintsem tudását bizonyította. Fejlődésük lehetősége és útja adott: egyéniségük, vibráló belső világuk, közéleti elkötelezettségük megőrzésével, az ösztönösségtől a tudatosság felé haladva, mind nagyobb mesterségbeli tudást szerezni.

A másik jellemző (bár aránylag jóval kisebb számú) típus viszont éppen arra figyelmeztet; meg kell tanulni a mesterséget —, de ez ne az egyéniség rovására történjen. Hiába van ugyanis egy versmondónak a birtokában minden eszköz, ha hiányzik a személyiség, a személyesség — az eredmény legfeljebb kellemszerű szürke produkció lehet.

A versenyzők mindkét típusára az értelemre ható, gondolati versmondás volt jellemző, amelyben a középszínek uralkodnak. Az érzelmi „töltöttség” lehetőségét már a versválasztás is kizárta — a meditativ költemények túlsúlya indokolta a visszafogottabb, tartózkodóbb

előadásmódot. És ezzel el is érkeztünk a versmondó versenyek értékelésének örök, visszatérő témájához, a versválasztáshoz. Okkal és joggal, hiszen hiába fontos a mondanivaló, felkészült a versmondó — előadóművészetről van szó! —, ha a választott mű esztétikai értéke csekély. Most örömmel állapíthatjuk meg: bővült a rangos anyag, színesedett a választék. Elsősorban a kötelező — a SZOT-dijas költői — művekből sikerült jobban a válogatás, mint az előző versenyen. A szabadon választott verseknél az irodalmi színvonallal eddig sem volt baj, de továbbra is joggal hiányoljuk klasszikusainkat: József Attilát, Adyt, Petőfit... és a külföldi lírát.

Végezetül erre a versenyre is érvényes, hogy értékét, létjogosultságát a szűkebb környezetére gyakorolt, serkentő, kisu-gárgzó hatásának lehetősége is adja. Lehetősége — írjuk —, mert éppen ezt a lehetőséget mindmáig nem sikerült valóra váltanunk. Itt az ideje, hogy a szakmunkásképző intézetek, a szépen fejlődő munkás-irodalmi színpadok, a szakszervezeti művelődési intézmények (és minden egyéb érdekelt) hatékonyabban szervezzék, támogassák, ösztönözzék az amatőr versmondó mozgalmat. Teremtsék meg a költészet és az önkifejezésre vágyó, művészet iránt vonzódó fiatal munkások egymásra találásának még vonzóbb lehetőségeit, melyek jóvoltából nemcsak az aranydiploma tulajdonosa nyertes, hanem mind érzékelhetőbben nyertesek vagyunk mindnyájan és nyertes a munkásművelődés fontos és szép ügye.

Korill Ferenc

Falvak, filmek, napok

FALUSI FILMNAPOK

Gyermekkoromban gyakran megfordultam egy kis szabolcsi falu ütött-kopott mozijában. A filmekből már csak villanásnyi emlékeket őrzök, a körülményeket azonban nem felejttem el soha. Az izléstelen portál kirakatában riktó fotók csalogatták az érdeklődőket. A teremben bokáig ért a tökmag- és napraforgóhéj, melyet a fegyelmetlen nézők a szűk székek alá dobáltak. Folyton elszakadt a film. Egyszóval: nem volt éppen ideálisnak nevezhető az akusztika.

Mozikultúránk színvonalával — ne széptegessük a dolgot — ma sem dicsekedhetünk. Még a nagyvárosi filmszínházak székei is nyikorognak, a szellőztetés ott is többnyire megoldatlan, a reklám gyakran igénytelen, a vetítések nivójával sem lehetünk mindig elégedettek.

Egy valami mégis alapvetően megváltozott. És ez a lényeg.

A felszabadulás előtt a műsorpolitika gerincét a szentimentális giccsek, az igénytelen tucatárúk képezték. Mindent a kaszsa szempontjainak rendeltek alá. A mozi — a Horthy-korszak falujának szinte egyetlen kulturális bázisa — engedelm-

sen szolgálta a politikai hatalmat: a vászon időről időre felbukkantak az uszító propagandafilmeik. Az izlés alakításával — fejlesztésével — nem törődött senki.

A mai falvakban a szocialista kultúra hadállásai egyre erősebbek. A mozi most már több, mint szórakoztatási intézmény. A program összehasonlíthatatlanul gazdagabb és igényesebb, mint évtizedekkel ezelőtt. A nézőt számos kitűnő lehetőség várja, hogy közelebbi ismeretséget kössön az időközben felnötté vált filmművészet alkotásaival és azok „üzenetével”: TIT-előadások, viták, közönség-művész találkozók.

Minőségi ugrásról van szó, melyről nem szabad megfeledkezünk. amikor a Filmnapok Falun akcióját méltatjuk és idej tanulságait megfogalmazzuk.

*

Az elnevezésből: „filmnapok” logikusan adódik, hogy a rendezvények fókuszában a művek álltak. Régebbiek és újabbak, egy-két évtizedesek és egészen frissek.

Ami a hagyományokat illeti, meglehetősen közismert tény, hogy a magyar film legfontosabb útjelzőkövei a falusi témakörhöz kapcsolódnak. A *Talpalatnyi földtől az Árvácskáig* — vagy még tovább — ívelődő hid pillérei olyan folyamatot jelölnek, melyet a nagy filmgyártó államok is megirigyelhetnek tőlünk: a filmművészet és a valóság eleven kapcsolatát, a lényeges konfliktusok megragadásának permanenciáját, a politikus indíttatás konstruktív szenvedélyességét.

Az alkalom ürügyén felesleges felmondanunk a leckét és felsorolnunk az eredményeket. Inkább azt hangsúlyozom — személyes megfigyeléseim alapján —, hogy a *Körhintán* és a *Szakadékon* semmit sem fogott az idő. Fábri Zoltán és Ranódy László filmdrámája változatlanul élő és időszerű. A jó filmnek nem ártnak az évek. A két alkotásban exponált kérdéseken már régen túljutottunk, a *Körhinta* és a *Szakadék* szépségeivel mégsem lehet betelni. Az elemzések részletesen taglalják a művek erőnyeit, most csupán egy sajátosságot említek meg. Az ötvenes évek derekán forgatott mozidarabok kíméletlen őszinteséggel tárják fel a gondokat. Nem beszélnek mellé. Állásfoglalásra kényszerítenek.

A *Körhintának* és a *Szakadéknak* mindemellett van általános érvényű gondolati tartalma is. A hely és az idő felcserélhetetlen, az eszmei summa azonban más szituációkra is vonatkoztatható. Körülbelül így hangzik: a személyiség kibontakoztatásához teljes életre van szükség. Megfelelő társadalmi közérzetre, kikezdehetetlen eszmei iránytűre, harmóniát sugárzó személyes bátorságra.

A falu nagy forradalmi véget érték. A felszabadulás után leszámoltunk sok terhes örökséggel. Megszűntek a nagybirtokok. Földet osztottunk. Megerősödött a termelőszövetkezeti mozgalom. Ezt a sok változást számos film választotta témájául. Ma — az úgynevezett megállapodottság korában — csöndesedett a ritmus, kevésbé látványosak az összeütközések. De még nincs itt a Kánaán! Változatlanul megmaradtak a drámai erőterek, hiszen a múlt és a jelen erkölcsi, szokásai nap mint nap összecsapnak, s a változó élet is új helyzeteket teremt. Ha hozzávesszük, hogy a régi falu — mint helyszín — semmiképpen sem rekesztődhet ki a magyar film térképéről,

már megfogalmazhatjuk a tételt: a folytonosság és folyamatosság minden vonatkozásban biztosított. Legalábbis elméletben.

A gyakorlat egyelőre mást mutat. Tagadhatatlan tény, hogy az utóbbi időben — s nemcsak egy-két esztendőben, hanem egy egész évtizedben mérve a fejlődési egységét — rendezőink kevésbé érdeklődnek a magyar falu világa iránt. Más témák — úgy látszik — kurrensebbek. Talán kevés a megfelelő forgatókönyv. Az sem elképzelhetetlen, hogy a személyes tapasztalatok hiánya is gátolja bizonyos elképzelések valóra váltását. A tények mindenesetre azt mutatják, hogy a magyar filmművészet faluképe mostanában elszürkült. A mennyiséggel sem lehetünk elégedettek, de a felfedező szándék is kevés.

Ezért örültünk a falusi filmnapok két bemutatójának: Fábri Zoltán *Magyarok* és Mihályfi Imre *A közös bűn* című alkotásának. Igaz, mindkét alkotás tematikája elmúlt időszakhoz kapcsolódik: előbbi hősei a háború országútjain kóborolnak, utóbbi cselekménye pedig a nagy vízváltzó, az ellenforradalom napjaiban kezdődik. A múlt és a jelen összefüggése, a *Magyarok* és *A közös bűn* eszmei tanulságainak máig sugárzó érvénye így is nyilvánvaló. A művek nemcsak a Horthy-kor haláltáncának utolsó felvonásáról, valamint 1956 személyiségeket és meggyőződésekét próbára tevő drámai bonyodalmairól szólnak. Mondanivalójuk — úgy érzem — mindenképpen túlnő az adott közeget.

De erről majd később. Előbb nézzük a filmek gondolati következtetéseit és a művészi kifejezőeszközöket.

Fábri Zoltán olyan kiszolgáltattott emberekről készített filmet, akiknek voltaképpen szerencsésük volt: a fasiszta tombolás végefelé németországi vendégmunkára utazhattak, s így hivatalosan kimaradhattak az itthoni háborúsdiából. Persze Hitler birodalmában sincs szélcsend, ellenkezőleg: Fábrián András és társai a kegyetlen erőszak számos megnyilvánulását látják. A birtok mellett — ahol dolgoznak — koncentrációs tábor található. Olykor fog-

lyok vonulnak, és lövések dördülnek a kastély közelében. A Magyarországról érkezettek lengyel sorsüldözöttek szenvedését enyhítik. Az előnyös feltételekkel szerződők természetesen nem passzív szemlélők: olykor rajtuk csattan az ostor. Az alaphelyzet összerímelt Fábri Zoltán leg-több alkotásának vizsgált konfliktusával: hogyan őrizheti meg legjobb önmagát — és morális elveit — a másoktól függő, folyton parancsot teljesítő, itt a föld fölé görnyedő ember?

Mihályfi Imre *A közös bűn* képsorain nem annyira a krimijelleget, a bűnügyi szálat, mint inkább az életfelfogások összeütközését állította a mese középpontjába (a forrás: Galgóczi Erzsébet kisregénye). Egy határ menti tanyán meggyilkolnak valakit, aki disszidálni készült. A gazda — nehogy a gyanú ráterelődjék a törvényes rend megbomlása idején — eltünteti a hullát. Pontosabban: ráparancsol a fiára, hogy engedje a folyóba a tetemet. A célszerűnek látszó döntésnek súlyosak a következményei. Korántsem a leleplezés, hiszen a nyomozás végén a rendőrtiszt közli Sokoraival, hogy fölösleges tartania a börtöntől. Elvégre nem a konok tanyatulajdonos a tettes, bár cselekedhetett volna hidegebb fejjel, emberségebben is. A rejtélyes eset jóvátehetetlen folyamánya: Imre, a fiatal fiú, leszámol a maradiság erkölcsével és hátat fordít apja világának. Nem tudni, hová megy, de ez nem is lényeges. Megérlelődött benne az elhatározás: így nem lehet élni. Perspektívák nélkül, tartalmas célok híján nincs értelme a lélekölő robotnak.

Fábrinál a függőség szélsőséges végletei elevenednek meg. A parasztok *kénytelenek* elvállalni a megbízatást. Belső parancsra cselekszenek akkor is, amikor — a maguk csöndes akaratosságával — szót emelnek jogaikért. Ilyen szituáció elképzelhető máskor is. Itt jegyzem meg, hogy — másfelől tévedés lenne az egész magyarság képviselőinek tekinteni a Németországba kitántorgókat. Ők ugyanis az élet perifériáján lézengenek. Tudásszintjük, felkészültségük az átlagnál szerényebb. Azt a népréteget testesítik meg, melyet a hatalom tudatosan és sokáig sötétségben tartott, hogy kedve szerint manipulálhas-

son vele. Nem árt azonban figyelembe vennünk, hogy voltak akkortájt másféle parasztok is. Meg egyáltalán: az aktív cselekvés küszöbét bátran átlépő hősök. És az sem elhanyagolandó körülmény, hogy sok ezer magyar az ennél sokkal keményebb mártíriumot habozás nélkül vállalta.

A közös bűn tanulságát — a címre utalva — a rendező ekképpen foglalta össze: „Tulajdonképpen minden olyan magatartás bűnös, amelyik életidegen, amelyik nem hallja meg a másik embert, és felelős mindenki, aki a másikat megalázza, vagy erőszakkal saját akarata ellenére kényszeríti. De felelősök azok is, akik a társadalmi rendet olyan szituációba juttatják, ahol az kisiklik, ahol az emberek elvesztik tájékozódó képességüket.” A filmben tehát a távolságról van szó, mely felfogást, elvetet, magatartásokat választ el egymástól. Az életvitelét egyedül követhető és kizárólagosnak tekinthető útnak kikiáltó és ahhoz makacsul ragaszkodó Sokorai valósággal megbéklyózza gyermekét. S ugyanilyen bilincset ver az ember kezére a társadalom, amikor hagyja, hogy az iránytű mutatója össze-vissza lengjen. Ilyenformán *A közös bűn* konklúziója is szélesíthető. Nem egyedül 1956-ra vonatkozatható az eszmei summa.

A *Magyarok* és *A közös bűn* egyaránt realista mű, áttételes jelzések, parabolákban szokásos megoldások nélkül. Fábri a Balázs József-regény cselekményét néhány emlékmontázssal hangsúlyosította (Fábián András sorsát apja egyensúlyvesztése is befolyásolja: az elbeszélésben helyet kapott a *Fábián Bálint találkozás Istennel* néhány motívuma). Hangsúlyos szerepet játszik a történetben Kondor Ábris álma: a nagybeteg fiatalember víziójában felsejlik a nemzethalál iszonyata. Ezek a megoldások kissé ellene dolgoznak a mindvégig földön tartott stílusnak: fölöslegesen „megemelik” a sztorit, didaktikus ballasztokat aggatnak rája. Mihályfi filmjében nincsenek ehhez hasonló zavaró momentumok, de a részletezés — mondhatnám azt is: az aprólékosság — nem mindig szerencsésen megválasztott technikai fortély. Lehetne valamivel több bűvópatak a lélektani helyzet ok-okozati összefüggéseinek vizsgálatában.

A falusi filmnapokon — a nyílt fórumok rendezvényein — számos időszerű kérdésről esett szó. Csak néhányat említek a terítékre került problémák közül.

Miért nem ábrázolják rendezőink az életszínvonal gyors falusi ugrásait? Hogy lassan-lassan tényleg eltűnik a lényeges különbség város és vidék között? Hogy a gondolkodásnak a nagy településeken és kis lélekszámú falvakban egyre több a közös nevezője? A jelenlevő alkotók jogosnak tartották az észrevételt. Nem ígértek semmit, csak azt, hogy felhívják az illetékesek figyelmét erre az igényre.

Sok az ismerős arc a magyar filmekben. A fiatal színészek között hiányzik az úgynevezett paraszttípus, a Szirtes Ádámmhoz, Horváth Terihez, Soós Imréhez hasonló adottságú tehetség. Nem lehetne erre is figyelni a főiskolai felvételi vizsgákon? A kritikai megjegyzést a képzés vezetői fontolják meg: azt hiszem, mindenképpen indokolt óhaj diktálta a felszólaló szenvedélyes vétőjét.

Véletlen-e, vagy törvényszerű, hogy a falusi témájú művek jelentős hányada —

talán többsége — irodalmi köldökzsinórhoz kapcsolódik? A *Talpalatnyi földtől* — a *Körhintán át* — a *Húsz óráig*, az *Árvácskaig* vagy az idén közönség elé került *Magyarokig* és *A közös bűnig* terjedő láncolat a két Múza termékeny kölcsönhatását bizonyítja. A fejlődési folyamatok természetesen nem esetlegesek. A hazai irodalom kitűnő forrásanyagot biztosított a filmművészek számára: örülünk neki, hogy éltek a lehetőséggel. Bizonyára a jövőben is élni fognak vele. Csak arra vigyázzunk, hogy ne abszolutizáljuk a film és az irodalom törvényes viszonyát: elképzelhető klassziszteljesítmény prózai vagy drámai előkép nélkül is.

Jóízű viták, érdekes beszélgetések, okos ankétok színesítették a *Filmnapok Falun* idejű programját. Csak elvétve éreztünk kampányjellegűt az ügyesen pergetett műsorban. Az elképzelést — mérlegként is megállapíthatjuk ezt — siker koronázta. Továbbra is szorgalmazni kell nézők és filmek, falusi mozilátogatók és közéleti gondok konfrontációját.

Veress József

Elvek és utak

Egy ideje megváltozott borítóval jelenik meg a *Magvető Könyvkiadó Elvek és utak* című sorozata. A tetszetősebb és (ahogyan a szakmai zsargon nevezné) blikkfangsabb formátum azonban nem jelentett egyszerűsödést a célokban, tartalmi követelményekben is: erre ugyanis vajmi kevés indíték lehetett volna, hiszen a sorozatot több mint egy évtizede a művészetelmélet, a filozófiai, esztétikai vizsgálódás igényes műhelyeként „jegyzik” érdekelték és érdeklődők egyaránt. Mégis mintha szükségszerűen telítettebb belső szellemi izgalmakkal is párosulna az utóbbi kötetek színesebb, vibrálóbb külleme, változó valóságunkhoz jobban igazodni látszik a sorozat egésze. Ennek bizonyításához Almási Miklós *Kényszerpályán*, Ágh Attila *Tudományos-technikai forradalom és művelődés*, Sziklai László *Történelmi lecke — haladóknak* és Tóth Dezső *Élő hagyomány — élő irodalom* című kötetei jelenthetik a leghatásosabb érveket.

Almási Miklós könyvének „sorvezetőjét” — nem nyitó- vagy zárópasszusként, hanem középtájt, mintegy „rangrejtve” — a felelősségről írott esszéjében találni. A felelős cselekvés természetrajzának elméleti sémájával erkölcsi — és szélesebb értelemben társadalmi — gyakorlatunk, „történelemalkotásunk” egyik centrális kérdésére ad kielégítő magyarázatot. A szerző szándéka szerint a felelősség filozófiai-etikai szerkezetét és a felelősség áthárításának problémáját gondolja itt tovább előző tanulmányaihoz képest. Két mozzanatát emeljük csak ki gondolatmenetének, mint amit leginkább figyelemre méltónak érzünk a közfelfogás ellenében. Az egyik, hogy „a felelősség parancsa az idő függvényében működik, azaz „a jelenben kell alakítanom mások jövőjét, és ennek a lehetséges jövőnek kell visszahatnia a döntés jelenére”; a másik, hogy a felelősség dialektikus szerkezetében fontos szerepe van a kockázatvállalásnak, a rizikónak is: „eleve kész megoldás mellett dönteni egyszerű választás — nem felelős döntés”.

Almási Miklós könyve elsősorban gondolkodókról (Adorno, George Steiner) és írókról (O'Neill, Beckett), marxistákról (Lunacsarszkij, Lukács) és polgáriakról (Herbert Marcuse, Lucien Goldmann), külföldiekről (Garcia Márquez) és nemzetközi mércével mérhető magyarokról (Örkény, Déry, Nagy László) szóló tanulmányok gyűjteménye. Hogy mégis a fenti esszéjét emeltük ki, annak nemcsak praktikus, kényelmi oka van, hanem főként az, hogy ebben éreztük megalapozni a szerzők és a művek közti választás („kényszerpálya”) lehetőségét és felelősségét is.

Élő, eleven problémakörben teszi le ismételtén a névjegyet *Agh Attila is*. A tudományos-technikai forradalom és a művelődés összefüggéseinek elméleti hátterét elemezvél végső soron azt az — utóbbi években meghonosodott — szemléletet erősíti, amely a szubjektív termelőerők, az emberi tényezők szerepét hangsúlyozza a kommunizmus perspektívája szempontjából. A marxi, lenini, lukácsi koncepciók alapján elsősorban annak igazolására törekszik, hogy a szocialista fejlődés távlatai a kultúra, az életmód forradalmát is tételzik. „Az általános társadalmiasult munka kialakulása — mint az ipari társadalom világtörténelmi leküzdése — szükségszerűen magával vonja az összes alapvető emberi élettevékenység átalakulását, valamint az életfeltételek radikális megváltoztatását, azaz az életmód forradalmát. A fejlődés fő vonala kétségtelenül a munkatevékenység forradalmi átalakulása, de ezzel párhuzamosan végbe kell mennie a művelődés és a reprodukciós tevékenység újjáalakulásának is” — írja az „elsajátítás” problémájáról szólva. Könyve második részében a kultúraelmélet történeti, kritikai feldolgozása kapott helyet. A marxista indíttatású koncepciók summázataként *Agh Attila* a kultúrát lételméleti, rendszeralkotó fogalomnak tekinti, „amely összefoglalja az emberi világ különböző szféráit a maguk kölcsönhatásában, s köz-

vetíti viszonyaikat, átmeneteiket.” Ezzel az összegzéssel segít eligazodni a kultúra-definíciók rengetegében, másrészt az alaponalak tisztázásával egzaktabb fogalomalkotásra is ösztönöz.

Szelleme, kezdeményező, újító kedve — és talán bátorsága — rokonítja ugyan *Sziklai László* könyvét Almási és *Agh* munkáival, de másként, elvontabban aktuális és így példaszzerű. Hiszen az alapjaiban esztétikai fogantatású tanulmányok mindegyike tágabban is értelmezhető, általánosabb tanulságokkal is szolgál. Mindenekelőtt a történetiség elvének következetes alkalmazása dicsérhető Sziklai módszerében. „A marxizmus, a haladó és regresszív eszmék, az ember és a valóság esztétikai viszonyának történetét nem lehet megérteni jó előre megszerkesztett vagy készen kapott sémák spekulatív alkalmazásával, hanem csak a „honnán hová” objektív, törvényszerű folyamatából, a mindenkori konkrét társadalmi feltételek totalitásából kiindulva” — vallja. A másik követendő gondolata a marxista örökséghez való alkotó viszonyra vonatkozik. Erre példa: „a marxi—engelsi—lenini esztétika rekonstrukciója során a haladó filozófiai és klasszikus művészeti hagyomány védelmét és az újakezdést egyre felmutató Lukács György és Mihail Lifsic tevékenysége”; ellenpélda: „abszolút cezúrát teremteni volt, van és lesz között” — ez a revizionizmus és a dogmatizmus rokonságának az alapja. Nem kevésbé veszélyes — figyelmeztet Sziklai — a polgári esztétikában is — de általában a társadalomfilozófiában — felbukkanó törekvés, amely Marxra való hivatkozással ugyan, de végül is az ideológiai lefegyverzés szándékával a harmadikutasság tendenciáját erősíti. „A marxista hagyományt, örökségünket számon tartani lehetetlen viták nélkül. Kell a vita. Nem személyekkel, de nem személytelenül. Érvekkel és bizonyítva. Szándék szerint nem sértve és nem sértődve. Néha élesen, soha szenvtelenül” taná-

csolja Sziklai László. Munkásságának, könyvének megszívlelendő, szimpatikus vonása, hogy e kívánalmakat mindenekelőtt önmagára nézve tartja kötelezőnek.

Monográfikus igényű *Tóth Dezső* nyolcszáz oldalnyi terjedelmű tanulmánykötete. Közel fele-fele arányban van benne képviselve múlt és jelen (ez utóbbi tágabb értelmezésben: szocialista múltunk jelenségeit is ideszámítva), és ugyancsak szintetizálódik az irodalomtudós, a műkritikus és a művelődéspolitikus tevékenysége. A könyv zavarba ejtő tematikai gazdagságán majdhogynem zátonyra fut a kiemelés szándéka, a már most életműnek is tetsző teljesítmény egésze az, ami tekintélyt parancsol, elismerésre készítet. A kötet más-ként példája a korszerű, marxista társadalom- és művészetszemléletnek, mint a fentiek. A tanulmányok és kritikák egyivű rendezettség, a gondolatmenet következetessége, a mondanivaló kiforrottsága, egységes koncepciója hordoz általánosítható tanulságokat. *Tóth Dezső* munkásságában „megszüntette-megőrződnek” irodalomcentrikus művészetfelfogásunk hagyományai, a művészetelmélet, az irodalomtörténet és kritika direktbben szolgálja a művelődés szándékait, céljait. Elméleti munkásságában azt törekszik megvalósítani, amit a pártosságról szólva megfogalmazott: „... az irodalom és politika stratégiai szinten való kapcsolódásának, valamint a politikai tényezők történetileg konkrét, időszzerű tartalmának következetesebb végiggondolása, úgy hiszem, a pártosság változatlan elvének gazdagítása, tudatosítása és kritikai érvényesítése szempontjából ma az egyik legfontosabb feladat, mindenesetre termékeny kiindulópont.”

Az „elvek” egységesebbé, az „utak” sokszínűbbé válnak a műelemzés, az esztétikai, filozófiai gondolkodás területén is. Ez tallózásunk örvendetes végkövetkeztetése.

Csongrády Béla

Moldova György:

Akit a mozdony füstje megcsapott...

Közhely-igazság: nincs izgalmasabb, mint maga a valóság. Ugyanakkor nincs is nehezebb feladat, mint a valóság megismerése. A nehézség egyszerre szubjektív és objektív. A szubjektum, az egyén oldaláról nézve: a tapasztalásban mindig sok a kiszámíthatatlan, az esetleges elem. Nehezen is tudjuk ellenőrizni, de megkényelmesebbek is vagyunk annál, semmint-hogy a vélt, mert tapasztalás útján szerzett „igazságainkat” ellenőrizzük, felülbíráljuk. Így aztán sokszor beérjük a saját vagy kölcsönvett sztereotípiákkal, utána sem gondolva azok igazságának. Másrészt való igaz az is, hogy — éppen mert a tapasztalás esetleges — módunk sincs sokszor megismerni a valóságot, a jelenségek mögé rejtőző igazságot. Nincs módunk át-és beleélni magunkat bizonyos helyzetekbe; így aztán nem teszünk szert az olyan nyira szükséges emphatiára sem, ami sok esetben egyenesen feltétele a megértésnek. Viccelődünk — mutogatva is — például a

vasutasokkal, engedve a leggyaralóbb hajlamunknak: a „lesajnálásnak”, lenézésnek anélkül, hogy megismernénk a vasút munkáját, a vasutas sorsot. A sor — a szakmáké, a foglalkozásoké — természetesen folytatható. *Moldova György* eddigi munkássága „terepfeltárásai” alkalmat is adnának ilyen felsorolásra (lásd a riportjait a bányászokról, a hajósokról, pedagógusokról, a hulladékgyűjtésről stb., stb.), de ez utóbbi könyve éppen a vasutasokról szól.

A könyv, illetve már a Kortársban megjelent folytatások is valósággal sokkolták a közvéleményt. A meghökkenés erejével csodálkoztunk rá egy világra, a valóság egy szeletére, amellyel mindannyian és mindennap találkozunk, de lényegét tekintve semmit sem tudtunk róla. Tanulmányt érdemelne — s nem csupán *Moldova* könyve kapcsán — már ez a jelenség maga is. Gondolunk itt egyrészt az olvasóban lezajló kathartikus rádöbbenésre, a könyv méltán megérdemelt tömegszerére, másrészt arra a rokonszenvre, elismerésre, amellyel maguk a „megírtak”, „kibeszéltek”: a vasutasok fogadták a könyvet. Ennek csak az egyik látványos jele, hogy „tiszteltbeli vasutasnak”, tehát társuknak, partnerüknek tekintik az író. Egy rossz mítoszt, legendát rombol le ez a könyv, miszerint az „igazság fáj”. Kevés

keményebb, húsbavágóbb könyvet írtak magyarul, mint *Moldova* ebben a riportkötetben. Olyan kendőzetlenül, annyira nyersen jelenik meg a valóság a szerző tollán, hogy oldalanként felszisszenünk, mintha a mi elevenünkbe vágott volna bele. Jóval többről van itt szó, mint a vasútról... amely „ország az országban” a maga reguláris fegyelmével, hierarchiájával, történelmével és tradícióival. A vasút változása — vagy ha úgy fogalmazzuk: vajúdása — minden általánosítás nélkül is túlmutat önmagán, gondolkodásra, a dolgokkal való szembenézésre, néhány erkölcsi, társadalmi (vagy ha úgy tetszik: politikai) tétel, dogma újrafogalmazására ösztönöz. Hiszen *Moldova* ebben a könyvében is, mint ahogyan minden riportjában, a leglényegesebből: a munkáról, az ember és a munka viszonyáról mond valami fontosat. S teszi ezt minden pátoz nélkül, felnőttként és felelősen. Szerencsére már túl vagyunk azon, hogy gügyögve becézzük a munkát, „dicsőség dolgának” nevezve. A munka fáradtság és gyötrelem, amit nem kedvtelésből végzünk. Végezzük, mert szükséges, mert ez az emberi tevékenység, amely megteremti a jólétet. Ugyanakkor ez az egyetlen, emberhez méltó tevékenység is, amelyet — s ez az egyik legszebb paradoxona — minden gyötrelme ellenére is szenvedéllyel végez az ember.

Nem dolgozni, a munkát megtagadni egyszersmind azt is jelenti, hogy megtagadjuk emberi voltunkat. A vasút jelenlegi helyzetében éppen ez a legnagyobb, legnehezebben feloldható ellentmondás! Az egyik oldalon van a hivatástudat, a szolgálat, a vasút törzsgárdájának a szakmaszeretete, a másik oldalon a mostoha körülmények, ezeknek a nemes, megtartó emberi minőségeknek a lebecsülése és devalválódása. Egy ideig ugyanis ellensúlyozhatják az etikai, a morális értékek (mint a hivatástudat, szakmaszeretet, fegyelem stb.) a körülményeket, de meg nem változtathatják azokat, s hosszú távon felmorzsolódnak ezek a morális erőforrások is. Hogy konkrétak legyünk: a vasút mint üzem, mint szervezet elöregedett, leromlott, mivel sokáig elhanyagoltuk, s nem újítottuk fel, nem fektettünk bele eleget. Moldova olyan állapotot ír le (a pályák, a berendezések, személyi állomány stb.), hogy miután megborzongtunk, azon csodálkozunk, hogy egyáltalán üzemelni tud a vasút... Ennek egyetlen magyarázatát a fentebb már említett morális és szervezetben levő erőforrásokban látjuk, de kérdés, hogy ebből meddig futja még? A vasút mindenkor veszélyes üzem volt, s leromlott állapotában csak még veszélyesebb lehet.

S itt kell szólnunk Moldova riporter-irói módszeréről. Talán furcsának tűnhet iróiról szólván, ha először éppen a munkabírást emeljük ki. Nem azért, mert ennél a kötetnél figyeltünk fel először, hiszen a komlói vagy az őrségi könyve sem születhetett volna meg másként. Ez a munkabírást ugyanis nem csupán szorgal-

mat jelent (azt is), hanem szerves része az írói szemléletnek, mondhatnók ars poétikának, az írói tisztességnek. Moldova ugyanis nem ír le semmit, amit nem látott, hallott, tapasztalt meg maga is. Márpedig sokat látott és a lényegét ragadja meg. A személyes jelenlét — az, hogy „mindenütt ott van” — teszi finomná, érzékenyvé és differenciálttá benne az emphátiát: a beleérző képességet. Azt az epikusnál ritka tulajdonságot, fogékonyságot, amit Beke György a riporter lírájának nevezett egy rádióbeszélgetésben. Moldova tollán — anélkül, hogy „hozzátenne” valamit — maga a jelenség, a valóság válik lírává. Jóllehet, sokszor nagyon is drámai, sőt tragikus sorsokról, esetekről ír. Itt csak utalunk a balesetre és a vasút rokkantjairól írott megdöbbentő fejezetre. Ez: a líra „emeli meg” a leírtakat, ez tömörít és általánosít anélkül, hogy egy vonalnyt is veszítene a konkrétságából és egyszerűségéből. Egy országot járt be a mozdonyvezető mellett, figyelve magát az üzemet, a mechanizmust, azokat a körülményeket, objektív feltételeket, amelyek között ez a pár ezernyi ember a lehetetlennel birkózik. Közben több tucatnyi regényre elegendő sorsot villant fel, nagyon fontosat mondva emberről, aki — esetünkben — vasutas. S ez a lényeg, ez emeli ki a szociográfiai kötetek sorából ezt az írást. Ez a könyv Magyarországról, a hetvenes évek valóságáról mond el valami fontosat, amit elolvastva senki sem szállhat a régi módon vonatra, de nem is élhet, gondolkodhat ugyanúgy, ha felelős és etikus felelősségű ember! (*Szépirodalmi*, 1977.)

Horpácsi Sándor

1977. évi megyei kiadványainkról

Az úgynevezett „nemzeti tudományok” művelése, amely a hazai távlati tudományos kutatási terv szerves része is, olyan kérdések vizsgálatát jelenti, amelyeket csak hazai kutatók folytathatnak, hazai talajon, olyan kérdéseket, melyeket helyettünk, illetve nélkülünk senki más nem fog tisztázni. Ezeknek a kérdéseknek a sorában nagy jelentőségű a hazánk területén élő, és az életmód változásai következtében sajátos jellegzetességeit egyre inkább elvesztő etnikai csoportok vizsgálata, hagyományaiknak, életmódjuk részletekérdéseinek feltárása. Ilyen vizsgálatot, elemző feltárást tűzött ki célul az a palóckutató munka is, melynek részleteiről már több alkalommal hírt adtunk lapunkban és amely munka vezetői és munkatársai 1976 decemberében éppen Salgótarjánban gyűltek össze, hogy beszámoljanak egymásnak és a közvéleménynek is a készülő palócmonográfiához kapcsolódó kutatások pillanatnyi állásáról.

Érdeklődő közvéleményünk most egy kötetben kapja meg a találkozón elhangzottakat. (*Nógrád megyei múzeumok évkönyve*, 1977.) Az évkönyv tartalmazza a nagy fontosságú tanácskozás előadásainak és hozzászólásainak teljes szövegét. Annak bizonyításul pedig, hogy a megyebeli néprajzos kutatók is alaposan kiveszik a

részüket a palóckutatás feladatainak végrehajtásából, közöl az évkönyv tanulmányt a folklór köréből (*Kapros Márta* a terhességgel és a szüléssel kapcsolatos szokásokról ad igen alapos és egyben érdekfeszítően izgalmas ismertetést), de izelítőt kapunk a tárgyi néprajzi kutatás eredményeiből is (*Zólyomi József* a kétbellelkes település jellegzetességeit vizsgálja Sámsonháza példáján). A palóckutatók Nógrád megyén kívüli csoportjából *Bakó Ferenc* ad tájékoztatót a palóc temetkezési szokások változásairól.

Az évkönyvnek nagyobbik felét kitevő palóckérdésen túl természetesen a múzeum másik fontos kutatási területéről, a munkásélet és munkásművelődés kérdéseiről is jelentek meg írások a kötetben. Ezek közül főként *Balázs László* tanulmánya érdemel figyelmet, amelyben — a társulati iskolák történetét feldolgozó tanulmány-sorozat első részeként — a salgótarjáni Chorin Ferenc Gimnázium 1923—1940 közti fejlődését vizsgálja, az eddig megjelent — meglehetősen tematikus — feldolgozásokkal szemben helyesen összpontosítva a figyelmet néhány fontos kérdésre: az iskola létesítésének körülményeire, az intézet jellegére, a munkás-paraszt tanulók arányának alakulására, az államosítási törekvésekre.

Ezúttal sem maradt ki az évkönyvből az Arcképcsarnok rovat, melyben ezúttal három XIX. századbéli nógrádi nevezetességgel, Sréter Jánossal, Mocsáry Antallal és Pulszky Ferencel ismerkedhetünk meg. Kiemelkedik az életrajzok közül *Praz-*

novszky Mihály munkája, mely Pulszkyról, a szécsényi földesúrról írva, érdekes, jól átgondolt és kiérlelt képet ad a korszakról is és járul ezzel hozzá az országos történelmi kutatás eredményeéhez.

Említést érdemel még a kötetből két gyakorlati hasznú összeállítás: a múzeumi szervezet bányászattörténeti kutatását célozza segíteni a nógrádi szénbányászat levéltári forrásairól készített jegyzék és örömmel lapozgathattuk a megyei múzeumi szervezet 1960—1976 között megjelent kiadványainak repertóriumát is.

Az évről évre színvonalasabbá váló évkönyv értékének növelése indokolttá teszi, hogy a kiadó múzeumi szervezet tovább tudjon lépni az évkönyv szerkesztési munkájának még következetesebb végrehajtásában. Így bizton remélhető, hogy egyrészt a szigorú válogatás — mely elsősorban a szerkesztői feladat — kizárja annak a lehetőségét, hogy az évkönyvben a sok kitűnő írás mellett olyanok is megjelenhessenek, melyek akár kellően meg nem érlelt munkák, akár pedig híjával vannak a megfelelő önálló kutatási eredményeknek és így csak másodközlés-számba vehetők. A szerkesztésnek a korábinál sokkal jobban kell éppen ezért támaszkodnia elsőrendű segítő társaira, a lektorokra (akiknek a nevét nem is kellene szemérmesen elhallgatnia) és a lehetőségekhez mérten még nagyobb, szinte kínos gondosságot kellene kifejtenie a nyomda ördögével vívott küzdelemben — bár úgy tűnik, hogy ez a küzdelem hovatovább egyre kitárgyalatlanabbá válik és kénytelenek vagyunk beletörödni abba, hogy bosszantó sajtóhibák nélkül nyomdáinkban könyv nem állítható elő.

Hasonló gondokat mutat a levéltár legújabb kiadványa is. (*Nógrád megye képe a XVIII. század végén*), melyet jó néhány, a nem megfelelően ütemezett nyomdai munkából eredő hiba éktelenít. A kötet értékét mindez persze nem csökkenti, csupán lehangolóan hat a kiadóra. A kiadvány egyébként a közelmúltban elhunyt neves történész, *Eperjessy Kálmán* több évtizedes munkásságán alapul. Eperjessy az 1920-as években kezdte meg a II. József alatt végrehajtott katonai felmérés, illetve az annak egyik részét képező országleírás Magyarországra vonatkozó részeinek összegyűjtését és lefordítását. Néhány éve végzett csak ezzel a hatalmas munkával. Az egész terjedelmes forrásanyagot egy kötetben való megjelentetése nem látszott megvalósíthatónak, ezért a hazai megyei levéltárak többsége vállalkozott arra, hogy a területére vonatkozó forrásanyagot, amely egyébként a bécsi Hadilevéltárban található, megjelentesse. A Nógrád megyei Levéltár az első, ahol ennek a vállalkozásnak a keretében ez az anyag megjelenik. A községek földrajzi leírása jól illeszkedik abba a sorba, melyben a levéltár az egyes községekre vonatkozó, különböző korokból származó forrásokat, adatokat tett közzé. A nemzetközi együttműködésnek, a jószomszédi viszonyok ápolásának pedig jó szolgálatot tesz az a körülmény, hogy a kötet közli (eredeti német nyelven) az akkori Nógrád megye ma Szlovákiában levő községeinek az anyagát is és ezzel a kiadvány (melyhez szlovák nyelvű bevezető is készült) a szomszédos szlovákiai járások helytörténeti kutatóinak is hasznos segéd-eszközü szolgálhat.

Schneider Miklós

